

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN DE

RAAD VAN BRABANT

DEEL 1

ARCHIEF VAN DE GRIFFIES

RIKSARCHIEF BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST
INVENTARISSEN
18

Algemeen Rijksarchief
D/2001/0531/082

Herdruk 2001

Bestelnummer: Publ. 3483

Algemeen Rijksarchief
Ruisbroekstraat 2
1000 Brussel

Inventaris van het archief van de
RAAD VAN BRABANT

Deel 1
Archief van de griffies

door

Eddy PUT

Brussel
1995

INHOUDSOPGAVE

N.B.: In een aantal hoofdstukken wordt een dubbele indeling aangehouden. De twee paginanummers verwijzen respectievelijk naar de voorstelling en de technische beschrijving van de reeksen in kwestie.

WOORD VOORAF	9
INLEIDING	11
I. BEKNOPTE GESCHIEDENIS VAN DE INSTELLING	11
II. SAMENSTELLING EN ORGANISATIESTRUCTUUR	14
A. De raadsheren	14
B. De kanselier	15
C. Het Officie-Fiscaal	16
D. Griffiers en secretarissen	16
1. Griffiers	17
2. Secretarissen	18
III. BEVOEGDHEDEN	21
A. Het rechtsgebied van de Raad van Brabant	21
B. De Raad van Brabant als soevereine justitieraad	21
C. De Raad van Brabant als bestuurscollege	24
IV. PROCEDURE	26
A. Inleiding	26
B. Drie wijzen van procederen	27
1. De rol	28
2. De procedure voor commissarissen	29
3. De communicatoire procedure	30
C. Civiele versus criminele procedure	32
D. Appel, reformatie en grote revisie	33
E. Judicature <i>per manus</i> : een officieus circuit van besluitvorming	34
F. Griffiers versus secretarissen in de verschillende procedures	36

6 - Inhoudsopgave

V.	SAMENSTELLING VAN HET ARCHIEFBESTAND EN INVENTARISATIEGESCHIEDENIS	44
	A. Samenstelling van het archiefbestand	44
	B. Inventarisatiegeschiedenis	45
VI.	ZOEKSCHEMA'S	47
VII.	NOTA IN VERBAND MET DE OPZET VAN DE INVENTARIS	53
	LIJST VAN AFKORTINGEN	54
	LIJST VAN GECITEERDE WERKEN	55
	INVENTARIS ARCHIEF VAN DE GRIFFIES	59
	INLEIDING	61
	A. Algemeen overzicht van de griffiers	62
	B. Reeksvorming	65
	C. Werkverdeling	66
I.	VONNISSEN	70
	A. (Algemene) vonnisboeken	73
	B. Extensies	90
	C. Dicta	91
	D. Voluntaire condemnaties	95
	1. Geregistreerde voluntaire condemnaties	95
	2. Notariële akten, schepenbrieven en andere bescheiden die in voluntaire condempnatie gepasseerd zijn	99
	E. Verbalen (<i>ad accordandum</i>) en <i>points d'office</i>	106
II.	ROLLEN	112
III.	INVENTARISSEN	127
	A. Inventarissen van ingeleverde bescheiden	127 / 131
	B. Recepissenboeken	128 / 131
	C. Inventarissen van gewezen processen	129 / 132
	D. Sterfhuisinventarissen en inventarissen opgemaakt bij promotie of resignatie van een raadsheer	130 / 133
	E. Andere	130 / 136

IV.	PROCURATIE- EN BORGSTELLINGSBOEKEN	138
	A. Algemeen	139
	B. Bijzonder	142
V.	OPINIES, <i>RESOLUTA</i> EN (INGEKOMEN) ADVIEZEN	143
	A. Liassen met opinies/ <i>resoluta</i> en adviezen	143 / 146
	B. Binnenboeken	145 / 154
VI.	BRIEFWISSELING, CONSULTEN EN RESOLUTIES	157
	A. Ingebonden serie	158 / 162
	B. Aanvulling	159 / 162
	C. Geregistreerde briefwisseling, consulten en resoluties	159 / 172
	D. Resoluties	160 / 175
	E. Toegangen op consulten en resoluties	161 / 175
VII.	COMPTABILITEIT	177
	A. Ontvangstenboeken	181
	1. Algemene ontvangstenboeken	181 / 185
	a. Hoofdreks	185
	b. 'Bijlagen'	185
	2. «Depêchenboeken» (ontvangstenboeken depêchenrechten)	181 / 186
	a. Vóór april 1691	186
	b. Na april 1691	187
	1. «Courante depeschen»	187
	2. Depêchenboeken vonnissen	188
	3. Depêchenboeken appointementen en consulten	189
	3. Ontvangstenboeken zegelrechten	182 / 189
	4. Ontvangstenboeken specierechten	182 / 189
	5. Ontvangstenboeken boeten	183 / 190
	a. Algemeen	190
	b. Bijzonder	190
	6. Ontvangstenboeken medianaten advocaten, procureurs, landmeters en notarissen	184 / 190
	7. Rapportboeken (gedeeltelijk ontvangstenboeken rapportgelden)	184 / 191
	8. Ontvangstenboeken admissierechten	184 / 192
	9. Diversen	184 / 192
	B. Distributieboeken rapportgelden	194
	1. Type 1: registratie per zaak	194
	2. Type 2: registratie per raadsheer	196

8 - Inhoudsopgave

C. Taxaatboeken en taxaties	198
1. Taxaatboeken	198
2. Taxaties	200
D. Comptabiliteit van de griffiers belast met het beheer van de lening van 13 oktober 1690	202
1. Ontvangstenboeken	202
2. Rekeningen	202
3. Andere	203
E. Uitgavenboekjes	204
1. Algemene uitgavenboekjes	204
2. Uitgavenboekjes emolumenten en wedden officialen	204
F. Diversen	205
VIII. DISTRIBUTIEBOEKEN	206
A. Distributieboeken van communicatoire processen	207
B. Distributieboeken van processen op de rol	208
C. Distributieboeken van de verbalen	209
IX. CONSIGNATIES	210
A. Consignaties van geld	214
1. Algemene consignatieboeken	214
2. Bescheiden die samen met (of in de plaats van) geld geconsigneerd zijn	215
3. Arresten, lichtingen van arresten en toelatingen tot lichting	216
B. Consignaties van boeten	217
1. Consignaties van boeten omwille van onwijze (grote en/of kleine) revisie	217
2. Consignaties van boeten omwille van onwijs appel, onwijze reformatie of verwerping van rekest-civiel	218
3. Toelatingen tot lichting van geconsigneerde boeten	219
C. Consignaties van voorwerpen en bescheiden	219
1. Consignatieboeken	219
2. Geconsigneerde bescheiden	219
X. MOTIEVEN	220
XI. ORDONNANTIES	221
CONCORDANTIELIJST	225

WOORD VOORAF

Het is een gemeenplaats geworden om het archief van de Raad van Brabant als afschrikwekkend voorbeeld te noemen van de archiefbestanden op het Algemeen Rijksarchief die dringend geïnventariseerd moeten worden. Dat is al jarenlang zo. De gebrekkige toegankelijkheid van dit belangrijke bestand betekent voor veel historisch werk een grote handicap. Anderzijds mag ook gezegd dat het voor vele historici een welkom excuus is om het archief in kwestie volledig links te laten liggen. Deze lacune wordt nog sterker aangevoeld sinds analoge archiefbestanden wel geïnventariseerd zijn geworden. Daarbij dient niet alleen gedacht aan de justitieraden van Vlaanderen en Namen, maar ook aan de Noordnederlandse Raad van Brabant, die na 1591 voor Noord-Brabant de taak van de voordien 'unitaire' Raad overnam.

Dat het archief van de Raad van Brabant rijk en belangrijk is, moet hier niet beklemtoond worden. Als souverain gerechtshof met als ressort het hertogdom Brabant had de Raad een grote invloed. De historicus vindt in zijn archief de neerslag van vele duizenden conflicten, waarvan vele met een grote maatschappelijke betekenis. Het archief van de Raad van Brabant is rijk, maar tegelijkertijd ook moeilijk toegankelijk. Het technisch karakter ervan schrikt vele onderzoekers af. Voor een efficiënte raadpleging van het archief is enig inzicht in de organisatiestructuur, de werking en de archiefvorming van de Raad van Brabant onontbeerlijk. In de inleiding wordt hiervan een algemeen beeld geschetst. Tevens worden de gebruikers enkele zoekschema's aangereikt die hen kunnen helpen bij het oplossen van hun onderzoeksvragen.

Omdat de inventarisatie van het archief van de Raad van Brabant een werk van lange adem is, werd besloten om de eerste resultaten nu reeds in beperkte oplage uit te geven. Deze inventaris ontsluit met name het archief van de griffies, dat met zijn ca. 250 meter ongeveer de helft uitmaakt van het kernarchief van de Raad. De volgende delen betreffen het archief van de secretariaten en de procesdossiers. Pas wanneer het hele bestand doorgenomen is, kan er een definitieve toegang gepubliceerd worden. In de ongeordende varia bevinden zich ongetwijfeld nog bescheiden die in het archief van de griffies ingepast zullen moeten worden. In deze inventaris is er naar gestreefd om zoveel mogelijk de oude nummering te behouden. De concordantielijst achteraan laat toe om de omzetting naar de nieuwe nummers te maken voor de bescheiden die hernummerd werden.

Bij de afwerking van deze inventaris wil ik van harte alle collega's bedanken die mij tijdens de voorbije jaren met raad en daad hebben bijgestaan. Mijn erkentelijkheid gaat ook uit naar de talrijke onderzoekers, rechtshistorici en andere, die mij door hun vragen en opmerkingen voortdurend gestimuleerd en geholpen hebben bij het vervaardigen van een toegang op dit weerbarstige archiefbestand.

¹ Motto van de *Verbaelen in order gestelt...* van J.L. Du Lieu (*Inventarissen 3de afdeling*, 78).

De gebruiker van deze inventaris dient de stukken aan te vragen als: *Raad van Brabant*, nr. Bij het citeren uit dit archiefbestand dient bij voorkeur de afkorting *RvB* gebruikt te worden.

INLEIDING

I. BEKNOPTE GESCHIEDENIS VAN DE INSTELLING ²

Over de oprichtingsgeschiedenis van de Raad van Brabant zijn de meningen verdeeld. Vast staat dat het gerechtshof zich ontwikkelde uit de oude hertogelijke *Curia* en dat die afsplitsing van een justitieraad uit een algemeen regeringsorgaan zich beduidend later voltrok dan b.v. in Vlaanderen. Algemeen wordt aangenomen dat de oprichting van de Raad van Brabant zich rond 1430 situeert. Het bestaan van een justitieraad werd erkend door de Blijde Inkomst van Filips van St.-Pol in 1427 en bevestigd door die van Filips de Goede in 1430 ³. Als we de kortstondige en vaak onduidelijke initiatieven uit de voorgaande kwarteeuw buiten beschouwing laten, mag Filips de Goedes instructie van 29 december 1430 als de definitieve start van de Raad van Brabant beschouwd worden ⁴.

Het ambt van kanselier, dat aanvankelijk hoofdzakelijk het zegelaarschap inhield, was ouder. Het werd in 1408 ingesteld door Antoon van Bourgondië. Na een onderbreking van een 15-tal jaren werd het in 1427 door Filips van St.-Pol opnieuw in het leven geroepen. Van dan af is de kanselier niet alleen verantwoordelijk voor de bewaring van het zegel; hij zit tevens de raadkamer voor, die door de hertog belast wordt met de rechtspraak. Wanneer Brabant in 1430 in het Boergondische statencomplex wordt opgenomen, moet Filips de Goede beloven om zegel, Raad en Kanselarij van Brabant te behouden ⁵.

In de ontwikkelingsgeschiedenis van de Raad in de tweede helft van de 15de eeuw wordt het conflict tussen de Boergondische drang naar centralisatie en het Brabantse streven naar zelfstandigheid weerspiegeld. De hertogen gebruikten de Raad als een belangrijk instrument tot centralisatie, o.m. door de ontwikkeling van het hoger beroep en door de

² Het voetnotenapparaat in deze inleiding werd bewust beknopt gehouden. Uiteraard werd er vooral gebruik gemaakt van het standaardwerk van GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant. Histoire-organisation-procédure*, 3 dln., Brussel, 1898-1902. Er zal niet altijd gedetailleerd naar de wetgeving verwezen worden. Een synoptisch overzicht van de wet- en regelgeving voor de Raad van Brabant is in voorbereiding (in samenwerking met Michel Oosterbosch).

³ Zie UYTTEBROUCK A., *Les origines du Conseil de Brabant: la Chambre du Conseil du duc Jean IV*, in *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*, 1958, 36, p. 1135-1172; UYTTEBROUCK A., *Le gouvernement du duché de Brabant au Bas Moyen-Age (1355-1430)*, vooral dl. 1, p. 274-300 en 301-425, alsook GODDING Ph., *De opkomst van de Raad van Brabant (1427-1472)*, in *Noord-Brabants Historisch Jaarboek*, 1985, 2, p. 1-16.

⁴ Uitgegeven in LOOVENS J.E., *Practycke, stiel ende maniere van procederen in haere majesteys souvereynen raede van Brabant. Vermengelt met den stiel generael van subalterne bancken, ende gerichtten, bestaende in dry deelen*, Brussel, 1745, dl. 3, p. 70-74.

⁵ Zie UYTTEBROUCK A., *Le gouvernement du duché de Brabant*, p. 210-214 en 295-300, alsook RENOZ P., *La chancellerie de Brabant sous Philippe Le Bon (1430-1467)*, *Histoire et Organisation, Rédaction et Expédition des actes* (Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Reeks in-8°, 63), Brussel, 1955.

toename van het aantal evocaties. Het ambt van kanselier werd in 1473 afgeschaft door Karel de Stoute, maar in 1477 moest Maria van Bourgondië het opnieuw invoeren ⁶.

Ook de ontstaansgeschiedenis van het Officie-Fiscaal, dat als 'openbaar ministerie' in de Raad de belangen van de vorst verdedigde, is er één van voortdurende conflicten tussen de vorst en de lokale autoriteiten, die zich in hun macht bedreigd voelden door de aanstelling van hertogelijke functionarissen. Die traden op in alle fiscale zaken, dit zijn zaken waarin het gezag of de belangen van de vorst op het spel stonden: hoofdzakelijk geschillen met betrekking tot de domeinen en criminele dossiers waar een boete of een confiscatie ten voordele van de vorst mee gemoeid was.

Het ambt van procureur-generaal werd ingesteld in 1434. Tussen 1436 en 1442 heeft er ook tijdelijk een hertogelijk advocaat (er waren verschillende benamingen in gebruik) gefunctioneerd; daarna werden beide ambten samengevoegd. Maria van Bourgondië moest in haar Blijde Inkomst (1477) toestemmen in de afschaffing van het ambt van procureur-generaal. Maximiliaan van Oostenrijk slaagde er niet alleen in om het in 1482 opnieuw te herstellen; hij riep in 1495 ook het ambt van advocaat-fiscaal in het leven. De bevoegdheden van beide ambtenaren waren niet duidelijk omljnd, vandaar talloze conflicten ⁷.

De interne organisatie van de Raad van Brabant werd in 1531 min of meer definitief vastgelegd. Karel de Stoute had weliswaar in zijn ordonnantie van 20 juni 1474 de in de Raad van Brabant te volgen procedure bepaald, maar alles bij elkaar waren deze vroege procedure-ordonnanties eerder lacuneus. De richtlijnen die Karel V op 20 maart 1531 uitvaardigde, zouden, op enkele wijzigingen na (onder meer de ordonnanties van 23 februari 1558 en van 13 april 1604), tot op het einde van de 18de eeuw in voege blijven ⁸. Onder Karel V verloor de Raad stilaan ook een aantal politieke bevoegdheden, die hij als rechtsopvolger van de hertogelijke raad aanvankelijk bezeten had. In het midden van de 16de eeuw was het wordingsproces van de Raad van Brabant min of meer afgerond.

Tijdens de opstand tegen de Spaanse koning kozen de meeste raadsheren partij voor de opstandige Staten-Generaal. Don Juan schafte hierop de Raad van Brabant zonder meer af en richtte op 19 juli 1578 te Leuven een koningsgezinde Raad op ⁹. De meeste leden van de

⁶ Voor de verwijzingen naar de oprichtings- en afschaffingsbesluiten, zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 1, p. 50 en 59.

⁷ Zie bij GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 1, p. 39, 40, 62 en dl. 2, p. 327.

⁸ De ordonnantie van 1474 is uitgegeven door OOSTERBOSCH M. en VAN DEN AUWEELE D. (uitg.), *De ordonnantie van 20 juni 1474 voor de Raad van Brabant (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Studia, 49)*, Brussel, 1993. De procedure-ordonnanties van 1531 en 1558 zijn uitgegeven in *ROPB*, 2de reeks, dl. 3, p. 89-148 en dl. 7, p. 279-335. Het origineel van de *Albertina* van 1604 bevindt zich in RvB 3643; uitgegeven in *Placc. Brabant*, dl. I, na p. 708 (aparte nummering). Daarnaast bestaan er ook een aantal eigentijdse uitgaven.

⁹ Ordonnantie van 19 juli 1578 in *Placc. Brabant*, dl. I, p. 208-209.

opstandige Raad bleven echter te Brussel recht spreken. Tussen 1579 en 1585 waren er zelfs drie raden actief, met name twee koninklijke (te Leuven en te Maastricht) en één opstandige (in Brussel, een tijdlang in Antwerpen). Na de overgave van Brussel in 1585 werden de drie raden samengesmolten.

De geschiedenis van de Raad van Brabant in de 17de en de 18de eeuw wordt vooral getekend door de lang aanslepende bevoegdheidsconflicten met de Geheime Raad. Centraal in die discussie stonden de aanspraken van de Raad van Brabant op politieke bevoegdheden in Brabantse aangelegenheden. De Raad beriep zich hiervoor op het feit dat hij die macht in de 15de eeuw effectief bezeten had. De evolutie van de daadwerkelijke politieke macht van de Raad van Brabant is in de huidige stand van het onderzoek moeilijk te schetsen; in de 18de eeuw diende de Raad in elk geval een aantal van zijn aanspraken op te geven.

De laatste jaren van het *Ancien Régime* vormden een bewogen periode voor de Raad van Brabant. Door de ordonnantie van 18 juni 1789 werd de Raad afgeschaft en werden zijn bevoegdheden overgeheveld naar de Grote Raad van Mechelen ¹⁰. *De facto* bleef hij in Brussel werkzaam en behield hij zijn eigen personeel. De regering trok die maatregel in november 1789 in, uit vrees voor de oprukkende troepen van de patriotten. Na de val van het Oostenrijks regime hernam de Raad van Brabant zijn werkzaamheden. Toen de Oostenrijkers in december 1790 opnieuw de macht in handen kregen, bleef de Raad bestaan, al vormde de positie van de raadsheren die de Brabantse Omwenteling gesteund hadden, het voorwerp van hevige discussies.

Na de eerste inval van de Fransen werd de Raad bij decreet van 15 december 1792 afgeschaft ¹¹. Reeds op 18 november waren de raadszittingen op bevel van de bezetter opgeschort. Bij de Oostenrijkse restauratie in 1793 opnieuw geïnstalleerd ¹², werd de Raad na de herovering van de Zuidelijke Nederlanden door de Fransen in 1795 definitief afgeschaft door de wet van 6 Frimaire van het jaar IV (27 november 1795) ¹³. De grote verschuivingen die de Franse Revolutie teweegbracht in het recht en in de organisatie van de rechtsbedeling maken het moeilijk om van echte rechtsopvolgers te spreken. De bevoegdheden van de voormalige justitieraad kwamen grotendeels in handen van de nieuwe rechtbanken die door het Franse regime werden ingesteld.

¹⁰ ROPBA, dl. 13, p. 302-305.

¹¹ ROPBA, dl. 14, p. 247-256.

¹² Zie de ordonnantie van 4 april 1793 in ROPBA, dl. 15, p. 3-4.

¹³ *Pasinomie*, 1ste reeks, dl. 7, p. XLVIII.

II. SAMENSTELLING EN ORGANISATIESTRUCTUUR ¹⁴

In de samenstelling van het korps van de Raad van Brabant kan een onderscheid gemaakt worden tussen twee groepen. Tot de interne leden van de Raad werden gerekend: de kanselier, die de raadszittingen voorzat, de raadsheren, de advocaat-fiscaal, de procureur-generaal, de substituut-procureur-generaal, de griffiers en de secretarissen. De externe leden waren: de advocaten, de procureurs, de deurwaarders, de ontvanger van de exploten, de klerken, enz.... Vormt de Raad van Brabant in beperkte zin één instelling/archiefvormer, dan kan men hierbinnen toch een onderscheid maken tussen de eigenlijke Raad, het Officie-Fiscaal (met de advocaat-fiscaal en de procureur-generaal) en de Kanselarij.

A. De raadsheren

De kern van de Raad van Brabant werd uitgemaakt door de raadsheren, die collegiaal vergaderd uitspraak deden over de geschillen die bij hen aanhangig werden gemaakt. In 1430 waren er vier raadsheren. Daar kwamen in 1474 nog vijf raadsheren belast met enkwesten bij; in 1501 steeg het aantal gewone raadsheren tot zeven. Opvallend in de loop van de 15de en de 16de eeuw is het stelselmatig afnemen van het aandeel van de edellieden en hun vervanging door universitair gevormde juristen. Overigens werd pas in 1531 bij ordonnantie vastgelegd dat alle raadsheren een universitair diploma moesten bezitten ¹⁵.

In 1585, na de hereniging van de Raad te Brussel, telde hij niet minder dan 23 raadsheren. In 1649 en 1658 werd het aantal raadsheren beperkt tot 15. Dit cijfer werd in de praktijk meestal overschreden, niet in het minst omdat de benoeming van raadsheren de overheid een flinke stuiver opbracht. In de 18de eeuw lijkt het genoemde streefcijfer beter gerespecteerd te zijn.

Aanvankelijk werden alle processen behandeld door de plenaire raad. In 1585, bij hun terugkeer naar Brussel, werden de raadsheren over twee kamers verdeeld. Die opdeling beantwoordde niet aan een bevoegdheidsverdeling, zoals de Staten van Brabant hadden voorgesteld. De samenstelling van beide kamers werd bepaald door de kanselier, die ook de eerste kamer (Benedenkamer) voorzat. De zittingen van de Bovenkamer werden door de oudste raadsheer geleid. Belangrijke zaken werden in plenaire zitting behandeld.

Dit tweekamerstelsel heeft, op enkele korte onderbrekingen na, tot op het einde van het *Ancien Régime* gefunctioneerd. Landvoogd Monterey riep in 1671 een derde kamer in

¹⁴ Achtergrondliteratuur (tenzij anders aangegeven): GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, vooral dl. 2, p. 104-386.

¹⁵ Zie DE RIDDER-SYMOENS H., *Milieu social, études universitaires et carrière des conseillers au Conseil de Brabant (1430-1600)*, in *Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd, Liber Amicorum Jan Buntinx (Symbolae, Series A, 10)*, Leuven, 1981, p. 257-301.

het leven, maar die werd reeds in 1681 weer opgeheven. De oprichting van die derde kamer gebeurde overigens alleen om financiële redenen. De verkoop van de zeven patenten voor de nieuwe raadsheren bracht heel wat geld in het laatje. Tussen maart 1788 en de afschaffing van de Raad op 18 juni 1789 heeft er nog een tijd lang een derde kamer gefunctioneerd. Na de Brabantse Omwenteling werd het tweekamerstelsel opnieuw hersteld.

B. De kanselier ¹⁶

De positie van de kanselier was tweeslachtig: enerzijds vertegenwoordigde hij de vorst; anderzijds moest hij tegenover de vorst de privileges van het Brabantse volk vrijwaren. Naast het voorzitterschap van de Raad van Brabant bezat de kanselier ook een uitgebreide bestuurlijke bevoegdheid. Hij bewaarde het zegel van Brabant, zegelde alle vorstelijke akten die betrekking hadden op het hertogdom, vertegenwoordigde de vorst in de Staten, die hij samenriep en waarmee hij onderhandelde in naam van de vorst. Hij trad op als commissaris in abts- en abdisverkiezingen, benoemde en beëdigde in naam van de soeverein alle gerechtsdienaren in Brabant, Limburg en Overmaas. Laatstgenoemde bevoegdheid gaf overigens aanleiding tot heel wat betwistingen, tot Karel van Lorreinen in 1763 de macht van de kanselier op dat vlak gevoelig inperkte ¹⁷.

Als hoofd van de Raad van Brabant beëdigde de kanselier de suppoosten; hij riep de Raad samen buiten de gewone uren, verdeelde de raadsheren over de kamers, admitteerde of benoemde de deurwaarders, de procureurs en (sinds 1531) de notarissen; hij verdeelde de processen, stelde rapporteurs en commissarissen aan, enz... Tenslotte oefende hij ook het tuchtrecht uit over de leden van de Raad.

Het ambt van kanselier van Brabant is tot op het einde van het *Ancien Régime* blijven bestaan (in tegenstelling tot dat van vorstelijk kanselier, dat in 1530 door Karel V werd afgeschaft). In 1788 werd de functie van vice-kanselier gecreëerd. Voordien werd de kanselier in geval van afwezigheid vervangen door de oudste raadsheer.

¹⁶ Achtergrondliteratuur: RENOZ P., *La chancellerie de Brabant* en GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 165-220.

¹⁷ Ordonnantie van 25 juli 1763, uitgegeven in *ROPBA*, dl. 9, p. 31-32.

C. Het Officie-Fiscaal ¹⁸

Zoals in de andere justitieraden vaardigde de vorst ook in de Raad van Brabant ambtenaren af die belast werden met de verdediging van zijn belangen en de handhaving van de openbare orde. De twee voornaamste hiervan waren de advocaat-fiscaal en de procureur-generaal. Hun taken waren niet duidelijk omlijnd, vandaar talloze conflicten, ook nadat Karel V in de ordonnantie van 15 april 1529 hun respectieve verantwoordelijkheden had vastgelegd.

De advocaat-fiscaal was tegelijkertijd raadsheer van de Raad van Brabant, wat inhield dat hij b.v. als verslaggever in zaken tussen particulieren kon optreden. Hieraan werd in 1604 paal en perk gesteld omdat zijn specifieke taken van langsom meer uitbreiding namen. Hij bleef nochtans raadsheer. In 1765 werd er, eveneens omwille van de toename van het werk, een adjunct-advocaat-fiscaal aangesteld.

Reeds in 1500 was er sprake van een substituut-procureur-generaal. In tegenstelling tot wat zijn naam laat vermoeden, werkte die eerder naast dan ondergeschikt aan de procureur-generaal. Tussen 1748 en 1763 was er tijdelijk nog een tweede substituut-procureur-generaal actief, wiens bevoegdheid zich enkel over het hertogdom Limburg uitstreckte. In 1783 werd er nogmaals een tweede substituut-procureur-generaal benoemd en tijdens de rumoerige laatste jaren van het *Ancien Régime* waren er zelfs drie substituten werkzaam.

D. Griffiers en secretarissen ¹⁹

In de Raad van Brabant voerden twee groepen functionarissen de pen, met name de secretarissen en de griffiers. De hertogelijke secretarissen zijn de oudste: ze worden reeds vermeld in de instructie van 29 december 1430. De eerste vermelding van een secretaris-griffier dateert uit 1446. Laureis van Wachelgem wordt op 13 september van dat jaar benoemd tot secretaris-griffier in opvolging van Ambrosius van Dynter ²⁰. Hij krijgt de opdracht "alle brieven, acten, informacien, sentencien, comissen ende interlocutorien in allen saken van geschille (...) voir mijnen heren den cancelier ende raidsluden geordineert in den lande van Brabant (...) te scrivenen ende registreren". De vroegste geschiedenis van het griffierschap is niet duidelijk. In elk geval is de instelling ervan, net zoals de oprichting van

¹⁸ Achtergrondliteratuur: GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 326-417; ALEXANDRE P., *Histoire des origines, des développements et du rôle des Officiers Fiscaux auprès les conseils de justice dans les anciens Pays-Bas depuis le XIe siècle jusqu'à la fin du XVIIIe* en TIERENTYEN L., *Histoire des origines, des développements et du rôle des officiers fiscaux près les conseils de justice dans les anciens Pays-Bas, depuis le XVe jusqu'à la fin du XVIIIe siècle* (*Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, Collectie in-8°, 45*), Brussel, 1891.

¹⁹ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 1-52.

²⁰ Zie RENOUZ P., *La chancellerie de Brabant*, p. 216-217.

de justitieraad zelf, een teken van specialisatie. Ook in de Grote Raad werd de griffie in het midden van de 15de eeuw afgesplitst uit het secretariaat ²¹.

Tegelijkertijd bleven de secretarissen ook actief in de justitieraad. Uit de procedure-ordonnantie van 1474 blijkt dat de griffiers in essentie de dienst van de raadkamer verzorgen, terwijl de secretarissen de enkwesten, dagvaardingen, brieven van gratie e.d.m. voor hun rekening namen. Gaillard stelt dat de secretarissen alle taken mochten verrichten die niet uitdrukkelijk aan de griffiers waren voorbehouden ²² en ziet het onderscheid tussen beide vooral in de procedure waarin ze optraden. Dat is een evolutie die in latere eeuwen gegroeid is. De griffiers behandelen de zaken die op de rol voorkomen; de secretarissen treden op in de procedure voor commissarissen en in de communicatoire procedure, die recenter zijn en die in mindere mate door de procedure-ordonnanties geregeld worden. In elk geval heeft de onduidelijke bevoegdheidsomschrijving van beide groepen meer dan eens aanleiding gegeven tot conflicten ²³.

Ook in de Grote Raad van Mechelen kwamen griffiers en secretarissen naast elkaar voor ²⁴. In de andere justitieraden is de situatie, voor zover mij bekend, veel doorzichtiger. Zowel de Raad van Vlaanderen, de Raad van Artois als de staatse Raad van Brabant hadden slechts één griffier in dienst ²⁵.

1. Griffiers

Aanvankelijk was er slechts één griffier. In 1554 werd er, wegens de toename van het werk, een tweede griffier aangesteld. Zij waren voornamelijk verantwoordelijk voor de expeditie van de vonnissen, de consulten en de correspondentie van de Raad. In deze taken werden ze bijgestaan door een aantal klerken of officialen. De organisatie van de rol (zie *infra*, p. 28-29) bracht met zich dat ze elkaar maandelijks afwisselden: de ene notuleerde de zittingen van (beide kamers van) de Raad, de andere verzorgde de dienst van de rol (zie verder). Het onderscheid tussen Boven- en Benedengriffie loopt helemaal niet parallel met het onderscheid tussen de Boven- en de Benedenkamer, al zijn er wel pogingen ondernomen om aan

²¹ Zie VAN ROMPAEY J., *De Grote Raad van de hertogen van Boergondië en het Parlement van Mechelen*, Brussel, 1973 p. 193-196.

²² GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 2.

²³ Zie *infra*, p. 36-37.

²⁴ Zie KERCKHOFFS-DE HEIJ A.J.M., *De Grote Raad en zijn functionarissen, 1477-1531*, Amsterdam, 1980, p. 43-52.

²⁵ Zie VAN PETEGHEM P.P.J.L., *De Raad van Vlaanderen en Staatsvorming onder Karel V (1515-1555)*, Nijmegen, 1990, p. 83-86; SUEUR Ph., *Le conseil provincial d'Artois (1640-1790), Une cour provinciale à la recherche de sa souveraineté*, Atrecht, 1978-1982, p. 109-119; LINDEMANN W.M. en VAN LITSEN-BURG Th.F., m.m.v. JACOBS H.M.B., *Inventaris Raad van Brabant (Rijksarchief in Noord-Brabant, Inventarisreeks, nr. 29)*, 's-Hertogenbosch, 1981, dl. 1, p. 7.

elke raadkamer een vaste griffier te verbinden. Een specialisatie in criminele en civiele zaken, zoals die in het Parlement van Mechelen bestond ²⁶, is bij mijn weten in de Raad van Brabant nooit voorgekomen.

Tijdens de verwarde periode 1578-1585, wanneer er een koninklijke en een staatse raad actief waren, bestonden er meer dan twee griffies. Tussen december 1685 en mei 1701 en tussen augustus 1704 en mei 1709 waren er drie griffiers actief (de derde griffie heeft nooit een specifieke naam gekregen). Voor zover mij bekend, bleef het aantal na mei 1709 tot twee beperkt. Belangrijk is dat deze twee griffies als archiefvormer een nagenoeg volledig gescheiden bestaan leidden.

De griffiers werden grotendeels per prestatie betaald. Om een einde te maken aan het geruzie over de verdeling van het werk (en de opbrengsten) werd er in 1691 een gemeenschappelijke kas opgericht, waarin een aantal vergoedingen gestort werden om later gelijk verdeeld te worden over de griffiers. Deze maatregel werd kort nadien ongedaan gemaakt, maar in 1738 maakten ze nieuwe afspraken over de verdeling van de inkomsten. In de 18de eeuw verloren de griffiers overigens heel wat invloed, vooral nadat de secretarissen in 1726 hun krachten gebundeld hadden in een Comptoir-generaal.

2. Secretarissen

Het aantal secretarissen bedroeg aanvankelijk vier (in 1463 en 1501); in de 17de en de 18de eeuw waren er doorgaans zes. Ook zij ruzieden onder elkaar over de verdeling van het werk. De oprichting van een centraal *Bureau général* (1662) en een gemeenschappelijke kas (1691) werd na talloze betwistingen in 1698 ongedaan gemaakt. In 1726 besloten de secretarissen opnieuw tot de creatie van een Comptoir-generaal ²⁷, dat tot op het einde van het oude regime is blijven bestaan.

De oprichting ervan is een belangrijke cesuur in de administratieve geschiedenis van de Raad van Brabant. Vóór 1726 was elke secretaris in zekere zin een aparte archiefvormer met een eigen kantoor en een eigen comptabiliteit; na die datum wordt het Comptoir-generaal de archiefvormende instantie. Bij de beschrijving van de voornaamste series binnen het archief van de secretariaten wordt dit nog nader toegelicht. Het schrijfwerk van de secretarissen werd verricht door hun officialen die, te oordelen naar de erg gedetailleerde taakomschrijvingen, elk hun eigen, wel omlijnde specialisatie hadden ²⁸.

²⁶ VAN ROMPAEY J., *De Grote Raad van de hertogen van Boergondië*, p. 195.

²⁷ Ordonnantie van 7 mei 1726 in *ROPBA*, dl. 4, p. 38-41. Deze administratieve praktijk bestond in de 16de eeuw reeds in de Geheime Raad. Zie COENEN D., *Une pratique de chancellerie en usage sous Charles Quint, La 'bourse commune' des secrétaires attachés aux conseils de gouvernement central des Pays-Bas*, in *Contributions à l'histoire économique et sociale*, 7, Brussel, 1976, p. 55-95.

²⁸ Zie de interne reglementen voor de officialen in RvB, *Doc. Hist.*, 9, f. 232r-v en 234-237 en 10, f. 62-64 (28 mei 1726) en f. 66v-68v (2 december 1726).

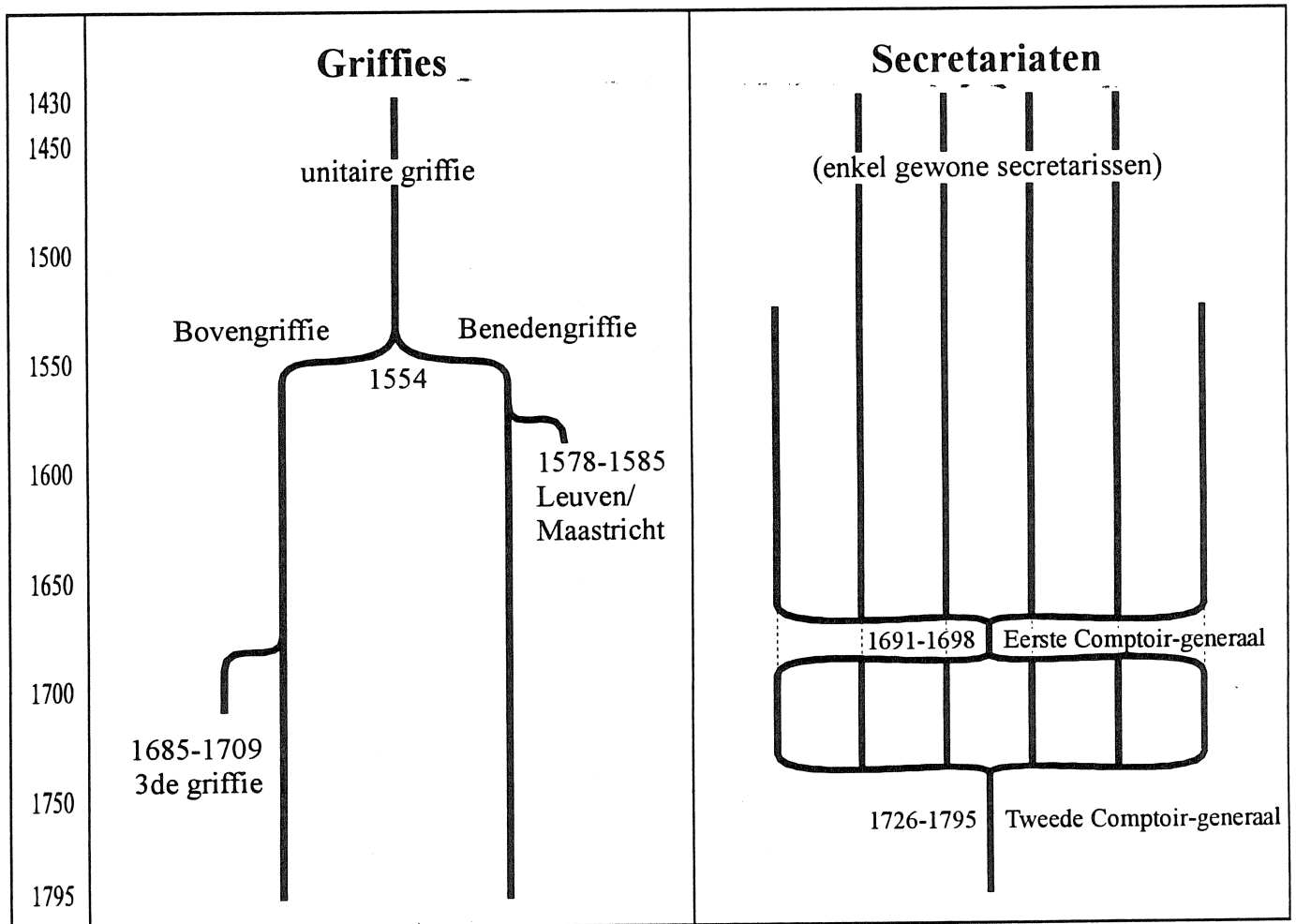
Volledigheidshalve dient hier nog het ambt van *secretaris-audiencier* vermeld te worden, ingesteld door Filips de Goede in 1442. De audiencier van Brabant was een hertogelijk secretaris, die hoofdzakelijk belast was met de boekhouding van de Brabantse zegelrechten. In het midden van de 16de eeuw werd het ambt verenigd met dat van audiencier van de Nederlanden ²⁹. Na de afschaffing ervan in 1744 werd de ontvangst van de Brabantse zegelrechten toevertrouwd aan een ontvanger van de zegelrechten, die niet noodzakelijk een secretaris was.

Het ambt van *ontvanger van de exploten* werd aanvankelijk ook door één van de secretarissen vervuld. Diens opdracht bestond erin om alle boetes en geconfisqueerde gelden te innen, waarmee onder meer de werkingskosten, de *specien* en de vacatierechten van de raadsheren betaald werden. In de praktijk hebben de griffiers en de secretarissen deze gelden voortdurend zelf geïnd en de desbetreffende betalingen verricht. Hierover ontstonden, onder meer in 1733 en 1752, grote meningsverschillen tussen de Raad van Brabant en de Raad van Financiën ³⁰.

²⁹ Zie LAMEERE E., *Documents inédits pour servir à l'histoire de l'origine et des attributions de l'audiencier dans les anciens Pays-Bas*, in *Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire ou recueil de ses bulletins*, 1897, 5de reeks, 7, vooral p. 158-162 en RENOZ P., *La chancellerie de Brabant*, p. 88-96.

³⁰ Zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 205-227.

Archiefvormers binnen de Raad van Brabant

III. BEVOEGDHEDEN ³¹

A. Het rechtsgebied van de Raad van Brabant

De Raad van Brabant vormde het soevereine gerechtshof van het oude hertogdom Brabant, dat sinds 1430 deel uitmaakte van het Boergondische statencomplex, met inbegrip van de Landen van Overmaas (Dalhem, 's-Hertogenrade en Valkenburg), en van het hertogdom Limburg. De voornaamste verandering in het ressort van de Raad werd veroorzaakt door de Opstand. Na een verwarde overgangsperiode werd er in 1591 in Den Haag een dissidente Raad van Brabant opgericht voor dat gedeelte van Brabant dat in handen van de opstandelingen was. De erkenning van de Republiek door Spanje in 1648 impliceerde ook de afstand van Noord-Brabant ³². De strijd om de Landen van Overmaas, die pas in 1661 beslecht werd door het Partagetractaat, leidde eveneens tot een inkrimping van dit gedeelte van het rechtsgebied ³³.

B. De Raad van Brabant als soevereine justitieraad

De bevoegdheid van een justitieraad tijdens het *Ancien Régime* was slechts gedeeltelijk in wetgeving vastgelegd; gewoonte en traditie bepaalden de competentie, die bijgevolg ook voortdurend in beweging was. Om begrijpelijke redenen heeft de Raad zelf ook nooit een limitatief overzicht van zijn bevoegdheden gegeven. Alleen op basis van een grondig onderzoek van de rechtspraak kan uitgemaakt worden welke zaken hij *de facto* behandeld heeft.

Het beeld dat uit de huidige kennis daarvan naar voren komt, is dat van een zeer grote variëteit, gaande van majesteitsschennis tot banale betwistingen als schuldvorderingen en erfeniskwesties, die ook door schepenenbanken behandeld werden. De Raad behandelde in eerste instantie de *casus reservati* (de zogenaamde voorbehouden gevallen die de justitieraad zich van rechtswege reserveerde), trad op als hoogste beroepshof in het hertogdom en trok bij preventie een aantal zaken naar zich toe die normaliter aan plaatselijke rechtbanken toekwamen.

³¹ Zie: GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 1-103. Voor een vergelijking met de Raad van Vlaanderen, zie: MONBALLYU J., *De gerechtelijke bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen in vergelijking met de andere 'Wetten' (1515-1621)*, in JACOBS B.C.M. en NÈVE P.L. (uitg.), *Hoven en banken in Noord en Zuid, Derde colloquium Raad van Brabant (Tilburg, 30 en 31 januari 1993) (Brabantse Rechtshistorische Reeks, 7)*, Tilburg, 1994, p. 1-26.

³² Zie PUT E., *Een rompraad met een ingekrompen ressort ? De "koninklijke" Raad van Brabant tussen 1578 en 1648*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 1992, 75, p. 139-151.

³³ Zie HAAS J.A.K., *De verdeling van de Landen van Overmaas, 1644-1662, Territoriale desintegratie van een betwist grensgebied (Maaslandse Monografieën, 27)*, Assen, 1978.

Het ontstaan van de Raad van Brabant uit de hertogelijke *Curia* verklaart dat hij in eerste instantie de aan de vorst voorbehouden gevallen afhandelde: zaken waarin de hertog, zijn domein of zijn rechten in het geding waren (valsemunterij, zware ordeverstoring, inbreuken op de vorstelijke *sauvegarde*, enz.). Hierbinnen kan een onderscheid gemaakt worden tussen criminele en burgerlijke fiscale zaken. De inhoud van dit begrip varieerde sterk in de loop van de eeuwen, omdat de Raad nu eens de behandeling van bepaalde zaken opeiste en ze dan weer afstootte. Ook bezitsvorderingen werden - omwille van het gevaar voor ordeverstoring dat ervan uitging - tot de voorbehouden gevallen gerekend.

Ratione personae waren de kanselier en de raadsheren en hun families aan de jurisdictie van de Raad onderworpen. Zij hadden het recht om niet alleen als verdedigende partij, maar ook als aanklager te eisen dat de processen die ze voerden door de Raad behandeld zouden worden. Griffiers, secretarissen en de lagere suppoosten van de Raad genoten enkel het eerste privilege.

Verder kunnen van de bevoegdheden in eerste instantie nog vermeld worden: processen van de abten, abdissen, godshuizen, hospitalen, armentafels en andere stichtingen uit het hertogdom; processen van de adel (met uitzondering van de ridders van het Gulden Vlies, die onder de jurisdictie van de Grote Raad van Mechelen ressorteerden); schuldvorderingen door weduwen, wezen en armen; processen tegen gerechtsdienaren i.v.m. de uitoefening van hun ambt.

De Raad behandelde ook geschillen die volgens het gewoonterecht aan de plaatselijke rechtbanken toekwamen, en dit wanneer die banken niet snel genoeg optraden of wanneer de partijen in onderling overleg besloten om het geschil voor de justitieraad te brengen (= preventie).

De willige rechtspraak door de Raad van Brabant is ook het gevolg van het prestige van de Raad. Willige of voluntaire condemnaties zijn bekrachtigingen door de justitieraad van overeenkomsten die voor een notaris of voor schepenen gesloten zijn. Op deze manier verbonden partijen er zich toe om eventuele processen die naar aanleiding van de overeenkomsten in kwestie zouden ontstaan, voor de Raad van Brabant te voeren. Meestal gaat het om rentebrieven, huur- en pachtcontracten, en dergelijke meer.

De vorst had de macht om rechtszaken die al bij een lagere rechtbank aanhangig gemaakt waren, voor zich (= de provinciale justitieraad) op te eisen (evocatie), en dit zolang ze nog niet volledig afgehandeld waren. Hij kon dit niet alleen doen wanneer het ging om voorbehouden gevallen, maar b.v. ook in geval van rechtsweigering of onregelmatigheden. Deze machtsuitbreiding gaf uiteraard aanleiding tot talrijke conflicten met de betrokken lagere rechtbanken.

De Raad van Brabant was het hoogste beroepshof voor Brabant, Limburg en de Landen van Overmaas ³⁴. Uit technieken zoals de hoofdvaart ³⁵ ontwikkelden zich in hoofdzaak twee soorten hoger beroep, met name appel en reformatie. Het voornaamste verschil bestond hierin dat bij reformatie het oorspronkelijke vonnis ten uitvoer gelegd werd, terwijl het bij appel geschorst werd. Hoger beroep was alleen mogelijk in burgerlijke zaken; in strafzaken, zelfs beslecht door bescheiden schepenbanken, was er in principe geen mogelijkheid tot beroep. Het is de vraag of deze theorie in de praktijk steeds gevolgd werd. Tegen vonnissen van het Leenhof van Brabant (tot 1773), van de militaire en de kerkelijke rechtbanken kon evenmin in beroep gegaan worden.

De Raad behandelde in reformatie zaken afkomstig van de vier hoofdsteden (Leuven, Brussel, Antwerpen en 's-Hertogenbosch), zaken voor lagere schepenbanken die te hoofde waren gegaan bij een hoofdstad en tenslotte ook processen afkomstig van de justitieraden van Limburg en de Landen van Overmaas. Appel was bij de Raad van Brabant mogelijk tegen de uitspraken van het Woudrecht, het Consistorie van de Hoorn, de Tolkamers, de rechtbank van de Universiteit van Leuven, de hoofdschepenbanken van Zandhoven en Ukkel, alsook van de talrijke schepenbanken die niet bij de schepenbank van een hoofdstad in beroep moesten gaan ³⁶.

In tegenstelling tot de meeste andere provinciale justitieraden was de Raad van Brabant - op enkele korte onderbrekingen na - soeverein. Dat betekende dat er, op revisie na, tegen zijn beslissingen geen beroep mogelijk was. De gouden bul die keizer Karel IV in 1349 verleend had, stipuleerde dat Brabanders, noch in civiele noch in criminele zaken voor een niet-Brabantse rechtbank gedaagd konden worden. Dit hield onder meer in dat er tegen uitspraken van de Raad van Brabant geen beroep aangetekend kon worden bij het Rijkskamergerecht of de Grote Raad van Mechelen.

³⁴ Zie VAN BOVEN M.W., *De verhouding tussen de Raad van Brabant en de hoofdbanken inzake de appelrechtspraak in civiele zaken*, in JACOBS B.C.M. en NÈVE P.L. (uitg.), *Hoven en banken in Noord en Zuid, Derde colloquium Raad van Brabant (Tilburg, 30 en 31 januari 1993) (Brabantse Rechtshistorische Reeks, 7)*, Tilburg, 1994, p. 121-134.

³⁵ Zie GODDING Ph., *Le Conseil de Brabant, chef de sens, au quinzième siècle*, in BOSMAN Th.E.A. e.a. (uitg.), *Brabant's recht dat is... Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.P.A. Coopmans ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar Nederlandse rechtsgeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant*, Assen-Maastricht, 1990, p. 121-133.

³⁶ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 16-26.

C. De Raad van Brabant als bestuurscollege ³⁷

Onder de Boergondische hertogen had de Raad nog een belangrijke politieke bevoegdheid. Zeer tegen de zin van de raadsheren werd dat aspect van hun activiteit gaandeweg afgebouwd. Vooral de Geheime Raad betwistte een aantal bevoegdheden van de Raad van Brabant en is er ook in geslaagd om die naar zich toe trekken. Zelf beschouwde de Raad van Brabant zich als het ware als een 'vierde collaterale raad', die meer bepaald voor wat het hertogdom Brabant betrof, alleen aan de vorst en de landvoogd en dus niet aan de collaterale raden verantwoording verschuldigd was. Het is wel de vraag of die politieke bevoegdheden in de 16de en de 17de eeuw niet grotendeels tot formaliteiten beperkt bleven.

De Raad van Brabant had het recht om in naam van de vorst verordeningen uit te vaardigen met betrekking tot Brabant, Limburg en de Landen van Overmaas. Vorstelijke ordonnanties hadden in Brabant pas kracht van wet nadat ze door de Raad goedgekeurd en door de kanselier gezegeld waren. De Raad controleerde ook de stedelijke ordonnanties en trad - behalve in de hoofd-steden - op in de hernieuwing van de stedelijke bestuurscolleges. Alle rekestten aan de soeverein of de landvoogd die betrekking hadden op Brabant, werden voor advies aan de Raad gezonden.

Ook het recht om brieven van gratie en octrooien te verlenen ³⁸ gaf aanleiding tot meningsverschillen met de vorst en met de Geheime Raad, die het enkel als een gedelegeerd recht beschouwden. De brieven van gratie en de octrooien die de vorst aan Brabanders of Brabantse instellingen gaf, moesten door een secretaris van de Raad van Brabant geëxpedieerd worden en in de Kanselarij met het grootzegel van Brabant gezegeld worden ³⁹. Graties waren toelatingen om binnen of buiten het kader van een proces af te wijken van het vigerende recht. Brieven van naturalisatie bijvoorbeeld verleenden iemand het Brabanderschap; andere voorbeelden waren: brieven van vrijgeleide, van eerherstel, van strafkwijtschelding, enz... Octrooien waren toelatingen die door de vorst verleend werden, bijvoorbeeld aan drukkers om bepaalde werken te drukken, aan kerkelijke instellingen die immobiëlen wensten te belasten of te verkopen, enz.

Reeds in 1520 had Karel V de justitieraden de bevoegdheid ontnomen om brieven van gratie te verlenen. De weerstand van de Raad van Brabant leidde er toe dat de keizer de

³⁷ Vooral op basis van GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 78-103 en DE SCHEPPER H., *Brabant 'Hoofthoofdstad' en Brussel 'Princelycke Hoofdstad van 't Nederland': de publiekrechtelijke relaties van het gewest tot de regering, 1531-1621*, in BOSMAN Th.E.A. e.a. (uitg.), *Brabants Recht dat is... Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.P.A. Coopmans ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar rechtsgeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant*, Assen-Maastricht, 1990, p. 263-270.

³⁸ Zie o.m.: GODDING Ph., *Les lettres de justice, instrument de pouvoir central en Brabant (1430-1477)*, in *Miscellanea Roger Petit (Archief- en Bibliotheekwezen in België, 1990, LXI)*, p. 385-402.

³⁹ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 44.

Raad een tiental jaar later min of meer in zijn oude rechten herstelde ⁴⁰. Na de oprichting van de Collaterale Raden in 1531 wierp vooral de Geheime Raad zich op als de grote concurrent van de Raad van Brabant. Het meningsverschil bleef lange tijd aanslepen, tot de Raad van Brabant in 1764 het recht om brieven van gratie en octrooien te verlenen grotendeels moest afstaan aan de Geheime Raad ⁴¹.

⁴⁰ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 1, p. 76-84.

⁴¹ Ordonnantie van 5 april 1764, uitgegeven in *ROPBA*, dl. 9, p. 95.

IV. PROCEDURE

A. Inleiding

Een elementaire kennis van de procesgang in de Raad van Brabant is onontbeerlijk om het bestand op efficiënte wijze te kunnen raadplegen. De regels voor de procesvoering bepalen immers in grote mate de loop van het papier in de administratie. De kennis daarvan is op haar beurt van groot belang voor de zoekstrategie die de gebruiker moet ontwikkelen.

De voorschriften inzake procedure werden vastgelegd in vorstelijke ordonnances. De eerste echte procedure-ordonnance werd op 20 juni 1474 uitgevaardigd door Karel de Stoute. De instructie die Filips de Goede in 1430 had opgelegd, was erg beperkt gebleven. De grote lijnen van de procedure werden voor de rest van het *Ancien Régime* vastgelegd door de ordonnance van 20 maart 1531. Die werd nog verder uitgewerkt in nieuwe versies op 23 februari 1558 en 13 april 1604 (*Albertina*)⁴². Op het vlak van het strafprocesrecht was de algemene procedure-ordonnance die Filips II op 9 juli 1570 voor de hele Nederlanden liet uitvaardigen richtinggevend. De poging van Jozef II om in 1786-1787 bij middel van een algemene verordening de civiele procedure in alle Zuidnederlandse rechtbanken te stroomlijnen is, zoals algemeen bekend, mislukt ten gevolge van de oppositie tegen de nieuwe gerechtelijke organisatie.

De grote procedure-ordonnances werden regelmatig op detailpunten herhaald of aangepast. Belangrijke bijstellingen vonden onder meer plaats in 1681 (later ingetrokken), 1691 en 1726⁴³. Daarnaast vaardigde ook de Raad zelf - op een lager niveau - talrijke voorschriften uit m.b.t. de organisatie van de administratie, gaande van rolreglementen tot richtlijnen i.v.m. de vormvereisten waaraan de diverse soorten bescheiden die bij de Raad in omloop waren, moesten voldoen⁴⁴.

Naast deze uitgebreide regelgeving is er nog ander bronnenmateriaal dat toelaat om de bij de Raad van Brabant gevolgde procedure in beeld te brengen. De belangrijkste daarvan zijn: de handleiding van raadsheer Willem Van der Taneryen (ca. 1475)⁴⁵, het naslagwerk over de geschiedenis en de praktijk van de Raad van Brabant dat J.E. Loovens

⁴² Voor een gedetailleerd overzicht van de vindplaatsen van genoemde ordonnances, zie p. 54.

⁴³ Ordonnance van 10 juli 1681 (*Placc. Brabant*, dl. VI, p. 20-26); 6 maart 1691 (*Placc. Brabant*, dl. VI, p. 27-42) en 7 mei 1726 (*ROPBA*, dl. 4, p. 38-41) (verder afgekort als *Proc. ord.*).

⁴⁴ Samen met Michel Oosterbosch bereid ik een artikel voor met een systematisch overzicht van de regelgeving voor de Raad van Brabant. Om het voetnotenapparaat niet te overlasten wordt niet telkens gedetailleerd naar de vindplaats verwezen.

⁴⁵ Zie VAN DER TANERYEN W., *Boec van der loopender practijken der raidtcameren van Brabant*, Ingeleid en uitgegeven door E.I. Strubbe, 2 dln., (*Verzameling van de Oude Costuimen van België*), *Costuimen van het land en hertogdom van Brabant*, dln. 1-2, Brussel, 1952.

in 1745 publiceerde ⁴⁶ en tenslotte de handschriftelijk gebleven *Remarques sur les ordonnances du Conseil de Brabant du 13 avril 1604*, in het eerste kwart van de 18de eeuw geschreven door raadsheer Goswinus de Wijnants ⁴⁷. Hetgeen volgt, steunt gedeeltelijk op Gaillard, gedeeltelijk op eigen onderzoek in de genoemde bronnen, die door Gaillard niet altijd even systematisch geëxploiteerd werden. Nu het archief beter toegankelijk gemaakt is, kan dit beeld door een doorgedreven studie nog verder verfijnd worden.

B. Drie wijzen van procederen

Grosso modo kan men stellen dat er in de Raad van Brabant drie procedures bestonden, die elk een eigen administratief verloop kenden: de klassieke procedure voor de rol, de procedure voor commissarissen en de communicatoire procedure. Voor strafzaken bestond er een criminele procedure die, na ondervraging van de beschuldigde, "burgerlijk" gemaakt kon worden. Zaken in appel, reformatie of grote revisie werden, op enkele variaties na, volgens één van de genoemde procedures afgehandeld.

Elk burgerlijk proces voor de Raad begon met een rekest van *venue en cour*, waarmee een partij een zaak aanhangig maakte. Dat rekest werd ingediend bij een secretaris (vóór 1726 op het kantoor van één van de secretarissen; na 1726 op het Comptoir-generaal). Tot het midden van de 16de eeuw werden de rekestten behandeld door de voltallige Raad of door de kanselier. Geleidelijkaan werd de noodzaak gevoeld om enkele raadsheren specifiek te belasten met de behandeling van de rekestten. De ordonnantie van 5 juni 1557 voorzag in de aanstelling van twee rekestmeesters (volgens een maandelijks beurtrol). Zij onderzochten of de in het rekest geformuleerde eis door de Raad kon behandeld worden, apostilleerden het rekest en bezorgden het terug aan de secretaris, die dan de apostille omzette in een dagvaarding van de tegenpartij of een ander bescheid in overeenstemming met de beslissing van de rekestmeesters.

Het waren ook de rekestmeesters die, eens de litiscontestatie vaststond, beslisten volgens welke procedure het proces zou afgehandeld worden, hoewel dat niet altijd duidelijk is ⁴⁸. Voor een aantal zaken was een bepaalde procedure verplicht. Appellzaken bijvoorbeeld dienden op de rol of voor commissarissen geïnstrueerd te worden ⁴⁹. Verder konden ook de partijen blijkbaar hun voorkeur te kennen geven. De wisselende populariteit van de verschillende procedures toont dit duidelijk aan.

⁴⁶ LOOVENS J.E., *Practycke, stiel ende maniere van procederen in haere majesteyts souvereynen raede van Brabant. Vermengelt met den stiel generael van subalterne bancken, ende gerichtten bestaende in dry deelen*, 3 dln., Brussel, 1745 (verder afgekort als: LOOVENS J.E., *Practycke*).

⁴⁷ Verder afgekort als: WIJNANTS, *Remarques*.

⁴⁸ Zie *Proc. ord.* 1691, art. 23.

⁴⁹ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 298.

Uiteraard trad er mettertijd ook steeds meer differentiatie op; de toename van het takenpakket en de verschriftelijking van de procedure noopten tot een uitbreiding van het kader en tot meer delegatie en specialisatie. De beschrijving van de drie voornaamste procedures, die hierna volgt, is dan ook slechts een schematische voorstelling van zaken (zie ook de schema's p. 38-41).

1. De rol ⁵⁰

Aanvankelijk werden alle procedurehandelingen voor de voltallige Raad afgehandeld. In de 16de eeuw werd, wegens het toegenomen werkvolume de rol ingesteld; dat was een soort deputatie uit de Raad, bestaande uit twee raadsheren en een griffier, die - doorgaans - 's woensdags zitting hielden. Zij leidden de instructie van het proces, maar spraken geen definitieve vonnissen uit. De eerste poging om deze rol te organiseren, dateert uit 1500. Kort nadien weer afgeschaft, werd de rol heropgericht door Karel V in 1522. Zij kreeg haar definitieve organisatie door de stijlen van Karel V, Filips II en de aartshertogen.

Schematisch voorgesteld, zag het verloop van de rechtsgang er als volgt uit. Na de dagvaarding verschenen eiser en verweerder en/of hun procureurs voor de balie. De verweerder kon proberen om de rechtszaak te vermijden door de bevoegdheid van de rechtbank te betwisten (*declinatoire exceptie*) of door redenen in te roepen om de eis teniet te doen (*peremptoire exceptie*); hij kon ook uitstel vragen (*dilatoire exceptie*).

De verschriftelijking van de procedure is een proces dat niet in een strak schema te vatten is. Aanvankelijk gebeurden de pleidooien mondeling; na verloop van tijd werden die mondelinge pleidooien schriftelijk samengevat. De uitzondering dat alleen bepaalde zaken schriftelijk bepleit mochten worden, werd al snel de regel. In de 18de eeuw werd er enkel nog bij hoge uitzondering mondeling gepleit. Op de rolzitting werden stukken uitgewisseld: de eiser formuleerde zijn eis, de verweerder leverde tijdens de volgende zitting repliek, de eiser bracht daarop een dupliek in, enz...

Wanneer het hof oordeelde dat een proces in voldoende mate ingeleid was, werden de partijen verzocht om de door hen gepresenteerde bescheiden met inventaris in te leveren ("*furneren*", "*fournir en cause*"). De dossiers werden dan in twee zakken gestoken en overgemaakt aan de kanselier, die een raadsheer-verslaggever benoemde (= distributie). Die bestudeerde de zaak en bracht hierover in de raadkamer verslag uit, waarop het hof zijn vonnis velde. Ook in dit stadium kon het dossier terug naar de rol verwezen worden. Eens er een rapporteur benoemd was, moest de distributie van eenzelfde zaak wel steeds op diezelfde rapporteur gebeuren.

Deze erg schematische voorstelling van zaken werd in werkelijkheid vaak doorkruist door eindeloos gerokken proceduregeschillen en in interlocutoire vonnissen beslechte

⁵⁰ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 86-104 en LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 2, p. 102-136.

incidenten, die het eigenlijke geschil bedolven onder stapels juridische *chicanes*. Deze incidenten werden in de regel door de rolvoorzitters beslecht. Ze werden enkel naar de Raad verwezen wanneer de rolvoorzitters dat nodig achtten of onderling van mening verschilden.

Omwille van haar traagheid (de termijnen voor het inleveren van stukken waren erg lang) geraakte de rol stilaan in diskrediet. In het begin van de 18de eeuw was het aantal zaken dat voor de rol gebracht werd, sterk verminderd. Pogingen om deze procedure te herwaarderen, kenden weinig resultaat. Bovendien had de groeiende invloed van de secretarissen tot gevolg dat vele zaken die op de rol begonnen, 'afgeleid' werden door de secretarissen, die de zaken verder afhandelden zonder dat er nog een griffier aan te pas kwam ⁵¹.

2. De procedure voor commissarissen ⁵²

In de afhandeling door commissarissen kan een onderscheid gemaakt worden tussen de verzoeningsprocedure *ad accordandum*, het getuigenverhoor (*thoon*) en de gewone procedure voor commissarissen. De aanduiding van twee commissarissen, een raadsheer en een secretaris, was aanvankelijk vooral gebruikelijk voor getuigenverhoren. In 1463 stelde Filips de Goede het ambt van raadsheer-"enquêteur" in, die enkel belast werd met het doen van enkwesten. Nadat in 1570 deze specialisatie ongedaan was gemaakt, konden alle raadsheren als commissaris optreden ⁵³.

De procedure voor commissarissen ontwikkelde zich tot een soort "buitengewone rol". De ordonnanties schreven voor dat deze procedure beperkt moest worden tot dringende zaken en aangelegenheden die best niet in de openbaarheid van de rol behandeld werden, zoals processen tussen man en vrouw, tussen naaste bloedverwanten en "vrienden" ⁵⁴. De ordonnantie van 6 maart 1691 (art. 23) maakte verder uitdrukkelijk melding van fiscale zaken waarin steden of gemeenten betrokken waren. De afhandeling van de geschillen voortvloeiend uit problemen met oorlogsheffingen na de Oostenrijkse Successieoorlog in 1749 werd bijvoorbeeld aan speciaal hiertoe gedelegeerde commissarissen toevertrouwd ⁵⁵.

⁵¹ Zie de interessante "rescriptie" voor griffier Lasso, in diens conflict met secretaris Nauts, ca. 1670, in RvB, *Doc. Hist.*, 11, f. 38-43.

⁵² Achtergrondliteratuur: GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 104-105 en LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 2, p. 137-144.

⁵³ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 286-287.

⁵⁴ Zie het reglement van 5 juni 1557 (*ROPB*, 2de reeks, dl. 7, p. 182-184), art. 13, *Proc. ord.* 1604, art. 78 en *Proc. ord.* 1681, art. 9.

⁵⁵ Zie de aanstelling van de commissaris voor het kwartier Brussel in RvB 5292.

De procedure voor commissarissen ontwikkelde zich geleidelijk tot een luxeprocedure: zij was immers niet alleen discreter en sneller (de termijnen van uitstel waren veel korter), maar ook beduidend duurder. De zaak werd tevens op een efficiëntere manier afgehandeld, vermits er voor elke zaak een raadsheer gedelegeerd werd, terwijl de voorzitters van de rol elke maand wisselden. Ook in zaken voor commissarissen werd de mondelinge procedure vervangen door de schriftelijke, zij het later dan bij de rol.

De commissarissen werden aangesteld door de kanselier. De steden en andere instellingen zoals de abdijen en de ambachten hadden gedurende bepaalde perioden een vaste commissaris, die zich op die manier a.h.w. specialiseerde ⁵⁶. Ook die werkverdeling gebeurde door de kanselier ⁵⁷. Zaken die op de rol of volgens de communicatoire procedure (zie *infra*) waren ingezet, konden ten gevolge van een interlocutoir vonnis naar commissarissen verwezen worden. De raadsheer-rapporteur werd dan logischerwijze tot commissaris aangesteld. Het verloop van de zaak werd door de commissaris-secretaris opgetekend in de vorm van verbalen (zittingsverslagen).

Het is niet helemaal duidelijk of alle zaken voor commissarissen in de raadkamer gerapporteerd werden. De zaken *ad accordandum*, een soort verzoeningsprocedure voor commissarissen, werden in elk geval niet door de voltallige Raad afgerond wanneer de partijen tot een overeenkomst kwamen. Commissarissen belast met getuigenverhoor ("thoon") hadden uiteraard niet de bevoegdheid om een vonnis te vellen; zij zonden het dossier naar de raadkamer, waar zij overigens meestal de functie van rapporteur vervulden. De gewone zaken voor commissarissen dienden na afloop van de instructie naar de raadkamer verzonden te worden. Tussenvonnissen werden door de raadsheer-commissaris, eventueel na raadpleging van een collega, wel geveld. Uit de bescheiden die de Raad opstelde ter verdediging van de procedure *per manus* (zie *infra*, p. 34-35) blijkt dat die bevoegdheid ruim geïnterpreteerd werd ⁵⁸.

3. De "communicatoire" procedure ⁵⁹

Evolueerden de rolprocedure en de procedure voor commissarissen stilaan van mondeling naar schriftelijk, de "communicatoire" procedure was van bij de aanvang volledig schriftelijk. De partijen (hier in afwijking met de benamingen gebruikelijk in de andere procedures "suppliant" en "rescribent" genoemd) verschenen niet voor het hof en werden zelfs niet met elkaar geconfronteerd. Ze wisselden via de rekestmeesters hun geschriften uit. Oorspronke-

⁵⁶ Zie b.v. RvB 5147-5148 en 5292. Art. 29 van het reglement van 10 juli 1681 bepaalde dat voortaan geen "*rapporteur général*" meer zou aangesteld worden.

⁵⁷ Zie b.v. de "Directie voor de Boven Greffie", d.d. 14 april 1779 in RvB 1508.

⁵⁸ Zie b.v. het consult d.d. 30 augustus 1734, in RvB 5236, f. 135v-141.

⁵⁹ Op basis van LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 2, p. 144-154 en GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 105-116 en p. 261-265.

lijk was deze procedure een soort voorafgaand onderzoek, dat ingesteld werd om de hertogelijke officieren te beschermen tegen overbodige, kostelijke processen. Op het einde van de 16de eeuw groeide hieruit de communicatoire procedure. De eerste vermelding dateert uit 1590. Wellicht is de procedure pas definitief toegelaten door de ordonnantie van 16 juni 1668. In de 18de eeuw overvleugelde de communicatoire procedure de andere wijzen van procederen.

In de procedure-ordonnanties komt het verloop van de communicatoire procedure nauwelijks ter sprake. Een zaak werd aanhangig gemaakt door een rekest van *venue en cour*, dat door de rekestmeesters geapostilleerd werd met "*Communicetur*" of "Zij dese Requeste gecommuniceert aen Partije, om daer tegens te seggen binnen acht dagen naer de communicatie". Dat rekest passeerde opnieuw door de handen van de secretaris, die de oorspronkelijke apostille er afknipte en de tekst ervan boven aan het rekest kopieerde. Dit stuk werd vervolgens door de procureur van de aanklager gelicht en aan een deurwaarder bezorgd, die het aan de tegenpartij betekende. De stukken die verder uitgewisseld werden, heetten "rescriptie", "replik" en "dupliek"⁶⁰. De procureurs brachten ze naar de met de zaak belaste secretaris of naar het Comptoir-generaal van de secretarissen, dat als verdeelstation fungeerde. De dupliek bleef geheim, en werd ingeleverd samen met een inventaris van de stukken. Wanneer de zaak voldoende ingeleid was, maakte de secretaris het dossier over aan de kanselier, die een raadsheer aanstelde om hierover in de Raad verslag uit te brengen. Wanneer de rapporteur van oordeel was dat de zaak nog niet voldoende ingeleid was, kon hij de partijen verzoeken om nog verder geschriften in te leveren.

Ook communicatoire zaken werden soms afgehandeld zonder dat de zaak nog in rapport kwam. Interlocutoire vonnissen werden in elk geval door de behandelende raadsheer opgesteld, eventueel na raadpleging van een collega. Voor definitieve vonnissen heeft de Raad zulks nooit toegegeven, maar dat het gebeurde, kan in sommige bescheiden toch tussen de regels gelezen worden⁶¹.

⁶⁰ Een uitgebreide typologie van de meest voorkomende geschriften bij LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 2, p. 149-153.

⁶¹ Vooral het consult d.d. 30 augustus 1734 (zie n. 58) is in dit verband erg relevant.

C. Civiele versus criminele procedure ⁶²

De criminele procedure wordt in de *Albertina* van 1604 in amper een tiental artikels afgedaan (art. 454-465); wellicht zijn deze voorschriften enkel bedoeld als aanvulling op de criminele ordonnances van 1570. Globaal genomen mag men stellen dat ook de procureur-generaal de keuze had tussen de verschillende procedures; in de 18de eeuw gaf hij de voorkeur aan de procedure voor commissarissen en de communicatoire procedure ⁶³.

Wanneer het Officie-Fiscaal een zaak aanhangig wil maken, stelt de procureur-generaal een voorafgaand onderzoek in, de zogenaamde "informatien preparatoir" (huiszoeking, ondervraging getuigen, bezoek aan de plaats van de misdaad). Op basis van dat dossier wendt hij zich dan tot de rechtbank met de vraag om een rechtszaak te beginnen. Het hof kan een "mandement van daeghsel personele" verlenen (een toelating tot dagvaarding) of een "decreet van apprehensie" of "*prise de corps*" (een bevel tot inhechtenisneming).

Normaliter verplichtte een "mandement van daeghsel personele" de verdachte om op de vastgestelde dag voor de rol te verschijnen. Bij ernstige twijfel aan de schuld en vooral wanneer de aangeklaagde een vooraanstaand persoon is, wordt hij voor commissarissen gedaagd ⁶⁴. Indien uit de ondervraging blijkt dat het om een ernstig delict gaat, wordt de beschuldigde gevangengezet; in het andere geval kan de procedure civiel worden gemaakt. De gedaagde kan, vooraleer het eigenlijke proces wordt aangevat, door middel van een declinatoire exceptie de bevoegdheid van de rechtbank betwisten. Indien hij niet opdaagt, gaat de procureur-generaal over tot proclamatie in de woonplaats van de verdachte; wanneer die na 30 dagen nog geen teken van leven gegeven heeft, furneert de procureur-generaal en vraagt hij een veroordeling bij verstek.

Wanneer de verdachte opgepakt is, wordt hij - in principe binnen de drie dagen - verhoord door commissarissen (niet door het Officie-Fiscaal). Als hij bekend, nemen de fiscalen hun conclusies en vragen ze recht. In geval van ontkenning vragen ze de toelating om over te gaan tot de ondervraging en eventueel de confrontatie van getuigen, die het bewijsmateriaal moeten opleveren dat nodig is om de verdachte te veroordelen. De raadkamer moet dan via een interlocutoir vonnis de toelating geven om de procedure "ten thoon" te

⁶² Voor meer details over de criminele procedure zie LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 3, p. 401-416; POULLET E., *Histoire du droit pénal dans le duché de Brabant, depuis l'avènement de Charles Quint jusqu'à la réunion de la Belgique à la France, à la fin du XVIIIe siècle (Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 35)*, Brussel, 1870 en MONBALLYU J., *Het onderscheid tussen de civiele en de criminele en de ordinaire en de extraordinare strafrechtspleging in het Vlaamse recht van de 16e eeuw*, in DIEDERIKS H.A. en RODENBURG H.W., *Misdaad, zoen en straf, Aspecten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden*, Hilversum, 1991, p. 120-132.

⁶³ WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 112.

⁶⁴ LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 3, p. 404.

starten. Wanneer het hof de doodstraf wil toepassen, is een bekentenis van de verdachte vereist. Indien die niet kan afgedwongen worden, vragen de fiscalen om de verdachte aan de pijnbank te onderwerpen. Ook hiervoor is een interlocutoir vonnis nodig, in de Raad van Brabant zelfs van de voltallige Raad ⁶⁵.

Nadat er gefurneerd is, wordt er een rapporteur aangesteld die in de raadkamer verslag uitbrengt over het proces. Lange tijd werden de criminele zaken waarop de doodstraf of andere lijfstraffen stonden, door de twee kamers samen behandeld. Een decreet gedateerd 4 juli 1742 bepaalde dat de criminele zaken voortaan door één enkele kamer (met name die waartoe de rapporteur behoorde) behandeld zouden worden ⁶⁶.

D. Appel, reformatie en grote revisie ⁶⁷

Zaken in appel, reformatie en grote revisie worden in grote lijnen volgens één van genoemde procedures afgehandeld.

Partijen die een vonnis van een lagere rechtbank in appel of reformatie voor de Raad van Brabant wilden aanvechten, dienden binnen de gestelde termijn brieven van appel of reformatie aan te vragen op een secretariskantoor of - na 1726 - op het Comptoir-generaal. Indien de aanvraag laattijdig gebeurde, werden "brieven van relievement precies" verleend. Na het verkrijgen van deze brieven kon een deurwaarder in opdracht van de appellant de tegenpartij uit de eerste zaak (geïntimeerde) en de rechtbank *a quo* (gedaagde) dagvaarden. In zaken in appel en reformatie zijn er - in tegenstelling tot zaken in eerste instantie en in revisie - steeds drie partijen.

Vooraf diende de appellant of reformant steeds een waarborg te betalen (eventueel consigneren), niet alleen voor de proceskosten maar ook voor de beboeting die hem te wachten stond in geval van *fol appel* of onwijze reformatie ⁶⁸. De gedaagden dienden door enkele schepenen of door een gevolmachtigde het dossier van de zaak in eerste instantie naar de Raad van Brabant over te brengen, waar het door de procureur van de appellant "gevisieerd" werd. De gang van zaken wordt verder bepaald door de procedure die in eerste instantie gevolgd is. Zowel appellant als geïntimeerde kunnen nog bijkomende stukken inleveren. Furnisement, rapportering, vonnis en tenuitvoerlegging vinden plaats zoals in de processen in eerste instantie. Wanneer het eerste vonnis bekrachtigd wordt, zendt de Raad

⁶⁵ POULLET E., *Histoire du droit pénal*, p. 355.

⁶⁶ ROPBA, 3de reeks, dl. 5, p. 485-486 en WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 16.

⁶⁷ Zie LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 2, p. 293-323 en GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 287-311.

⁶⁸ Zie *infra*, p. 211.

het dossier terug naar de rechtbank *a quo*; in het andere geval blijft het dossier in het archief van de Raad.

In revisiezaken waren er uiteraard slechts twee partijen, vermits het eerste vonnis ook door de Raad van Brabant zelf geveld was. Kleine revisie kon aangetekend worden tegen beslissingen van de rekestmeesters, de rolvoorzitters, de eerste commissaris in commissariale zaken of tegen vonnissen die buiten de raadkamer door één of twee raadsheeren geveld waren.

Grote revisie of "propositie van erreur" werd aangetekend tegen definitieve vonnissen die in civiele zaken in één van de twee raadkamers geveld waren. De procedure is vergelijkbaar met die in appel- en reformatiezaken: aanvraag van open brieven van revisie en consignatie van een eventuele boete; wel worden geen nieuwe stukken ingeleverd (op "memorien" na). De beoordeling gebeurt door de twee kamers gezamenlijk, aangevuld met een aantal rechters van buitenaf. Voor de zaak op het tapijt komt, moet de revident nog een grote som geld op tafel leggen voor de vergoeding van de vacaties van de toegevoegde rechters.

E. Judicature per manus: een officieus circuit van besluitvorming

Moeilijk te traceren, want nergens in regelgeving beschreven is de *judicature per manus*. Hiermee wordt een besluitvormingsproces benoemd, waarbij dossiers circuleren tussen de raadsheren, die thuis hun oordeel hierover uitschrijven. Deze werkwijze kon op de drie grote procedures 'geënt' worden. Ze is het best te volgen in de serie opinies/*resoluta*. Hierin komen heel wat opinies voor waarin achtereenvolgens de verslaggever en enkele raadsheren hun mening in een bepaalde zaak uiteenzetten, waarna de verslaggever in geval van voldoende eensluidende meningen, de zaak afrondt met *Ita resolutum*, zonder dat er nog in de raadkamer gerapporteerd wordt.

De impact van deze werkwijze doorheen de tijd is moeilijk na te gaan. Vast staat dat ze vaak gecontesteerd is geworden. De aartshertogen gedoogden de procedure op voorwaarde dat de verslaggever en de betrokken raadsheren schriftelijk hun mening ("opinie") kenbaar maakten en op voorwaarde dat alleen in zaken van weinig belang *per manus* gevonnist werd⁶⁹. De ordonnantie van 10 juli 1681 verbood uitdrukkelijk om voortaan nog vonnissen te vellen buiten de raadkamer (art. 11). In 1691 diende de Raad een voorstel in om de procedure opnieuw in te voeren, maar hij kreeg nul op het rekest⁷⁰. In 1729 kwam het andermaal tot een meningsverschil, waarbij ook de Geheime Raad betrokken werd. De raadsheren verdedigden hun gewoonte onder meer met het argument dat ook de rolvoorzit-

⁶⁹ Zie de verklaring van de kanselier, d.d. 25 februari 1617, in RvB 4889, f. 274-275.

⁷⁰ Zie de brief van de landvoogd, d.d. 10 januari 1691 en het antwoord van de Raad d.d. 19 januari 1691, in RvB 5216, f. 201v-202. Zie ook RvB 4993, f. 135 en 5216, f. 187v.; zie ook GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 325-328.

ters de incidenten beslechtten voor de rol en in hun hoedanigheid van rekestmeester ook in zaken die volgens de communicatoire procedure liepen. De raadsheren vonden steun voor hun stelling in artikel 95 van de *Albertina* waarin gesteld wordt dat zij "oock sullen moghen buyten d'ordinarisse uren expedieren ende definieren processen met sulcken ghetalle van Raedts-luyden als naer importantie der selver sal bevonden worden te behooren, maer altydt niet min dan met vyfve, daer af de viere van eender opinien sullen moeten zijn" ⁷¹.

De hoofd-voorzitter van de Geheime Raad, die zijn advies over de zaak moest uitbrengen, bestempelde de gewoonte om buiten de raadkamer recht te spreken, als een misbruik en verwees hierbij naar artikel 16 van de *Albertina* ("Dat alle processen ende andere affaires sullen worden ghehandelt ende ghetermineert in twee Cameren (...)"), dat onverkort gehandhaafd diende te worden.

Interessant is dat hij melding maakt van twee vormen van *judicature per manus*. Vroeger zouden volgens hem alle raadsheren van de kamer waartoe de verslaggever behoorde, bij de beslissing betrokken geworden zijn, terwijl het in 1729 zover gekomen was dat de rapporteur het dossier nog slechts aan één of twee collega's doorspeelde ⁷². Datzelfde onderscheid werd ook door de raadsheren zelf gemaakt in een consult d.d. 30 augustus 1734, waarin ze uitgebreid op de gewoonten inzake besluitvorming ingingen. Hieruit blijkt duidelijk dat zowel commissarissen als raadsheren belast met de afhandeling van communicatoire zaken autonoom of eventueel na raadpleging van een collega, minstens interlocutoire vonnissen velden zonder dat de raadkamer daar nog bij te pas kwam. Of dit ook het geval was voor definitieve vonnissen, is niet helemaal duidelijk, maar kan tussen de lijnen van de tekst wel gelezen worden. Voordeel van deze handelwijze was, nog steeds aldus de raadsheren, dat het publiek minder rapportgelden diende te betalen en dat de raadsheren, die nu al overbelast waren, sneller konden werken ⁷³. In een brief aan de Staten hadden de raadsheren in 1729 voorgesteld om alle zaken behalve die in reformatie en appel, alsook die waarmee meer dan 300 gulden gemoeid was, door de rapporteur en één collega raadsheer te laten beslechten ⁷⁴.

Het oordeel van Goswinus de Wijnants in zijn *Remarques sur les ordonnances du Conseil de Brabant du 13 avril 1604* was genuanceerd. Nadelen van de *judicature per manus* waren de ondoorzichtigheid, het gebrek aan gedachtenwisseling en de mogelijkheid voor de verslaggever om zelf te bepalen van wie en in welke volgorde hij de mening zou vragen. Het grote pluspunt van dit systeem, nog steeds aldus De Wijnants, was de snelheid. Hij was

⁷¹ Zie WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 95 en RvB 5028, f. 44-58.

⁷² Zie het advies van de hoofd-voorzitter van de Geheime Raad (minuut), d.d. 26 september 1729, in GRO, port. 447 A.

⁷³ RvB 5236, f. 135v-141.

⁷⁴ Brief van 4 juni 1729 (RvB 5232, f. 74r-v).

er daarom wel voorstander van om een beperkt aantal gevallen *per manus* af te handelen ⁷⁵. De impact van deze werkwijze is in de 18de eeuw blijkbaar sterk verminderd.

F. Griffiers versus secretarissen in de verschillende procedures

De concurrentiële positie waarin griffiers en secretarissen stonden, heeft voor de archiefvorming tot gevolg dat een aantal series in veelvoud aangemaakt werden (sententieboeken, distributieboeken, rapportboeken, enz...). Hierboven werd reeds gezegd dat de griffiers in hoofdzaak verantwoordelijk waren voor de processen die op de rol kwamen, terwijl de secretarissen optraden in de procedure voor commissarissen en in de communicatoire procedure. Werd de rolprocedure gedetailleerd beschreven in de procedure-ordonnanties, voor de twee andere procedures was dat veel minder het geval. De onduidelijkheid in de bevoegdheidsafbakening was de oorzaak van talrijke bevoegdheidsconflicten tussen griffiers en secretarissen. In de loop van de 17de en de 18de eeuw werden de griffiers, ten gevolge van het teruglopen van de rolzaken, blijkbaar in het defensief gedrongen. Na de oprichting van het Comptoir-generaal werden de meningsverschillen op de spits gedreven. Nu de onderlinge concurrentie tussen de secretarissen was weggefallen, probeerden die hun bevoegdheden gevoelig uit te breiden ten koste van de griffiers ⁷⁶. De discussie, die een hoogtepunt bereikte in het tweede kwart van de 18de eeuw, draaide hoofdzakelijk rond de volgende punten:

- De secretarissen stelden dat het apostilleren van rekestten en het depêcheren van provisies aan hen toebehoorde, ongeacht of de rekestten door de rekestmeesters behandeld werden of door één van de raadkamers. De griffiers beweerden dat de afhandeling van rekestten die in de raadkamer op het tapijt kwamen, aan hen toekwam.
- De secretarissen beschouwden alle commissariale zaken als hun werkterrein. Ze vroegen daarom dat de interventie van de griffiers in de verzoeningsprocedure *ad accordandum*, in "thoonen", de procedure *ad liquidandum* en andere commissariale zaken verboden zou worden. Ook de beëdiging van Brabantse officieren die door de vorst benoemd werden, alsmede de expeditie van de benoemingsbrieven vielen hieronder. De griffiers meenden hier eveneens het onderscheid te moeten maken tussen de zaken die al in de raadkamer waren (die ze zichzelf toebedeelden), en de andere.

In 1741 kwam er een akkoord tot stand, waarin een taakverdeling en een financiële regeling werden uitgewerkt ⁷⁷. De bepalingen hiervan komen in de typologische beschrijving van de series nog ter sprake. Belangrijk is dat de griffiers in eerste instantie het

⁷⁵ WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 95.

⁷⁶ Een overzicht van de problemen in de periode 1729-1741 in het advies, d.d. 31 januari 1741, in GRO, port. 447 A.

⁷⁷ Zie het verbaal *ad accordandum* van 1 juli 1741, in RvB, *Doc. Hist.*, 11, f. 385-386.

papierwerk in en ten gevolge van beslissingen van de raadkamers voor hun rekening namen, terwijl de secretarissen vooral de commissariale zaken beheerden. Van de opbrengst van de vonnissen die niet na rapport door de raadkamer geveld werden, ging 2/8ste naar de griffiers en 6/8ste naar de secretarissen, ongeacht de procedure volgens dewelke het proces gevoerd werd.

Toen de griffiers het jaar nadien een nieuw proces tegen de secretarissen inspanden, gingen de poppen opnieuw aan het dansen ⁷⁸. Het akkoord van 7 september 1748 ⁷⁹, dat een einde maakte aan het gekibbel, bevatte enkele kleine aanpassingen aan de overeenkomst van 1741. Zo werd de verdeelsleutel van de opbrengsten gebracht op 3/9de voor de griffiers en 6/9de voor de secretarissen.

* * * * *

De onduidelijkheid in de werkverdeling had uiteraard ook zijn weerslag op de archiefvorming. In grote lijnen kan wel aangegeven worden waar de griffiers en waar de secretarissen optraden. In de overzichten p. 38-43 is schematisch het verloop van de procesgang in de verschillende procedures weergegeven, met daarop geënt de grote reeksen uit het archief van de secretariaten en de griffies. De reeksen die enkel in het archief van de secretariaten voorkomen (in deze inventaris niet behandeld) zijn gearceerd weergegeven. Uiteraard zijn deze schema's nog voor verbetering en nuancering vatbaar.

⁷⁸ Zie RvB, *Doc. Hist.*, 11, f. 305 en 329.

⁷⁹ RvB, *Doc. Hist.*, 11, f. 4-7.

Procedure op de rol (grotendeels behandeld door griffiers)

Rekest *venue en cour* (samen met procuratie)

geapostilleerd door de rekestmeesters

dagvaarding tegenpartij

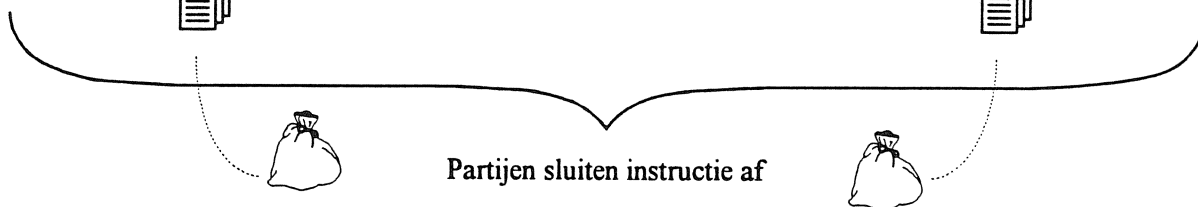

instructie op de rol

Aanklager levert stukken in

Verweerder levert stukken in

Dossier naar de raadkamer (vanaf 1585 : Boven- of Benedenkamer)

Kanselier stelt raadsheer-rapporteur aan

Rapporteur bestudeert dossier en brengt verslag uit

Eventueel kan het dossier verwezen worden
✓ voor commissarissen *ad accordandum*
✓ "ten thoon" (getuigenverhoor)

Raadkamer deliberiert en spreekt recht; griffier notuleert

Raadkamer stelt vergoeding rapporteur vast

Griffier stelt dictum op

Dictum wordt gevidimeerd door rapporteur en gefiatteerd door kanselier

Griffier expedieert en registreert vonnis; "filasseert" opinies

Griffiers bewaren de dossiers van de processen op de rol

REKESTEN : De secretarissen bewaren een kopie van de rekestten *venue en cour* die de rekestmeesters apostilleren.

PROCURATIE- EN BORGSTELLINGSBOEKEN : De griffiers registreren de akten van procuratie van de partijen (aanstellingen procureurs) en de borgstellingen voor de betaling van de boeten en de gerechtskosten.

CONSIGNATIEBOEKEN : Griffiers registreren de akten van consignatie (gerechtelijke bewaargeving van gelden of goederen).

ROL : Griffiers registreren hierin per zitdag de voorgebrachte zaken (geordend per procureur) alsook de beslissingen van de voorzitters van de rol (twee raadsheren).

DISTRIBUTIEBOEKEN : Griffiers registreren in opdracht van de kanselier de aanstellingen van de raadsheren-rapporteurs (voor elke zaak wordt een raadsheer belast met de studie van het dossier en met de rapportering ervan in de raad).

VERBALEN AD ACCORDANDUM : Zittingsverslagen, opgemaakt door de griffier- of secretaris-commissaris van het verloop van de verzoeningsprocedure *ad accordandum*, die voor commissarissen plaatsgrijpt.

"THOONEN" : Getuigenverklaringen voor commissarissen, opgetekend door de commissaris-secretaris (secretaris bewaart het origineel, voegt een kopie bij het dossier dat naar de raadkamer gaat)

BINNENBOEKEN : Griffiers nemen ter zitting bondig nota van de genomen beslissingen.

OPINIES : Griffiers noteren bondig de meningen van de raadsheren die aan de beraadslaging deelnemen; *per manus*: raadsheren noteren zelf hun opinie.

RAPPORTBOEKEN : Griffiers registreren de rapportgelden die betaald worden aan de raadsheer-rapporteur en aan de andere raadsleden.

VONNISBOEKEN : Griffiers registreren achteraf zowel de dicta als de geëxtendeerde vonnissen.

RECEPISSENBOEKEN /INVENTARISSEN GEWEZEN PROCESSEN: Griffiers beheren de dossiers na afloop van het proces en tekenen aan welke dossiers gelicht zijn.

PROCESDOSSIER : Stukken ingeleverd door beide partijen; worden, vergezeld van een inventaris, in twee proceszakjes ingeleverd. Na afloop van het proces is de griffier verantwoordelijk voor het beheer ervan (tot een jaar na de uitspraak).

Procedure voor commissarissen (grotendeels behandeld door secretarissen)

Rekest *venue en cour* (samen met procuratie)
ingediend bij een secretaris; na 1726 bij het Comptoir-generaal

geapostilleerd door de rekestmeesters

dagvaarding tegenpartij voor commissarissen
(eventueel na tussenvonnis op de rol of na communicatoire procedure)

Kanselier stelt 2 commissarissen aan : een raadsheer en een secretaris

Aanklager levert stukken in

Verweerder levert stukken in

Commissarissen verbaliseren het verloop van het proces

Partijen sluiten instructie af

- ❶ Dossier naar de raadkamer (vanaf 1585 : Boven- of Benedenkamer)

Kanselier stelt raadsheer-rapporteur aan
(= meestal commissaris): bestudeert dossier en brengt verslag uit

Eventueel kan het dossier verwezen worden

- ✓ *ad accordandum*
- ✓ "ten thoon" (getuigenverhoor)

Raadkamer deliberiert, spreekt recht en stelt vergoeding rapporteur vast

➡ zie verder onder rolprocedure

- ❷ De raadsheer-commissaris handelt zelf de zaak af en vonnist

- ❸ *Per manus*

De commissaris schrijft zijn opinie neer en laat het dossier samen met zijn opinie circuleren bij een aantal collega's die het individueel bestuderen en hun opinie formuleren

Zodra de commissaris voldoende eensluidende opinies heeft, sluit hij de zaak af en vonnist hij

➡ Raadsheer-commissaris stelt resolutum op

Griffier^❶ of commissaris-secretaris^{❷ & ❸} stelt dictum op

Dictum wordt gevidimeerd door raadsheer-commissaris en gefiatteerd door kanselier

Griffier^❶ of secretaris^{❷ & ❸} expedieert het vonnis en "filasseert" dictum en opinies

Secretarissen of griffiers bewaren de dossiers van de processen voor commissarissen

REKESTEN : De secretarissen bewaren een kopie van de rekest *venue en cour* die de rekestmeesters apostilleren.

CONSIGNATIEBOEKEN : Secretarissen of griffiers registreren akten van consignatie (gerechtelijke bewaargeving van gelden of goederen).

DISTRIBUTIEBOEKEN COMMISSARIALE ZAKEN : Griffiers/secretarissen registreren in opdracht van de kanselier de aanstellingen van de commissarissen, belast met de instructie van een zaak (een raadsheer en een secretaris).

VERBALEN : Proces-verbaal van de zittingen voor commissarissen, gedicteerd door de raadsheer-commissaris, op basis van de verklaringen van de procureurs en advocaten van de partijen, opgetekend door de secretaris-commissaris.

VERBALEN AD ACCORDANDUM : Zittingsverslagen, opgemaakt door de commissaris-griffier of -secretaris in de verzoeningsprocedure *ad accordandum*, die voor commissarissen plaatsgrijpt.

"THOONEN" : Getuigenverklaringen opgetekend door de commissaris-secretaris (secretaris bewaart het origineel, voegt een kopie bij het dossier dat naar de raadkamer gaat).

RAPPORTBOEKEN : Secretarissen of griffiers registreren de rapportgelden die betaald worden aan de raadsheer-rapporteur.

OPINIES : De raadsheren noteren op een begeleidend briefje hun opinie (met motivatie); na afhandeling worden de opinies (soms samen met de dicta) geliasseerd.

FILASSE (LIAS) VAN DE VONNISSEN : Registratie van vonnissen door secretarissen is uitzonderlijk; dicta worden geliasseerd; tot 1726 door elke secretaris afzonderlijk; vanaf 1726 wordt één grote reeks gevormd door het Comptoir-generaal.

VONNISBOEKEN : Griffiers registreren zowel de dicta als de geëxtendeerde vonnissen.

RECEPISSENBOEKEN / INVENTARISSEN GEWEZEN PROCESSEN : Secretarissen of griffiers beheren de dossiers na afloop van het proces en tekenen aan welke dossiers gelicht zijn.

PROCESDOSSIER : Stukken ingeleverd door beide partijen; worden, vergezeld van een inventaris, in een proceszakje ingeleverd (één per partij). Na afloop van het proces is de secretaris of de griffier bij wie de zaak gelopen heeft, in principe verantwoordelijk voor het beheer van het dossier.

Communicatoire procedure (grotendeels behandeld door secretarissen)

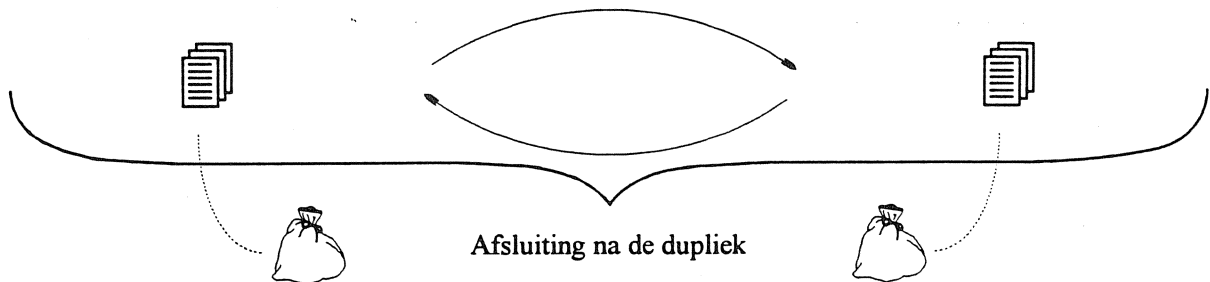
Rekest *venue en cour* (samen met procuratie)
ingediend bij een secretaris; na 1726 bij het Comptoir-generaal

geapostilleerd met *communicetur* door de rekestmeesters

Suppliant en rescribent wisselen stukken uit via de secretaris of via het Comptoir-generaal

Afsluiting na de dupliek

Kanselier stelt raadsheer-rapporteur aan of verwijst zaak voor commissarissen (zie vorig schema)

❶ Dossier naar de raadkamer (vanaf 1585 :
Boven- of Benedenkamer)

Raadsheer-rapporteur bestudeert dossier en
brengt verslag uit

Eventueel kan het dossier verwezen worden

✓ *ad accordandum*

✓ "ten thoon" (getuigenverhoor)

Raadkamer deliberereert, spreekt recht en stelt
vergoeding rapporteur vast

➡ zie verder onder rolprocedure

❷ De raadsheer-rapporteur handelt zelf de
zaak af en vonnist

❸ *Per manus*

De commissaris schrijft zijn opinie neer en
laat het dossier samen met zijn opinie
circuleren bij een aantal collega's die
het individueel bestuderen en hun
opinie formuleren

Zodra de commissaris voldoende eens-
luidende opinies heeft, sluit hij de zaak
af en vonnist hij

➡ Raadsheer-rapporteur stelt resolutum op

Griffier^❶ of secretaris^❷ & ^❸ stelt dictum op

Dictum wordt gevidimeerd door raadsheer-rapporteur en gefiatteerd door kanselier

Griffier^❶ of secretaris^❷ & ^❸ expedieert het vonnis en "filasseert" dictum en opinies

Secretarissen of griffiers bewaren de dossiers van de communicatoire processen

REKESTEN : De secretarissen bewaren een kopie van de rekestten *venue en cour* die de rekestmeesters apostilleren.

CONSIGNATIEBOEKEN : Secretarissen en griffiers registreren akten van consignatie (gerechtelijke bewaargeving van gelden of goederen).

DISTRIBUTIEBOEKEN COMMUNICATOIRE ZAKEN : Griffiers/secretarissen registreren in opdracht van de kanselier de aanstellingen van de raadsheer-rapporteur en/of de secretaris, belast met de afhandeling van een zaak.

VERBALEN AD ACCORDANDUM : Zittingsverslagen, opgemaakt door de commissaris-griffier of -secretaris in de verzoeningsprocedure *ad accordandum*, die voor commissarissen plaatsgrijpt.

"**THOONEN**" : Getuigenverklaringen opgetekend door de commissaris-secretaris (secretaris bewaart het origineel, voegt een kopie bij het dossier dat naar de raadkamer gaat).

RAPPORTBOEKEN : Secretaris of griffier registreert de rapportgelden die betaald worden aan de raadsheer-rapporteur.

OPINIES : De raadsheren noteren op een begeleidend briefje hun opinie (met motivatie); na afhandeling worden de opinies (soms samen met de dicta) geliasseerd.

FILASSE (LIAS) VAN DE VONNISSEN : Registratie van vonnissen door secretarissen uitzonderlijk; dicta worden geliasseerd; tot 1726 door elke secretaris afzonderlijk; vanaf 1726 wordt één grote reeks gevormd door het Comptoir-generaal.

VONNISBOEKEN : Griffiers registreren zowel de dicta als de geëxtendeerde vonnissen.

RECEPISSENBOEKEN / INVENTARISSEN GEWEZEN PROCESSEN: Secretarissen of griffiers beheren de dossiers na afloop van het proces en tekenen aan welke dossiers gelicht zijn.

PROCESDOSSIER : Stukken ingeleverd door beide partijen; worden, vergezeld van een inventaris, in een proceszakje ingeleverd (één per partij). Na afloop van het proces is de secretaris of de griffier bij wie de zaak gelopen heeft, in principe verantwoordelijk voor het beheer van het dossier.

V. SAMENSTELLING VAN HET ARCHIEFBESTAND EN INVENTARISATIEGESCHIEDENIS

A. Samenstelling van het archiefbestand

Het archief van de Raad van Brabant is eigenlijk een conglomeraat dat door verschillende archiefvormende instanties is tot stand gebracht, met name de Raad zelf, de kanselier en het Officie-Fiscaal. In tegenstelling tot wat bij andere justitieraden gebruikelijk was, heeft het Officie-Fiscaal van de Raad van Brabant zijn archief volledig afgescheiden bewaard. Dit archiefbestand is dan ook niet opgenomen in voorliggende inventaris. Er bestaan een aantal oudere toegangen die het bestand min of meer ontsluiten⁸⁰. Het archief van de Kanselarij van Brabant is een erg heterogeen geheel waarin de onduidelijkheid in de positie van de kanselier, binnen en toch ook buiten de Raad van Brabant, weerspiegeld wordt. De grens tussen het bestand van de Kanselarij en dat van de justitieraad is niet altijd even duidelijk⁸¹.

Het eigenlijke archief van de Raad van Brabant kan in twee luiken opgesplitst worden. Het archief van de Raad van Brabant *stricto sensu* beslaat ca. 600 meter (+ 400 m. varia). Het bestaat uit bescheiden die door de Raad voor intern gebruik werden aangemaakt: vonnisboeken, rollen, rapportboeken, enz... en vormt dus de administratieve ruggegraat. Hierbinnen kan nog een onderscheid gemaakt worden tussen het archief van de griffies en dat van de secretariaten (zie het overzicht p. 20).

De procesdossiers, die ca. 1500 meter in beslag nemen, vormen het tweede luik van het archief. Naar schatting zouden er een 25 000 bewaard zijn. Strikt genomen maken deze dossiers geen deel uit van het archief van de Raad van Brabant, vermits het gaat om bescheiden die niet bestemd waren om er te berusten. Indien de processen in kwestie een normaal verloop hadden gekend, zouden de stukken immers gelicht zijn geworden door de procederende partijen⁸².

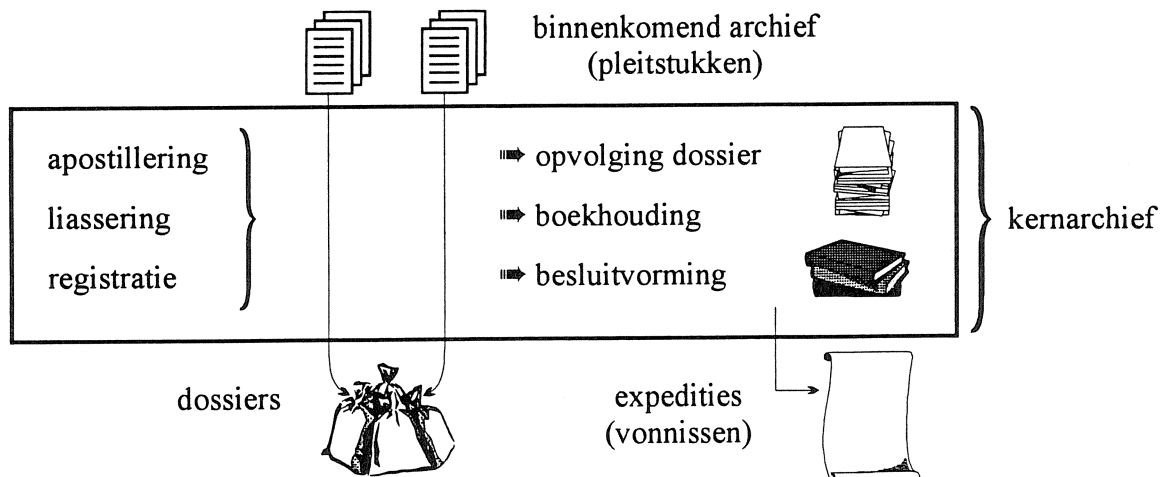
De tweedeling tussen kernarchief en procesdossiers is essentieel. Volgend schema kan misschien helpen om het onderscheid te verduidelijken. Schematisch voorgesteld kunnen binnen de Raad van Brabant drie papier- (en perkament)stromen onderscheiden worden. De

⁸⁰ Voor een overzicht, zie: BAERTEN J., *Portefeuilles van het Officie-Fiscaal van de Raad van Brabant, Voorlopige werkbeschrijvingen van de nummers 7325 tot 10566*, Uitgegeven en ingeleid door PUT E. (*Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage*, 58), Brussel, 1992.

⁸¹ Zie GALESLOOT L., *Inventaris van het archief van de Kanselarij van Brabant, Inventaire des archives de la Chancellerie de Brabant*, Aangevuld en ingeleid door PUT E. (*Toegangen in beperkte oplage*, 114), Brussel, 1992. Een beslissing i.v.m. een gehele of gedeeltelijke versmelting is nog niet genomen.

⁸² Voor een overzicht, zie: PUT E. (uitg.), *Procesdossiers in het archief van de Raad van Brabant, Voorlopig algemeen overzicht. Dossiers de procès dans les archives du Conseil de Brabant, Aperçu général provisoire* (*Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage*, 156-160), Brussel, 1993.

instroom bestaat hoofdzakelijk uit pleitstukken die door de procederende partijen aangeleverd worden. Die stukken leggen binnen de instelling een heel traject af; ze vormen het dossier (in een proceszakje) dat aan de basis van de besluitvorming ligt en worden na afloop al dan niet gelicht door de partijen. De uitstroom bestaat uit expedities door de Raad. Deze bestaat uit allerlei beschikkingen, gaande van dagvaardingen tot vonnissen. Tenslotte maakt de Raad in functie van de opvolging en de afhandeling van de dossiers, alsook met het oog op de boekhouding, voor zichzelf een aantal reeksen aan, die samen het kernarchief vormen.

B. Inventarisatiegeschiedenis ⁸³

Tijdens het *Ancien Régime* is het archief van de Raad van Brabant op verschillende plaatsen bewaard geworden, o.a. in het Vleeshuis en de Treurenbergpoort. Een tijdlang werd het beheerd door een *garde-sac*, die tevens verantwoordelijk was voor de bewaring van het notarieel archief ⁸⁴. Na de verhuizing van de Raad van de oude Kanselarij naar het nieuwe paleis bij het park (het huidige Paleis der Naties) werd ook het archief naar deze ruime behuizing overgebracht. Voor zover bekend, had de eerste echte inventarisatieronde plaats in de tweede helft van de 18de eeuw. In 1749 werd graaf De Wijnants, die in 1773 *directeur du Bureau des archives* zou worden, belast met de inventarisatie van het archief van de Raad van Brabant en van het Officie-Fiscaal. Uit de nota's die hij heeft nagelaten blijkt dat de Raad in de tweede helft van de 18de eeuw met een groot plaatsgebrek te kampen had en dat er enkele 'hulpdepots' ingeschakeld moesten worden.

⁸³ M.b.t. de 19de-eeuwse inventarisatie, zie het Secretariaatsarchief van het Algemeen Rijksarchief, vooral nr. 44-2 en 131.

⁸⁴ Zie o.m. GALESLOOT L., *Inventaire du Notariat Général de Brabant*, Brussel, 1862, p. LIII-LV.

In 1817 werd het archief van de Raad van Brabant overgebracht naar het toenmalige justitiepaleis aan de Gerechtsplaats, waar het werd toevertrouwd aan de griffier van de *Cour supérieure de justice* ⁸⁵. Het "administratief" gedeelte (briefwisseling, ordonnances, administratie inzake octrooien, enz...) werd, krachtens een Koninklijk Besluit van 15 oktober 1832 ⁸⁶, in de loop van de jaren dertig neergelegd. De rest van het archief werd pas in 1859 naar het Rijksarchief overgebracht. Een vlugge bestandsopname door H.F. D'Hoop resulteerde in een handschriftelijk gebleven inventaris van een gedeelte van het kernbestand (*Inventarissen 3de afdeling*, 61). Die inventaris is erg rudimentair en zondigt meer dan eens tegen het herkomstbeginsel, onder meer door het aanmaken van grote reeksen zonder rekening te houden met de administratie waaruit de bescheiden in kwestie afkomstig waren (Bovengriffie, Benedengriffie, secretariaten, enz.). De kunstmatige reeks "administratief gedeelte" werd onder een aparte nummering behouden.

Ook de procesdossiers zijn in de 19de eeuw grondig door elkaar gehaald. Galeslout maakt in zijn jaarrapporten uit de jaren '60 melding van het feit dat hij de procesdossiers, die voor een groot stuk nog per griffie of secretariaat geklasseerd waren, vermengd en daarna op een documentalistische manier thematisch herordend heeft. Op die manier kwamen er collecties tot stand als: Processen universiteit, Processen ambachten, Processen geestelijkheid, enz... Niet alleen is dit een miskennis van de oude orde, het is ook een allesbehalve sluitend systeem, vermits de verschillende categorieën elkaar voortdurend overlappen.

Het voorliggende eerste deel van de nieuwe inventaris maakt het archief van de griffies toegankelijk. Een tweede deel zal het archief van de secretariaten behandelen. In een derde gedeelte zullen de procesdossiers, die niet meer onder de griffies of secretariaten onder te brengen zijn, beschreven worden. In de inleiding op elk van deze delen zal gedetailleerd ingegaan worden op de archiefvorming binnen de administraties in kwestie. Ook de bewaringstoestand zal daarbij aan bod komen. Globaal genomen kan gesteld worden dat het archief van de griffies vrij intact bewaard is gebleven. De kernreeksen vertonen in elk geval weinig lacunes. Het archief van de secretarissen heeft veel te lijden gehad onder het bombardement op Brussel van 1695 en bestaat bijgevolg hoofdzakelijk uit laat 17de-eeuwse en 18de-eeuwse bescheiden. Over de volledigheid van de verzameling procesdossiers ten slotte valt moeilijk te oordelen, omdat het een toevallig tot stand gekomen collectie is. In elk geval staat vast dat een conciërge in geldnood in het begin van de 19de eeuw heel wat dossiers als oud papier te gelde gemaakt heeft ⁸⁷.

⁸⁵ Zie de brief van P. Van Nieuwenhuysen aan de voorzitter van het Hof van Beroep, in Secretariaatsarchief Algemeen Rijksarchief, reg. 131, f. 144.

⁸⁶ Zie *Bulletin officiel*, 1832, n. 71.

⁸⁷ Zie NAUWELAERS J., *Le Pillage d'un Dépôt d'Archives*, in *Revue de droit pénal et de Criminologie*, juli 1952, p. 1019-1024.

VI. ZOEKSCHEMA'S

Het suggereren van zoekschema's is steeds een hachelijke onderneming. Niet alleen stelt elk onderzoek zijn eigen eisen. De ingewikkelde administratie van de Raad van Brabant maakt bovendien dat elke uitspraak van algemene aard een grove schematisering inhoudt. Desondanks is het toch nuttig om de onderzoeker een aantal circuits aan te wijzen waarlangs zijn/haar onderzoek op een gerichte en efficiënte manier zou kunnen verlopen. Hetgeen volgt, is een voorlopig resultaat van de ervaring opgedaan bij de inventarisatie. Er zijn nog veel meer gevalstudies nodig om tot een grondige en volledig verantwoorde handleiding te komen. Dat de gebruiker in dit proces een belangrijke verifiërende en corrigerende rol kan vervullen, ligt voor de hand.

Wie in gerechtelijk archief opzoekingen wil verrichten, doet er goed aan organisatiestructuur en werking van de instelling in kwestie vooraf grondig te bestuderen. Op die manier is men in staat de eigen onderzoeksvragen te vertalen naar het archief toe. De griffiers en secretarissen van de Raad van Brabant hebben geen archief gevormd om onderzoekers tweehonderd en meer jaar later toe te laten om historisch onderzoek te verrichten. Dat klinkt misschien vanzelfsprekend, maar dat is het niet. Wie bijvoorbeeld op basis van de vonnisboeken (of erger nog: de vonnisboeken van één griffie) de rechtspraak van de Raad van Brabant statistisch wil bestuderen, komt bedrogen uit. Vonnisboeken zijn immers niet opgemaakt vanuit een bekommernis om een systematische registratie van de rechtspraak, maar als een verantwoording van de - betaalde - expedities van de griffier in kwestie (zie p. 70 e.v.). Die beperking geldt *a fortiori* voor de - grotendeels toevallig tot stand gekomen - verzameling procesdossiers (zie p. 46).

Onderzoekers die processen in een bepaald domein willen traceren (b.v. valsemunterij, beledigingszaken, processen over tienden enz.) zullen een relatief grote inspanning moeten leveren om in het archief het gezochte te vinden. Die inhoudelijke toegang was voor de administratie zelf totaal irrelevant, en dient dus door de onderzoeker volledig zelf opgebouwd te worden. Er zijn wel een aantal achterpoortjes om die zoekweg te verkorten of te vereenvoudigen, maar feit blijft dat de onderzoeksvragen ook hier helemaal niet sporen met de logica van de archiefvorming. Op termijn dient een inhoudelijke ontsluiting van b.v. de vonnisboeken overwogen te worden, maar zelfs dat ontslaat de gebruiker niet van de creativiteit die nodig is om zijn/haar weg te zoeken in dit archiefbestand.

Voor een gedetailleerde reconstructie van een proces kan een onderzoeker (a) het vonnis zoeken, (b) het dossier (voor zover dat niet gelicht of verdwenen is) opsporen en (c) het verloop van het proces in het kernarchief natrekken. Het dossier met daarin de door de partijen ingeleverde stukken van diverse aard levert vaak zeer interessante contextinformatie op, maar laat niet altijd toe om tot de kern van de zaak te komen (en zegt in elk geval niets over de afloop). Vonnissen geven inlichtingen over de afloop van de zaak, maar vaak (vooral in de dicta) wordt het voorwerp van het geschil nauwelijks of niet omschreven. In principe zijn de vonnissen ook niet gemotiveerd.

Door het verloop van het proces in het kernarchief van de rechtbank zelf te volgen, kan de gebruiker meer zicht krijgen op het besluitvormingsproces en de motivering van de genomen beslissingen. Wie de grote reeksen in hun administratieve context plaatst, ontdekt daarenboven onvermoede gebruiksmogelijkheden. Comptabiliteit bijvoorbeeld is een sterk verwaarloosd onderdeel, dat ongetwijfeld veel nut kan bewijzen voor bepaalde soorten onderzoek. Vooral voor wie vrij intensief gerechtelijk archief bestudeert (b.v. met het oog op de studie van een bepaald soort processen) loont die investering (zie schema 4).

In hetgeen volgt, wordt een onderscheid gemaakt tussen de volgende benaderingen: (1) Zoeken naar een vonnis; (2) Zoeken naar een procesdossier en (3) Reconstrueren van een proces. Wie systematisch een bepaald soort zaken wil natrekken, kan voor bijkomende informatie terecht in schema 4.

1. ZOEKEN NAAR EEN VONNIS	
a. Je hebt aanknopingspunten uit literatuur, uit andere archiefbestanden of uit het procesdossier	b. Je hebt geen bruikbare aanknopingspunten
<i>Volgende informatie kan belangrijk zijn:</i> - naam van de griffier of secretaris: omdat een proces doorgaans in dezelfde griffie loopt, laat deze informatie toe om de andere griffie(s) te elimineren (zie de schema's p. 63 en 67). De naam van de behandelende griffier of secretaris wordt vaak op de rug van het dossier vermeld. - datum: sommige zaken kunnen jarenlang aanslepen; bepalen van <i>terminus post quem</i> of <i>terminus ante quem</i> kan veel onnodig onderzoek besparen (zie ook sub 4b). De datum kan ook een aanwijzing zijn voor de griffie die het vonnis in kwestie geëxpedieerd heeft (vanaf 1691). Zie het schema m.b.t. de werkverdeling p. 67. - naam van de stukken: kan op een bepaalde procedure wijzen (verbalen b.v. horen thuis in de procedure voor commissarissen). ☞ zie ook onder (b)	<i>Let op:</i> ► Niet alle processen leiden tot een vonnis. ► Niet alle uitgesproken vonnissen zijn geregistreerd of bewaard. ► De informatie in vonnissen is vaak mager en technisch van aard. ► Vonnissen zijn niet gemotiveerd. <i>In vonnisboeken zoeken is geen sinecure:</i> ► Naast eindvonnissen bevatten de meeste sententieboeken talloze tussenvonnissen. ► Registratie gebeurt niet altijd strikt chronologisch (vaak in volgorde van expeditie). ► Vermits er meerdere reeksen vonnisboeken naast elkaar bestaan, is het belangrijk om te elimineren (zie sub a). <i>Suggesties</i> ► Vanaf 1574 hebben de meeste vonnisboeken een inhoudstafel. De organisatie ervan kan wel verschillen. Zie p. 70 e.v. voor meer informatie ► De inventarissen van de gewezen processen (zie p. 127) laten soms toe om sneller te zoeken (zeker wanneer je een grote tijdsspanne moet doorlopen).
► Een eindvonnis is vaak een goed uitgangspunt om het verloop van het proces te reconstrueren. Zie onder (3).	

2. ZOEKEN NAAR EEN DOSSIER

- ▶ Belangrijk is dat vele dossiers niet in het archief van de Raad bewaard werden. Indien de (civiele) procesgang normaal verliep, dan kregen de partijen na afloop van het proces de toelating om de ingeleverde bescheiden te lichten. Criminele processen en procesdossiers in beroep bleven vaak wel in de rechtbank berusten. De recepissenboeken kunnen toelaten om na te gaan of een dossier gelicht is.
- ▶ Recepissenboeken (zie p. 128) kunnen toelaten om na te gaan of het dossier in kwestie gelicht is.
- ▶ De dossiers in de Raad van Brabant zijn slechts zeer gedeeltelijk op stuksniveau beschreven. De oorspronkelijke orde is verbroken voor een documentalistische herordening; zie: PUT E. (uitg.), *Procesdossiers in het archief van de Raad van Brabant, Voorlopig algemeen overzicht. Dossiers de procès dans les archives du Conseil de Brabant, Aperçu général provisoire (Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage, 156-160)*, Brussel, 1993.
- ▶ Zonder aanknopingspunten is het vaak zoeken naar een speld in een hooiberg. Alleen door eliminatie (zowel chronologisch als naar te onderzoeken segment) kan je de vork waarbinnen je moet zoeken verkleinen, en de kans op succes vergroten.
- ▶ Indien het dossier niet meer bestaat, rest er nog altijd de (arbeidsintensieve) mogelijkheid om in het kernarchief het verloop van het proces te reconstrueren. Sommige stukken (b.v. "thoonen") werden systematisch in kopie bewaard. Met wat geluk is het ook mogelijk om via de opinies de motivering van het vonnis te achterhalen. Zie sub (3).

3. RECONSTRUEREN VAN EEN PROCES	
Een (geëxtendeerd) vonnis is een goed uitgangspunt om het verloop van het proces te reconstrueren, omdat hierin de - technische - voorgeschiedenis beschreven wordt.	Reconstructie op basis van een dossier kan ook. Op de stukken wordt vaak vermeld wanneer ze "gediend" hebben. Toch is het meer aangewezen om bij een reconstructie met het vonnis te beginnen.
Voor een algemeen beeld van de procedure, met daarop geënt de grote series, zie de schema's p. 38-43. <i>Suggesties:</i> ▶ Rollen en verbalen bevatten doorgaans erg technische informatie, maar laten wel toe om het chronologische verloop van de zaak na te trekken. ▶ Wie wil proberen om de besluitvorming en de motivering na te gaan, kan - mits wat geluk - in de opinies informatie vinden (zie p. 143). ▶ De namen van de raadsheren betrokken bij de beoordeling zijn te vinden in de distributieboeken van de rapportgelden, de binnenboeken en de opinies. ▶ Boekhouding kan zeer nuttig zijn voor het vastzetten van de - chronologische - scharnieren in de studie van een proces. Data van consignaties, arresten op en lichten van geconsigneerde gelden zijn vaak sleutelmomenten in het verloop van een proces (zie p. 210).	

4. SYSTEMATISCH ZOEKEN NAAR VONNISSEN EN DOSSIERS	
(a) Inhoudelijk (b.v. valsemunterij, beledigingen, ...)	(b) Vormelijk (b.v. zaken in grote revisie, appelzaken, ...)
De archiefvorming binnen de Raad laat geen enkele rechtstreekse toegang "op trefwoord" toe. Raadsheren legden uiteraard compendia aan met thematische inslag, maar die vallen buiten het bestek van het raadsarchief. <i>Volgende uitwegen zijn mogelijk:</i> ▶ De namen van de partijen kunnen een aanknopingspunt zijn. De inventarissen van de gewezen processen laten toe om vrij snel alle zaken waarin een bepaalde partij betrokken was, te traceren. ▶ Ook de procedure laat toe om binnen het te onderzoeken veld te elimineren. Voor bepaalde zaken waren bepaalde procedures verplicht (zie p. 27 en 29). ▶ Bij de secretarissen bestond er een inhoudelijke specialisatie, die maakt dat bepaalde zaken enkel op bepaalde secretariaten "liepen". Zie de inleiding op dl. 2. ▶ Voor fiscale zaken kan ook het archief van het Officie-Fiscaal in het onderzoek betrokken worden. Zie p. 16 en 44. ▶ Voor de procesdossiers is de documentalistische indeling door Gaillard en Galesloot in zeker opzicht handig (zie p. 46); maar (a) ze garandeert geen volledigheid en (b) bemoeilijkt het leggen van de link naar het kernarchief. ☞ Zie ook onder b.	▶ Een aantal vonnisboeken maken een onderscheid, maar dit gebeurt niet systematisch (zie p. 70-76). ▶ De consignaties en de boekhouding leveren de belangrijkste aanknopingspunten om bepaalde types processen na te trekken. De consignaties van de boetes voor fol appel of onwijze revisie brengen informatie aan over begin- en einddatum van de zaak, alsook over de afloop (zie p. 210). Alle dergelijke zaken zijn in de bewuste series bij elkaar gebracht, wat de omslachtige omweg via de vonnisboeken overbodig maakt.

VII. NOTA IN VERBAND MET DE OPZET VAN DE INVENTARIS

- Bij elke serie wordt de administratieve geschiedenis ervan toegelicht, zowel aan de hand van de wet- en regelgeving als met behulp van het archief zelf. Aangegeven wordt niet alleen welke functie de bescheiden in kwestie hadden, maar ook hoe ze in het onderzoek bruikbaar kunnen zijn. Verder wordt er ook een poging ondernomen om de lacunes in het archief aan te stippen.
- De materiële beschrijving van de bescheiden werd meestal per serie geglobaliseerd; enkel wanneer er te veel verschillende materiële eenheden in een serie voorkwamen, werd er gekozen voor een stuksgewijze beschrijving.
- Er werd naar gestreefd om de oorspronkelijke nummering zo veel mogelijk te behouden. Dat heeft voor gevolg dat de volgorde van de bescheiden niet numeriek is. De nieuwe nummers werden opgenomen in een concordantielijst p. 225.
- Bij de chronologische situering van de bescheiden werd met de algemene regels inzake beschrijvingstechniek rekening gehouden. Voor vele series stelt de tweemaandelijksse afwisseling tussen rol en raadkamer bijzondere problemen. Het schema p. 67 geeft een algemeen beeld van de afwisseling tussen Boven- en Benedengriffie. Paasjaren werden aangegeven met schuine streepjes.
- De aangegeven chronologische indeling is niet altijd waterdicht. Daar zijn verschillende redenen voor. In principe is de chronologie die van de afdoening (registratie of liassering). Die is niet noodzakelijk dezelfde als de datum die het bescheid in kwestie draagt. Aan de lias van de opinies van 1690 b.v. kunnen nog bescheiden van 1689 en ouder voorkomen. Ook voor andere series stelt zich dit probleem.
- Omwille van de eenvormigheid worden de voornamen van raadsheren, griffiers, secretarissen e.d.m. verlatijnt, ook wanneer die op de bescheiden in kwestie in het Nederlands of het Frans voorkomen.
- Indien een deel kan opgesplitst worden in verschillende onderdelen die onder verschillende series ressorteren, wordt zulks met (a), (b), (c), enz. weergegeven. Deze aanduidingen wijzen dus niet op een apart inventarisnummer, maar wel op een onderdeel van een - materieel niet op te splitsen - inventarisnummer.

LIJST VAN AFKORTINGEN

A.R.:	Algemeen Rijksarchief
<i>Doc. Hist.:</i>	<i>Documents Historiques</i>
GRO:	Geheime Raad, Oostenrijkse periode
OFRB:	Officie-Fiscaal van de Raad van Brabant
<i>Placc. Brabant:</i>	<i>Placcaeten ende ordonnantiën vande Hertoghen van Brabant</i> , 10 delen, Brussel-Antwerpen, 1648-1738.
<i>Proc. ord.</i> 1474:	Ordonnantie van 20 juni 1474 (OOSTERBOSCH M. en VAN DEN AUWEELE D., <i>De ordonnantie van 20 juni 1474 voor de Raad van Brabant</i> (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, <i>Studia</i> , 49), Brussel, 1993).
<i>Proc. ord.</i> 1531:	Ordonnantie van 20 maart 1531 (<i>ROPB</i> , 2de reeks, dl. 3, p. 89-148).
<i>Proc. ord.</i> 1558:	Ordonnantie van 23 februari 1558 (<i>ROPB</i> , 2de reeks, dl. 7, p. 279-335).
<i>Proc. ord.</i> 1604:	Ordonnantie van 13 april 1604 (<i>Placc. Brabant</i> , dl. I, na p. 709).
<i>Proc. ord.</i> 1681:	Ordonnantie van 10 juli 1681 (<i>Placc. Brabant</i> , dl. VI, p. 20-26).
<i>Proc. ord.</i> 1691:	Ordonnantie van 6 maart 1691 (<i>Placc. Brabant</i> , dl. VI, p. 27-42).
<i>Proc. ord.</i> 1726:	Ordonnantie van 7 mei 1726 (<i>ROPBA</i> , dl. 4, p. 38-41).
Rk.:	Rekenkamers
<i>ROPB(A):</i>	<i>Recueil des ordonnances des Pays-Bas (Autrichiens)</i>
RvB:	Raad van Brabant
WIJNANTS, <i>Remarques:</i>	<i>Remarques sur les ordonnances du Conseil de Brabant du 13 avril 1604</i> , door Goswinus de Wijnants (diverse exemplaren; zie o.m. A.R., Handschriftenverzameling 1608-1609).

LIJST VAN GECITEERDE WERKEN

ALEXANDRE P., *Histoire des origines, des développements et du rôle des Officiers Fiscaux auprès les conseils de justice dans les anciens Pays-Bas depuis le XIe siècle jusqu'à la fin du XVIIIe* (Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, Collectie in-8°, 45), Brussel, 1891.

BAELDE M., *De kwestie van de "gemeenschappelijke beurs" in de Geheime Raad onder de landvoogdes Maria van Hongarije (1531-1555)*, in *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, 1963, 18, p. 27-37.

BAERTEN J., *Portefeuilles van het Officie-Fiscaal van de Raad van Brabant, Voorlopige werkbeschrijvingen van de nummers 7325 tot 10566*, Uitgegeven en ingeleid door PUT E. (Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage, 58), Brussel, 1992.

BUNTINX J., *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen*, 9 dln., Brussel, 1964-1979.

COENEN D., *Une pratique de chancellerie en usage sous Charles Quint, La 'bourse commune' des secrétaires attachés aux conseils de gouvernement central des Pays-Bas*, in *Contributions à l'histoire économique et sociale*, 1967, 7, p. 55-95.

Consilium Magnum (1473-1973), Herdenking van de 500e verjaardag van de oprichting van het Parlement en Grote Raad van Mechelen, Brussel, 1977.

DE CUYPER en DELEBECQUE, *Rapport sur l'utilité que présente le dépôt des archives du Conseil de Brabant pour le travail confié à la Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances*, in *Procès-Verbaux des séances de la Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances*, 1848, 1, p. 73-134.

DE RIDDER-SYMOENS H., *Milieu social, études universitaires et carrière des conseillers au Conseil de Brabant (1430-1600)*, in *Recht en instellingen in de oude Nederlanden tijdens de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd, Liber Amicorum Jan Buntinx* (Symbolae, Series A, 10), Leuven, 1981, p. 257-301.

DE SCHEPPER H., *Brabant 'Hooftprovincie' en Brussel 'Princelycke Hoofdstadt van 't Nederland'*, *De publiekrechtelijke relaties van het gewest tot de regering, 1531-1621*, in BOSMAN Th.E.A. e.a. (uitg.), *Brabandts recht dat is... Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.P.A. Coopmans ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar Nederlandse rechtsgeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant*, Assen-Maastricht, 1990, p. 263-270.

D'HOOP A., *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant*, dl. 1: *Eglises collégiales*, Brussel, 1905.

GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant. Histoire-organisation-procédure*, 3 dln., Brussel, 1898-1902.

GALESLOOT L., *Inventaire du notariat général de Brabant*, Brussel, 1862.

GALESLOOT L., *Inventaris van het archief van de Kanselarij van Brabant, Inventaire des archives de la Chancellerie de Brabant*, Aangevuld en ingeleid door PUT E. (*Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage*, 114), Brussel, 1992.

GODDING Ph., *De opkomst van de Raad van Brabant (1427-1472)*, in *Noord-Brabants Historisch Jaarboek*, 1985, 2, p. 1-16.

GODDING Ph., *Le Conseil de Brabant, chef de sens, au quinzième siècle*, in BOSMAN Th.E.A. e.a. (uitg.), *Brabants recht dat is... Opstellen aangeboden aan prof. mr. J.P.A. Coopmans ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar Nederlandse rechtsgeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant*, Assen-Maastricht, 1990, p. 121-133.

GODDING Ph., *Les lettres de justice, instrument de pouvoir central en Brabant (1430-1477)*, in *Miscellanea Roger Petit (Archief- en Bibliotheekwezen in België, 1990, LXI)*, p. 385-402.

HAAS J.A.K., *De verdeling van de Landen van Overmaas, 1644-1662, Territoriale desintegratie van een betwist grensgebied (Maaslandse Monografieën, 27)*, Assen, 1978.

KERCKHOFFS-DE HEIJ A.J.M., *De Grote Raad en zijn functionarissen, 1477-1531*, 2 dln., Amsterdam, 1980.

KETELAAR E., *De procesgang bij het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland*, in *Rijks Archiefschool, Verslag en bijdragen 1969-1970*, z.p., z.d., p. 33-63.

KOSTER-VAN DIJK J.M.I., *Instruction pour le greffier du Grand Conseil concernant la rédaction des sentences (introduction et édition du texte)*, in A. WIJFFELS (uitg.), *Miscellanea Consilii Magni*, III, Amsterdam, 1988, p. 17-41.

LAMEERE E., *Documents inédits pour servir à l'histoire de l'origine et des attributions de l'audiencier dans les anciens Pays-Bas*, in *Compte rendu des séances de la commission royale d'histoire ou recueil de ses bulletins*, 1897, 5de reeks, 7, p. 145-232.

LINDEMANN W.M. en VAN LITSENBURG Th.F., m.m.v. JACOBS H.M.B., *Inventaris Raad van Brabant (Rijksarchief in Noord-Brabant, Inventarisreeks, 29)*, 6 dln., 's-Hertogenbosch, 1981.

LOOVENS J.E., *Practycke, stiel ende maniere van procederen in haere majesteyts souvereynen raede van Brabant. Vermengelt met den stiel generael van subalterne bancken, ende gerichten bestaende in dry deelen*, 3 dln., Brussel, 1745.

MONBALLYU J., *De gerechtelijke bevoegdheid van de Raad van Vlaanderen in vergelijking met de andere 'Wetten' (1515-1621)*, in JACOBS B.C.M. en NÈVE P.L. (uitg.), *Hoven en banken in Noord en Zuid, Derde colloquium Raad van Brabant (Tilburg, 30 en 31 januari 1993) (Brabantse Rechtshistorische Reeks, 7)*, Tilburg, 1994, p. 1-26.

MONBALLYU J., *Het onderscheid tussen de civiele en de criminele en de ordinaire en de extraordinaire strafrechtspleging in het Vlaamse recht van de 16e eeuw*, in DIEDERIKS H.A. en Roodenburg H.W., *Misdaad, zoen en straf, Aspecten van de middeleeuwse strafrechtsgeschiedenis in de Nederlanden*, Hilversum, 1991, p. 120-132.

NAUWELAERS J., *Histoire des avocats au souverain conseil de Brabant*, 2 dln., Brussel, 1947.

NAUWELAERS J., *Le Pillage d'un Dépôt d'Archives*, in *Revue de droit pénal et de criminologie*, juli 1952, p. 1019-1024.

OOSTERBOSCH M. en VAN DEN AUWEELE D. (uitg.), *De ordonnantie van 20 juni 1474 voor de Raad van Brabant (Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Studia, 49)*, Brussel, 1993.

OOSTERHOF G., *Verslag van een onderzoek naar de inhoud van dictumregister nr. 893 (...)*, in *Consilium Magnum (1473-1973), Herdenking van de 500e verjaardag van de oprichting van het Parlement en Grote Raad van Mechelen*, Brussel, 1977, p. 292-294.

PARIS L., *La bibliothèque du Conseil souverain de Brabant*, in *Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles*, 1934, 37, p. 5-83.

POULLET E., *Histoire du droit pénal dans le duché de Brabant, depuis l'avènement de Charles Quint jusqu'à la réunion de la Belgique à la France, à la fin du XVIIIe siècle (Mémoires couronnés et mémoires des savants étrangers publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 35)*, Brussel, 1870.

PUT E., *Een rompraad met een ingekrompen ressort ? De "koninklijke" Raad van Brabant tussen 1578 en 1648*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 1992, 75, p. 139-151.

PUT E. (uitg.), *Procesdossiers in het archief van de Raad van Brabant, Voorlopig algemeen overzicht. Dossiers de procès dans les archives du Conseil de Brabant, Aperçu général provisoire*, (Algemeen Rijksarchief, Toegangen in beperkte oplage, 156-160, Brussel, 1993.

RENOZ P., *La chancellerie de Brabant sous Philippe Le Bon (1430-1467), Histoire et Organisation, Rédaction et Expédition des actes (Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, Reeks in-8°, 63)*, Brussel, 1955.

SUEUR Ph., *Le conseil provincial d'Artois (1640-1790), Une cour provinciale à la recherche de sa souveraineté (Mémoires de la Commission Départementale des Monuments Historiques du Pas-de-Calais, XVII), 2 dln., Atrecht, 1978-1982.*

TIERENTEYN L., *Histoire des origines, des développements et du rôle des officiers fiscaux près les conseils de justice dans les anciens Pays-Bas, depuis le XVe jusqu'à la fin du XVIIIe siècle, (Mémoires couronnés et autres mémoires publiés par l'Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, Collectie in-8°, 45), Brussel, 1891.*

UYTTEBROUCK A., *Le gouvernement du duché de Brabant au Bas Moyen-Âge (1355-1430) (Université Libre de Bruxelles, Faculté de Philosophie et Lettres, LIX), 2 dln., Brussel, 1975.*

UYTTEBROUCK A., *Les origines du Conseil de Brabant: la Chambre du Conseil du duc Jean IV, in Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, 1958, 36, p. 1135-1172.*

VAN BOVEN M.W., *De verhouding tussen de Raad van Brabant en de hoofdbanken inzake de appelrechtspraak in civiele zaken, in JACOBS B.C.M. en NÈVE P.L. (uitg.), Hoven en banken in Noord en Zuid, Derde colloquium Raad van Brabant (Tilburg, 30 en 31 januari 1993) (Brabantse Rechtshistorische Reeks, 7), Tilburg, 1994, p. 121-134.*

VAN DER TANERYEN W., *Boec van der loopender practijken der raidtcameren van Brabant, Ingeleid en uitgegeven door STRUBBE E.I., 2 dln., Costuimen van het land en hertogdom van Brabant, dln. 1-2 (Verzameling van de Oude Costuimen van België), Brussel, 1952.*

VAN PETEGHEM P.P.J.L., *De Raad van Vlaanderen en Staatsvorming onder Karel V (1515-1555) (Rechtshistorische Reeks van het Gerard Noodt Instituut, 15), Nijmegen, 1990.*

VAN ROMPAEY J., *De Grote Raad van de hertogen van Boergondië en het Parlement van Mechelen (Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België), Brussel, 1973.*

INVENTARIS
ARCHIEF VAN DE GRIFFIES

INLEIDING

De structuur van het archief van de griffies wordt voor een groot stuk bepaald door enkele sleutelmomenten uit de geschiedenis van de griffie: de uitbouw van de rol in de eerste helft van de 16de eeuw, de oprichting van een tweede griffie in 1554 en het tijdelijk bestaan van een derde griffie in de periode 1685-1709 (zie *supra*, p. 17-18). De vorming van en de afsplitsingen in een aantal series kunnen gedeeltelijk op deze chronologie geënt worden.

De griffies hielden hun archief volledig gescheiden. Op het einde van de 18de eeuw bestonden er, te oordelen aan de 18de-eeuwse inventarissen, nog twee, duidelijk van elkaar gescheiden bestanden, respectievelijk van de Boven- en Benedengriffie¹. In de 19de eeuw werden die met elkaar vermengd. Vonnisboeken, rollen, rapportboeken, enz... van beide griffies werden in elkaar geschoven tot één serie. In onderhavige inventaris wordt de oorspronkelijke toestand zoveel mogelijk hersteld. Voor een handzaam gebruik werden de bestanden van de griffies niet volledig gescheiden, maar in tabellen naast elkaar weergegeven. De keuze voor deze organisatievorm is mede ingegeven door het feit dat enkele series gemeenschappelijk zijn voor beide griffies alsook door de ingewikkelde institutionele geschiedenis van de griffies.

Hier en daar komt er een archiefstuk voor dat in geen enkele griffie thuis te brengen is. Vaak gaat het dan om bescheiden die bij een overleden raadsheer thuis opgehaald zijn. Wanneer een raadsheer overleed, werd er een griffier belast met de inventarisatie van zijn archief. Blijkbaar heeft men niet altijd de moeite gedaan om de gerecupereerde archiefstukken over de respectieve griffies te verdelen. Ook wanneer omwille van andere redenen de toewijzing twijfelachtig was, werden de bescheiden in kwestie in een aparte serie ondergebracht, los van de indeling in griffie-archieven.

¹ RvB 2099 en 2100.

A. Algemeen overzicht van de griffiers ²

De namen van de griffiers en hun verdeling over de verschillende griffies vormen een belangrijk aanknopingspunt. In een aantal grote series worden die namen tussen de inventarisnummers vermeld ³. Ter oriëntatie volgt hier een globaal overzicht van de griffiers, met hun verdeling over de onderscheiden griffies. Voor de 15de en de vroege 16de eeuw is onze informatie eerder beperkt; gericht onderzoek zou deze lijst ongetwijfeld nog kunnen vervolledigen. De situatie tussen 1685 en 1709 is vrij gecompliceerd. Bodry, de griffier van de derde griffie (eigen benaming), wordt na het overlijden van Goubau in 1701 titularis van de Bovengriffie. Bij die overgang begint Bodry in een aantal gevallen wel een nieuwe registratie, in andere niet. In de derde griffie wordt hij opgevolgd door Gilson, maar na diens overlijden wordt de derde griffie opgedoekt.

Ook de periode tussen 1786 en 1795 geeft een vrij verward beeld te zien met vele personeelwisselingen. Na het vertrek van Helman de Termeeren in 1786 cumuleerde diens collega Lanné gedurende meer dan twee jaar de Boven- en de Benedengriffie. Voordien waren er ook al dergelijke overgangsmaatregelen genomen, maar nooit voor zulk een lange periode. Lanné en Mosselman bleven in dienst toen de Raad van Brabant op 18 juni 1789 afgeschaft werd en geïntegreerd in de Grote Raad van Mechelen. Tijdens de Republiek van de Verenigde Nederlandse Staten werden Ferdinandus Delmarmol en secretaris Joannes Delvaux met het griffierschap belast. Na de restauratie van de Oostenrijkers in december 1790 hernamen Lanné en Mosselman hun werkzaamheden ⁴ tot de Raad op 18 november 1792 opgeschort en op 15 december van datzelfde jaar afgeschaft werd. Na de restauratie van de Raad op 4 april 1793 werd secretaris Delvaux voorlopig tot (enige) griffier aangesteld. Hij werd in maart 1794 opgevolgd door L.C. Bosquet (benoemd op 25 februari 1794). Het onderscheid tussen Boven- en Benedengriffie is blijkbaar wel blijven bestaan.

² Het bronnenmateriaal voor dit overzicht is vooral afkomstig uit het archief van de Raad van Brabant zelf en uit de benoemingsdossiers in Raad van State en Audiëntie 1299 en GRO, port. 445 A.

³ Daarbij wordt abstractie gemaakt van de overgangssituatie die bij het overlijden of het vertrek van een griffier ontstaat. M.a.w.: bescheiden die door zijn voorganger waren opgemaakt (b.v. vonnissen) worden door een nieuwe griffier meestal samen met zijn eigen bescheiden ingebonden of geliasseerd. In de kleinere series werden de namen van de griffiers omwille van de overzichtelijkheid niet opgenomen.

⁴ Zie de ordonnantie waardoor de nieuwe samenstelling van de Raad van Brabant wordt vastgelegd, d.d. 25 februari 1791, in *ROPBA*, dl. 14, p. 10-11.

Overzicht van de griffiers

Ambrosius van Dynter (- 1436) Laurentius van Wachelgem (1446 -) Hujoel (einde 15de eeuw)		
Bovengriffie	Benedengriffie	
Joannes Blijleven Sr. 1555 - 1570 Ambrosius Govaerts 30 juli 1570 - 6 aug. 1583	Philippus Lang 1555 - 1573 Joannes Blijleven Jr. 1573 - 1585	Leuven/Maastricht Libertus Berwouts 7 juli - 20 nov. 1578 Antonius Middelburg 11 okt. 1578 - Jacobus de Witte 1582 - 1585 ►
Bovengriffie	Benedengriffie	
Jacobus de Witte 1586 - mei 1597 Joannes Van de Perre Sr. 31 mei 1597 - ca. 1625 Joannes Van de Perre Jr. ca. 1625 - 1649 Albertus De Merselle 1650 - juni 1670 Carolus Fernandez Lasso 1670 - 1678 Augustinus Goubau 28 april 1678 - 1701	Theodericus De Roy 4 sept. 1585 - 30 maart 1598 Cornelius Wijtfliet 27 april 1598 - 27 nov. 1624 Guillielmus Van Ghindertaelen 1625 - 1670 Joannes Baptista Van Ghindertaelen 1671 - 1672 Albertus Van Ghindertaelen 20 juni 1672 - 1723	Derde griffie Henricus Bodry dec. 1685 - ca. 1703 ► Joannes Gilson 1704 - 22 juni 1709
Henricus Bodry 27 juli 1703 - 6 febr. 1714		

Bovengriffie	Benedengriffie
Gregorius Schouten 2 maart 1714 - 20 aug. 1741	Joannes Franciscus De Vos 3 januari 1724 - 26 januari 1763
Petrus Van Cutshem 16 oktober 1741 - 19 juni 1761	Eugenius de Robiano 13 april 1763 -
Franciscus Lanné 20 juni 1761 - 17 juni 1789	Franciscus Helman de Termeeren 11 oktober 1775 - ca. jan. 1786
	Vacature (Lanné) ca. febr. 1786 - 1787
	Ludovicus Mosselman 1788 - 17 juni 1789

Grote Raad van Mechelen, 'sectie Brabant' (18 juni 1789 - nov. 1789)	
Bovengriffie	Benedengriffie
Franciscus Lanné	Ludovicus Mosselman

Brabantse Omwenteling (dec. 1789 - febr. 1791)	
Bovengriffie	Benedengriffie
Joannes Delvaux 1790 - febr. 1791	Ferdinandus Delmarmol 23 dec. 1789 - febr. 1791

Eerste Oostenrijkse Restauratie (25 febr. 1791 - 18 november 1792)	
Bovengriffie	Benedengriffie
Franciscus Lanné 25 febr. 1791 - 18 nov. 1792	Ludovicus Mosselman 25 febr. 1791 - 18 nov. 1792

4 april 1793 (heroprichting) - 27 november 1795 (afschaffing)	
Bovengriffie	Benedengriffie
Joannes Delvaux 4 april 1793 - 21 maart 1794	Joannes Delvaux 4 april 1793 - 21 maart 1794
Ludovicus Constantinus Bosquet 22 maart 1794 - 27 nov. 1795	Ludovicus Constantinus Bosquet 22 maart 1794 - 27 nov. 1795

B. Reeksvorming

De archiefbescheiden die de griffiers moesten aanmaken, zijn meestal uitdrukkelijk vermeld in de wetgeving inzake procedure. Toch liet de uniformiteit blijkbaar wel eens te wensen over. Artikel 28 van de ordonnantie van 6 maart 1691 bepaalde dat de "Protocolen voortaan op alle de Comptoirs conform sullen moeten wesen om te eviteren de confusien die de diversiteyt der selver tot hier toe dickmaels by-gebrocht heeft" ⁵. De autonomie van de griffies bracht mee dat ook daarna nog elke griffie er haar eigen administratieve geplogenheden op na hield. Bij de beschrijving van de grote reeksen zal hier nog gedetailleerd op teruggekomen worden.

De archiefvorming binnen de griffies is in de loop der jaren steeds ingewikkelder geworden. In de 15de eeuw werkte de griffier aanvankelijk met één register, waarin zowel vonnissen als procedureakten zijn opgenomen. Naarmate de rolprocedure verder werd uitgebouwd en het werkvolume toenam, werd ook de reeksvorming steeds gecompliceerder.

Grosso modo kunnen in deze reeksvorming een drietal clusters onderscheiden worden: dossieropvolging, vonnisregistratie en boekhouding. De registratie van vonnissen komt uitgebreid aan bod in de inleiding op het hoofdstuk in kwestie (zie het schema p. 72). De aanmaak van aparte registers voor specifieke reeksen beschikkingen als voluntaire condemnaties en vonnissen die volgden op de verzoeningsprocedure *ad accordandum* verschilt van griffie tot griffie. De opvolging van de hangende zaken is de bestaansreden van heel wat series: de rollen, diverse soorten inventarissen, opinies, distributieboeken, enz...

In een aantal gevallen is er sprake van registratie, in andere gevallen van liassering (of filassering). In dat laatste geval werden de bescheiden (b.v. de opinies) in volgorde van afdoening aan een touw geregen en zo bewaard. In de comptabiliteit tenslotte kan een onderscheid gemaakt worden tussen 'interne' en 'externe' boekhouding. De eerste heeft betrekking op de circulatie van geld binnen de Raad zelf (b.v. betaling van rapportgelden aan de raadsheren). De tweede categorie betreft de 'geldstromen' van de procederende partijen naar de Raad zelf (betaling van depêchengelden, consignaties van boeten, enz...) (zie het schema p. 178).

Volledigheidshalve dient nog aangestipt te worden dat een aantal reeksen door de beide griffiers samen verzorgd werden. De briefwisseling, de consulten en de binnenboeken kunnen in dit verband vermeld worden.

⁵ *Placc. Brabant*, dl. VI, p. 27-42.

C. Werkverdeling

Van groot belang voor een efficiënte raadpleging van het archief is inzicht in de werkverdeling tussen de griffiers onderling. Zij wisselden elkaar maandelijks af in de raadkamer(s). De maand dat een griffier niet van dienst was in de raadkamer(s) deed hij de rol (zie *supra*, p. 28-29). Wanneer er tussen december 1685 en juni 1701 en tussen juni 1704 en juni 1709 drie griffiers actief waren, werd die beurtrol aangepast tot een driemaandelijkse afwisseling (zie het schema p. 67). De tijdelijke onderbrekingen n.a.v. personeelwisselingen worden in dit schema niet in rekening gebracht; wanneer een vacature enkele maanden aansleepte, nam de andere griffier het werk van zijn overleden collega doorgaans voor zijn rekening.

De verdeling van het werk (en vooral van de bezoldiging) hangt nauw samen met deze beurtrol. Aanvankelijk expedieerde elke griffier die zaken die bij hem aanhangig gemaakt waren. In 1691 werd de regel ingevoerd dat de griffier die de "binnenmaand" had (= die de zittingen van de raadkamer notuleerde), de expedities voor zijn rekening nam van alle zaken die tijdens die maand afgehandeld werden, ongeacht of ze bij hem of zijn collega gelopen hadden. Vanaf 1691 in grote lijnen en vanaf 1710 zeer duidelijk is die afwisseling in de vonnisboeken merkbaar (voluntaire condemnaties vallen hier uiteraard buiten, omdat ze niet in de raadkamer voorkwamen) (zie *infra*, p. 95). Deze vereenvoudigde voorstelling van zaken wordt in de beschrijving van de verschillende onderdelen van het archief nog verder toegelicht.

Overzicht werkverdeling rol

Benedengriffie

Bovengriffie

Derde griffie

febr. 1625 - nov. 1685

jan	febr	mrt	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
dec. 1685 - juni 1701											
3			3			3			3		
juli 1701 - mei 1704											
juni 1704 - juni 1709											
		3			3			3			3
juli 1709 - 1792											

Overzicht werkverdeling raadkamer(s)

De werkverdeling in de raadkamer(s) geeft uiteraard het spiegelbeeld te zien van die op de rol. Tijdens de perioden dat er drie griffiers actief waren, zag die verdeling er als volgt uit:

dec. 1685 - juni 1701:

jan	febr	mrt	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec
		3			3			3			3
juni 1704-juni 1709											
	3			3			3			3	

ALGEMEEN SCHEMA
ARCHIEF VAN DE GRIFFIES

- I. VONNISSEN
 - A. (Algemene) vonnisboeken
 - B. Extensies
 - C. Dicta
 - D. Voluntaire condemnaties
 - E. Verbalen *ad accordandum* en *points d'office*
- II. ROLLEN
- III. INVENTARISSEN
 - A. Inventarissen van ingeleverde bescheiden
 - B. Receptissenboeken
 - C. Inventarissen van gewezen processen
 - D. Sterfhuisinventarissen
 - E. Andere
- IV. PROCURATIE- EN BORGSTELLINGSBOEKEN
 - A. Algemeen
 - B. Specifiek
- V. OPINIES, *RESOLUTA* EN (INGEKOMEN) ADVIEZEN
 - A. Liassen met opinies/*resoluta* en adviezen
 - B. Binnenboeken
- VI. BRIEFWISSELING, CONSULTEN EN RESOLUTIES
 - A. Ingebonden serie
 - B. Aanvulling
 - C. Geregistreerde briefwisseling, consulten en resoluties
 - D. Resoluties
 - E. Toegangen op consulten en resoluties

VII. COMPTABILITEIT

- A. Ontvangstenboeken
- B. Distributieboeken rapportgelden
- C. Taxaatboeken en taxaties
 - D. Comptabiliteit van de griffiers belast met het beheer van de lening van 13 oktober 1690
- E. Uitgavenboekjes
- F. Diversen

VIII. DISTRIBUTIEBOEKEN

- A. Distributieboeken van communicatoire processen
- B. Distributieboeken van processen op de rol
- C. Distributieboeken van de verbalen

IX. CONSIGNATIES

- A. Consignaties van geld
- B. Consignaties van boeten
- C. Consignaties van voorwerpen en bescheiden

X. MOTIEVEN

XI. ORDONNANTIES

I. VONNISSEN ¹

De sententies vormen de ruggesgraat van het griffie-archief. Niet alle vonnissen werden door de griffiers geregistreerd en geëxpedieerd. Het onderscheid tussen de verschillende procedures en het aandeel dat griffiers en secretarissen hierin hadden, kwam reeds ter sprake (zie *supra*, p. 26-43). Grosso modo kan men zeggen dat de griffiers die vonnissen voor hun rekening namen die volgden op een rapport in de raadkamer. Er zijn aanwijzingen dat het belang van de door de griffiers geëxpedieerde en geregistreerde vonnissen afgenomen is in de loop van de 18de eeuw. Een aantal processen werd na een interlocutoir vonnis 'afgeleid' naar de secretarissen, die dan de verdere afhandeling ervan voor hun rekening namen (en ook de inkomsten ervan opstrekten).

De besluitvorming in de raadkamer verliep in principe als volgt. Nadat de raadsheer-rapporteur verslag had uitgebracht over zijn onderzoek van de behandelde zaak, maande de kanselier (of de voorzitter) hem aan om zijn mening kenbaar te maken. Vervolgens gaven de andere raadsheren, in volgorde van anciënniteit, hun oordeel, waarna de kanselier, op basis van de meerderheid van de stemmen, uitspraak deed. De verslaggever stelde zelf het *resolutum* op, d.i. een - kort - concept van het vonnis ². Daarna redigeerde de griffier of diens klerk het dictum, dat enkel de eigenlijke beschikking bevatte en dat in principe gezien (gevidimeerd) werd door de verslaggever (*bene est*) en gefiatteerd door de kanselier (*fiat*). De termen *resolutum* en *dictum* werden overigens vaak door elkaar gebruikt ³.

Aanvankelijk werd het vonnis in aanwezigheid van de partijen plechtig voorgelezen, maar na verloop van tijd werd die gewoonte beperkt tot criminele zaken en processen in grote revisie ⁴. De partijen konden een expeditie van het vonnis vragen. Tussen het vellen van het vonnis en de expeditie ervan kon wel wat tijd verlopen. Een raadsresolutie van 28 september 1759 droeg de griffiers en secretarissen op "onophoudelijck te expedieren de voorvallende vonnissen ende in cas van beletsel, ten minsten binnen thien daegen" ⁵. De partij wendde zich tot de griffier, betaalde het rapportgeld en vroeg lezing of expeditie van

¹ Achtergrondinformatie bij GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 312-333 en WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 91-92. Zie ter vergelijking ook: KETELAAR E., *De procesgang bij het Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland*, in *Rijks Archiefschool, Verslag en bijdragen 1969-1970*, z.p., z.d., vooral p. 59-61, het verzamelartikel *Onderzoeksmethoden betreffende het archief van de Grote Raad van Mechelen*, in *Consilium Magnum (1473-1973), Herdenking van de 500e verjaardag van de oprichting van het Parlement en Grote Raad van Mechelen*, Brussel, 1977, p. 269-307 en KOSTER-VAN DIJK J.M.I., *Instruction pour le greffier du Grand Conseil concernant la rédaction des sentences (introduction et édition du texte)*, in WIJFFELS A. (uitg.), *Miscellanea Consilii Magni*, III, Amsterdam, 1988, p. 17-41.

² Zie *Proc. ord.* 1531, art. 110 ; *Proc. ord.* 1558, art. 96 en *Proc. ord.* 1604, art. 91.

³ In art. 91 van *Proc. ord.* 1604 is b.v. sprake van de redactie van het dictum door de rapporteur.

⁴ WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 91.

⁵ RvB 1500.

het vonnis. De expedities gebeurden steeds op perkament ⁶. De procedure-ordonnanties leggen er voortdurend de nadruk op dat de griffiers de geëxpedieerde vonnissen kort moeten houden; ze mogen de conclusies van beide partijen en het verloop van de rechtsgang enkel opnemen als ook het dictum er melding van maakt. De "narré van den venue en court" mag wel opgenomen worden "in saken in den welcken ment dictum van den voirscreven vonnisse anders niet wel en soude moegen verstaen" ⁷. In 1604 werd hier nog aan toegevoegd dat partijen die dit uitdrukkelijk wensten, tegen betaling wel een geëxtendeerd vonnis konden krijgen ⁸. Geëxtendeerde sententies beginnen doorgaans met de naam van de vorst in wiens naam recht gesproken wordt ("Philips by der gratie Godts coninck ..." of "*Philippe par la grâce de Dieu Roy* ...") of met de formule "Alsoo in den raede van onsen genadichsten Heere ..." ("*Comme au Conseil du roy nostre sire*..."). Vonnissen die beginnen met de aanhef "Gesien" of "Vu" zijn doorgaans dicta.

In de vonnissen (in de brede betekenis van het woord) die door justitieraden als de Raad van Brabant uitgevaardigd werden, kunnen verschillende types onderscheiden worden. Naast het onderscheid tussen dicta en geëxtendeerde vonnissen, tussen vonnissen in eerste aanleg en vonnissen in appel of reformatie kan onder meer op de volgende categorieën gewezen worden:

(1) decreet:	Bevel ter uitvoering van een vonnis dat uitwinning van een goed inhoudt (= het verhalen van een rechtsvordering op de goederen van een schuldenaar).
(2) volontaire condempnatie:	Bekrachtiging door de rechtbank van een overeenkomst die voor een notaris of voor schepenen gesloten is.
(3) purge:	Vonnissen waardoor een partij gezuiverd wordt van een beschuldiging die door een tegenpartij geuit is, maar die (nog) niet tot een proces heeft geleid (onderscheid tussen civiele en criminele purge).
(4) vonnis <i>ad accordandum</i> :	Tweeledig vonnis, dat volgt op een verzoeningsprocedure. Bestaat uit twee leden: het compromisvoorstel en het vonnis zoals dat zal worden uitgesproken indien de partijen het verzoeningsvoorstel niet aanvaardden.

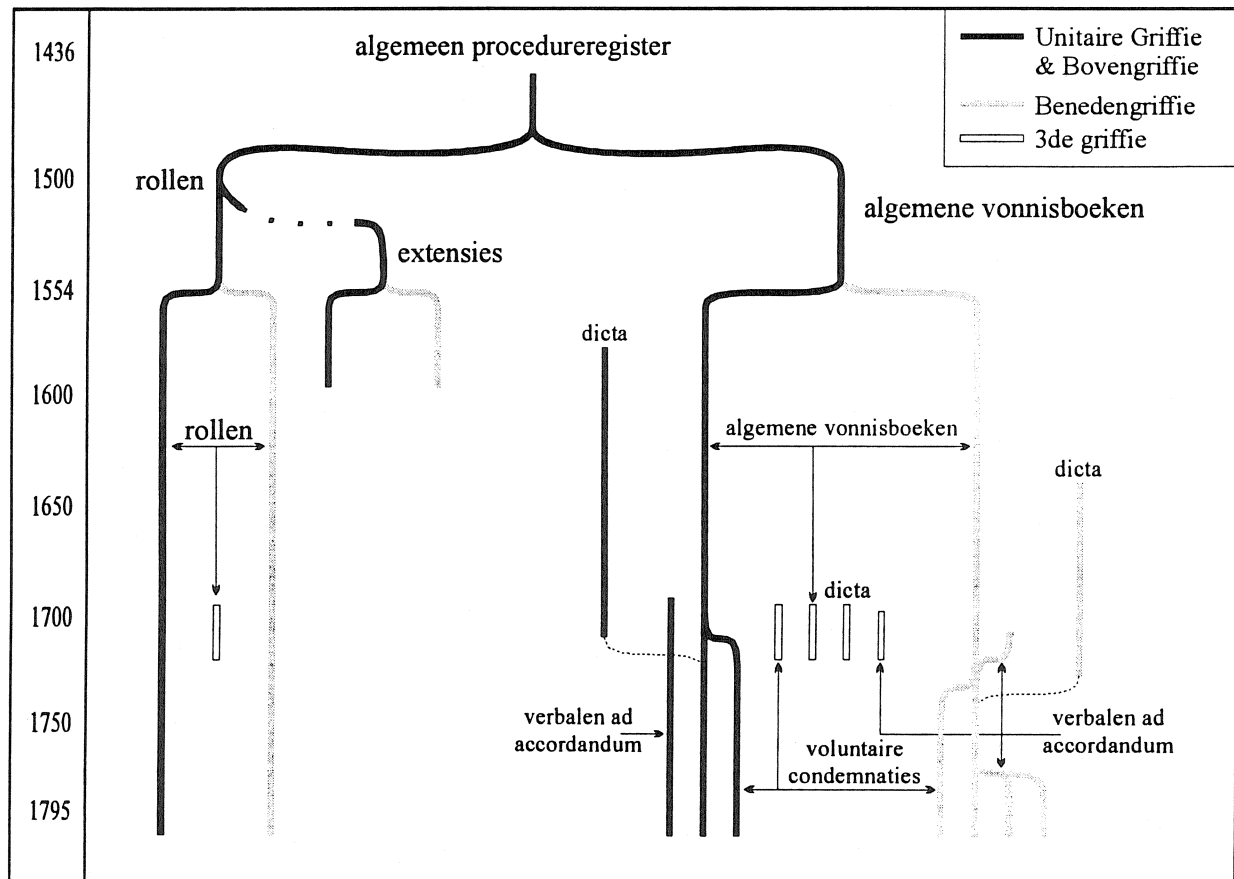
⁶ Zie *Proc. ord.* 1531, art. 121 en *Proc. ord.* 1558, art. 133 en *Proc. ord.* 1604, art. 128. *Ibidem* ook de tarieven.

⁷ *Proc. ord.* 1531, art. 148, *Proc. ord.* 1558, art. 163.

⁸ *Proc. ord.* 1604, art. 155. Zie ook de resolutie (1652) in RvB 5276, f. 114, het vonnis van 11 april 1652 in RvB 5276, f. 114v-117 en de ordonnantie van 16 juni 1668 (LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 3, p. 314-318), art. 12.

De registratie van deze verschillende types vonnissen is in de loop van de tijd en in de onderscheiden griffies verscheidene keren gewijzigd. De oudste vonnisboeken van de Raad zijn proceduurregisters, waarin niet alleen vonnissen, maar ook procedurehandelingen opgetekend werden (volmachten, borgstellingen, dagstellingen voor replieken, enz...). Tijdens de eerste decennia van zijn bestaan had de Raad wellicht slechts één register in gebruik. Uit dat register wordt in het begin van de 16de eeuw de rol afgescheiden. Na de oprichting van de tweede griffie in 1554 worden er uiteraard twee series vonnisboeken gevormd. Uit deze algemene vonnisboeken splitsen zich aparte series met voluntaire condemnaties en verbalen *ad accordandum* af. In de inleidingen op de respectieve onderdelen van dit hoofdstuk wordt deze afsplitsing gedetailleerd beschreven. Ter oriëntatie volgt hier een algemene schets van deze evolutie.

Vonnisboeken en rollen :
Chronologisch overzicht van de reeksvorming

A. (Algemene) vonnisboeken

In de oudste vonnisboeken werden niet alleen vonnissen, maar ook procedurehandelingen opgetekend (volmachten, borgstellingen, dagstellingen voor replieken, enz...). Volledig kan men deze registratie niet noemen. Godding merkte vroeger reeds op dat er meer sententies werden uitgesproken dan diegene die opgenomen werden in de vonnisboeken. Er komen ook sententies van de Raad van Brabant voor in o.m. de registers 13 en 132 van de Rekenkamer⁹. Vermits de aflijning tussen Raadkamer en Rekenkamer in de 15de eeuw nog niet erg scherp was, is dat niet verwonderlijk. Artikel 16 van de instructie van 29 december 1430 schreef de secretarissen voor om "alle opene Brieven daer oirboir oft belangh aen geleyt (...) ende andere stucken" "over te brengen in die Rekeninge-Camer, om aldaer geregistreert te worden"¹⁰. Nummer 6274 van het archief van de Raad (sententies van 1436-1437) is in de 19de eeuw overigens uit het archief van de Rekenkamer gelicht¹¹.

De ordonnantie van 17 september 1463 gelastte de griffier met het bijhouden van de registers met de conclusies, appointementen en sententies van de Raad¹². De procedure-ordonnantie van 1474 maakt melding van twee registers: een register met minuten, dat alle dagen aan de kanselier en de Raad voorgelegd werd en een tweede register met daarin de netversie van de sententies, met in de marge de vermelding of en door wie de sententies gelicht waren¹³. Wellicht is de kladversie niet bewaard geworden.

Vanaf 1473 kan men echt spreken van vonnisboeken die hoofdzakelijk of uitsluitend sententies bevatten (zie nr. 533 e.v.). De uitbouw van de rolprocedure in het begin van de 16de eeuw brengt de definitieve scheiding met zich tussen de rol (met de neerslag van de procedurehandelingen) en de vonnisboeken (met alleen de teksten van de vonnissen). Een duidelijke cesuur is echter niet aan te geven. Een aantal laat 15de-eeuwse delen bevatten nagenoeg uitsluitend vonnissen; andere zijn een mengvorm. Het onderscheid met de extensies, registraties van "appointementen" (zie verder p. 90), is in deze periode ook niet steeds duidelijk.

Na de oprichting van een tweede griffie in 1554 werden er twee series vonnisboeken aangemaakt, één in elke griffie. De vonnisboeken van beide griffies werden in de loop van

⁹ GODDING Ph., *De opkomst van de Raad van Brabant*, p. 3. Ibidem ook een analyse van de oudste procedureregisters. Zie ook RENOZ P., *La chancellerie de Brabant*, p. 150-151.

¹⁰ LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 3, p. 70-74.

¹¹ Zie de aantekening in de inventaris d'Hoop (*Inventarissen 3de afdeling*, 61), f. 15.

¹² Ordonnantie van 17 september 1463 (Rk., 2421, f. 45v-47).

¹³ OOSTERBOSCH M. en VAN DEN AUWEELE D. (uitg.), *De ordonnantie van 20 juni 1474*, p. 83.

de jaren nog verder opgesplitst. In tegenstelling tot b.v. de Raad van Vlaanderen heeft de Raad van Brabant nooit aparte registers voor de criminele sententies aangemaakt ¹⁴.

De procedure-ordonnanties van 1558 en 1604 schreven voor dat in de vonnisboeken alle interlocutoire en definitieve vonnissen overgeschreven moesten worden. Wanneer de partijen het vonnis niet lichtten, diende de griffier na verloop van een jaar het dictum te registreren ¹⁵. Ook voluntaire condemnaties werden in deze vonnisboeken opgenomen.

De onderscheiden griffies gingen daarbij niet op dezelfde manier te werk. In de vonnisboeken van de Benedengriffie wordt vrij systematisch het onderscheid gemaakt tussen dicta en geëxtendeerde vonnissen. In de Bovengriffie, waar in de 17de eeuw de ongeëxtendeerde vonnissen overigens lange tijd niet opgenomen werden, is dat niet het geval. Bodry (Derde griffie; later Bovengriffie) registreert vanaf 1685 de voluntaire condemnaties apart. In de Benedengriffie gebeurt die afsplitsing pas in 1728. Griffier De Vos van de Benedengriffie neemt tussen 1728 en 1763 ook de verbalen *ad accordandum* op in zijn vonnisboeken. Na 1763 vervalt in de Benedengriffie het onderscheid dat steeds tussen de verschillende categorieën vonnissen gemaakt werd. Wel wordt in de marge soms aangeduid om welk soort vonnis het gaat ("decreet", "appellatie", "profijt t'hove", enz.). De griffiers van de Bovengriffie gebruiken ook een tijd lang dit systeem, maar beginnen vanaf de jaren zeventig van de 18de eeuw meer en meer een onderverdeling aan te brengen, zij het dat dit niet steeds op dezelfde manier gebeurt. Meestal worden er drie of vier categorieën vonnissen onderscheiden, b.v.: (1) vonnissen *ad accordandum*, (2) "geïnterloqueerde ende gefinieerde vonnissen", (3) "reformatien, profijt t'hove", etc. Soms is het onderscheid tussen de verschillende categorieën vonnissen niet expliciet gemaakt, maar werden die categorieën toch na elkaar ingebonden, zodat het onderscheid impliciet wel aanwezig is.

De toegankelijkheid van de vonnisboeken wordt niet alleen door deze structuur vergroot, maar ook door de vermelding van de namen van de partijen in de marge. Vanaf het laatste kwart van de 16de eeuw hebben bijna alle delen bovendien een inhoudstafel. Het verwijzingssysteem verschilt van griffie tot griffie. Zo werden in de Bovengriffie doorgaans de vonnissen en in de Benedengriffie de folia genummerd. Sommige tafels zijn onvolledig of over twee of meer katernen verspreid. In een aantal delen worden alleen de geëxtendeerde vonnissen en de voluntaire condemnaties, en dus niet de dicta in de inhoudstafel opgenomen. Enige oplettendheid is bijgevolg geboden. In de Benedengriffie werden de inhoudstafels van de vonnisboeken voor de periode 1670-1702 samengebracht in twee delen (nr. 2134 en 2138). Andere gelijkaardige toegangen zijn bij mijn weten niet voorhanden.

¹⁴ BUNTINX J., *Inventaris van het archief van de Raad van Vlaanderen*, dl. 1, Brussel, 1964, p. 40. Er bestaan in het archief van de Rekenkamer wel compendia met kopieën van vonnissen in zaken waarin de fiscalen zijn opgetreden (1440-1723) (Rk. 621-629).

¹⁵ *Proc. ord.* 1558, art. 131 en *Proc. ord.* 1604, art. 126. Wijnants merkte in zijn *Remarques* op dat een ijverig griffier het uitgebreide vonnis diende te registreren (WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 126).

Een aantal factoren beperken de toegankelijkheid van de vonnisboeken in het griffie-archief. In principe werden alleen de sententies die door de griffiers geëxpedieerd waren en waarvoor betaald was geworden, geboekstaafd. Een systematische en chronologische registratie van de rechtspraak van de Raad van Brabant dient men in de vonnisboeken dus niet te verwachten. Daar komt nog bij dat de vonnissen voor een niet-rechtshistoricus vaak erg technisch en hermetisch zijn en dat vele processen - en dus ook de vonnisboeken - overwoekerd worden door talloze interlocutoire vonnissen naar aanleiding van allerhande proceduregeschillen.

Het zoeken wordt verder bemoeilijkt door het feit dat de vonnissen niet in chronologische orde werden geregistreerd, maar wel in de volgorde waarin ze gelicht werden¹⁶. Tussen de datum waarop het vonnis geveld werd en de expeditie kon wel wat tijd verlopen. Hierdoor kon het zelfs gebeuren dat sommige vonnissen pas het jaar nadien geboekstaafd werden. De dicta van de niet-gelichte vonnissen, die na verloop van een jaar geregistreerd werden, zijn soms in chronologische volgorde opgenomen (wat logisch is, vermits ze allemaal tegelijk geregistreerd werden).

Aanvankelijk behoorde de expeditie (en de registratie) van een vonnis toe aan de griffier bij wie het proces in kwestie gestart was. Van een zaak die op de rol geplaatst werd op een ogenblik dat de griffier van de Bovengriffie de rol voorzat, expedieerde die griffier het (de) vonnis(sen). Deze regeling gaf aanleiding tot vele moeilijkheden¹⁷. Een grondige reorganisatie werd doorgevoerd door de ordonnantie van 6 maart 1691, die bepaalde dat "de rechten van de Vonnissen, Decreten ende Consulten, mitsgaeders de tantiesmes van de rapporten die uyt sullen komen in elcke maendt, sullen toe-komen ende genoten worden by den greffier hebbende de binne-maendt" (art. 36)¹⁸.

De maandelijks afwisseling tussen de griffiers (zie *supra*, p. 66-67), die in de rollen merkbaar is, wordt vanaf 1691 ook in de vonnisboeken weerspiegeld (zij het aanvankelijk niet erg duidelijk). De vonnissen die geveld werden tijdens de maanden dat de griffier van de Bovengriffie van dienst was, werden door hem geëxpedieerd en geregistreerd. De griffier van de Bovengriffie werkte in de raadkamers tijdens de onpare maanden, zijn collega van de Benedengriffie tijdens de pare maanden. In dit patroon komt soms wel wat variatie voor, die meestal te wijten is aan een overgangssituatie t.g.v. het overlijden van één van de griffiers. Deze afwisseling (regelmatig vanaf ca. 1710) laat toe om, wanneer de datum van een vonnis bekend is, gericht te zoeken. Er zijn aanwijzingen dat de griffiers in de tweede helft van de 18de eeuw elk één kamer toegewezen kregen, waarin ze permanent aanwezig moesten zijn,

¹⁶ De vonnissen werden pas geregistreerd nadat ze gezegeld en betaald waren. Zie RENOZ P., *La chancellerie de Brabant*, p. 151-153.

¹⁷ GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 5-6.

¹⁸ In 1738 werd er een nieuw akkoord gesloten i.v.m. de verdeling van de inkomsten van de griffiers; zie *infra*, p. 179.

maar andere bronnen spreken dit tegen ¹⁹. De maandelijkse afwisseling van zowel de rollen als de vonnisboeken laat veronderstellen dat het in 1691 ingevoerde systeem tot op het einde van het *Ancien Régime* is blijven bestaan.

Het overlijden van één van de griffiers en de daaruitvolgende vacature veroorzaken soms wel tijdelijke 'storingen' in dit systeem. De vonnissen die in september 1741 in de Bovengriffie gelicht werden, zijn in de vonnisboeken van de Benedengriffie geregistreerd ten gevolge van het overlijden van Schouten ²⁰. Lanné maakte in 1775 in zijn vonnisboek (en in de indices) een duidelijk onderscheid tussen de vonnissen van zijn eigen griffie en die van de - op dat ogenblik vacante - Benedengriffie ²¹. Ook de vertraging in de lichting van vonnissen maakt dat er soms 'anomalieën' optreden. Na de reünie van de raadsheren in het najaar van 1585 expedieerde De Roy, griffier van de Benedengriffie, vonnissen uit de tweede helft van 1585, maar ook Brusselse en Leuvense vonnissen uit de eerste helft van dat jaar ²².

577 delen

6274.	30 okt. 1436 - 10 jan. 1438 ²³
525.	3 nov. 1445 - 4 jan. 1447
526.	1 jan. 1448 - 31 dec. 1449
527.	1 jan. 1450 - 30 okt. 1454
528.	25 okt. 1454 - 23 jan. 1460
529.	1 april 1464 - 9 april 1468
530.	17 april 1468 - 29 dec. 1469
531.	19 juni 1471 - 19 okt. 1471
532.	11 jan. 1473 - 3 juli 1473

¹⁹ Uitdrukkelijk vermeld in de benoemingsbrieven van de Robiano (1763) en Helman de Termeeren (1775), in GRO, port. 445 A. Zie ook de klacht in de sollicitatiebrief van J.F.J. Wouters (1763) *ibidem*: "*cidevant les deux greffiers du Conseil de Brabant frequentoient alternativement de mois a autre, au jourd'hui on les oblige a frequenter journalièrement*". Deze wijziging in de werkregeling is echter niet terug te vinden in de binnenboeken; zie *infra*, p. 145-146.

²⁰ Zie de aantekening dienaangaande op de laatste folio van RvB 1000.

²¹ Zie de twee indices in RvB 1067.

²² Zie de nrs. 22-36 van RvB 6276.

²³ Zie ook Rk. 10, f. 192-211 voor de periode 27 aug. 1437 - 7 juli 1439.

533.	mei 1473 - 10 sept. 1474
534.	1480/1481
535.	1481/1482
536.	1482/1483
537.	1483/1484
538.	1486/1487
540.	1487/1488
541.	16 juni 1488 - 15 sept. 1488
542.	12 okt. 1489 - 26 maart 1491
543.	12 febr. 1491 - 24 febr. 1492
544.	1492/1493
545.	1493/1494
546.	1494/1495
547.	1495/1496
548.	1496/1497
549.	1497/1498
550.	1498/1499
551.	1500/1501
552.	1501/1502
553.	1502/1503
554.	1503/1504
555.	1504/1505
556.	1506/1507
557.	1508/1509
558.	1509/1510
559.	1510/1511
560.	1511/1512
561.	1512/1513
562.	1513/1514

563.	1514/1515
564.	1515/1516
565.	1516/1517
566.	1517/1518
567.	1519/1520
568.	1521/1522
569.	1522/1523
570.	1523/1524
571.	1524/1525
572.	1525/1526
573.	1526/1527
574.	1527/1528
575.	1528/1529
576.	1529/1530
577.	1530/1531
578.	1531/1532
579.	1532/1533
580.	1533/1534
581.	1534/1535
582.	1536/1537
583.	1537/1538
584.	1538/1539
585.	1539/1540
586.	1540/1541
587.	1541/1542
588.	1542/1543
589.	1543/1544
590.	1544/1545
591.	1545/1546

593.	1546/1547
594.	1547/1548
595.	1549/1550
596.	1550/1551
597.	1551/1552
598.	1552/1553
600.	14 april 1553 - 12 september 1553
599.	4 oktober 1553 - 17 maart 1554
602.	1554/1555

Bovengriffie	Benedengriffie
Blijleven	Lang
603. 1555/1556	604. 1555/1556
605. 1556/1557	607. 1556/1557
608. 1557/1558	609. 1557/1558
612. 1558/1559	613. 1558/1559
615. 1559/1560	616. 1559/1560
618. 1560/1561	619. 1560/1561
621. 1561/1562	622. 1561/1562
624. 1562/1563	625. 1562/1563
627. 1563/1564	628. 1563/1564
629. 1564/1565	630. 1564/1565
631. 1565/1566	632. 1565/1566
633. 1566/1567	634. 1566/1567
635. 1567/1568	636. 1567/1568
637. 1568/1569	638. 1568/1569
639. 1569/1570	640. 1569/1570
Govaerts	

Bovengriffie		Benedengriffie	
641.	1570/1571	642.	1570/1571
643.	1571/1572	644.	1571/1572
645.	1572/1573	646.	1572/1573
		Blijleven	
647.	1573/1574	648.	1573/1574
649.	1574/1575	650.	1574/1575
651.	1575	652.	1575
653.	1576	654.	1576
655.	1577	656.	1577
657.	1578	658.	1578
659.	1579	660.	1579
661.	1580	662.	1580
663.	1581	664.	1581
Govaerts (Brussel/Antwerpen)	Blijleven (Brussel/Antwerpen)	De Witte (Maastricht)	
665.	1582	667.	1582
668.	1583	670.	1583
	671.	672.	1584
	6275.	673.	1585
	1585		
Bovengriffie		Benedengriffie	
De Witte		De Roy	
		6276.	1585
676.	1586	677.	1586
678.	1587	679.	1587
		680.	1588
681.	1589	682.	1589
683.	1590	684.	1590

Bovengriffie	Benedengriffie
685. 1591	686. 1591
687. 1592	688. 1592
689. 1593	690. 1593
691. 1594	692. 1594
693. 1595	694. 1595
695. 1596	696. 1596
697. 1597	698. 1597
Van de Perre Sr.	Wijfliet
699. 1598	700. 1598
701. 1599	702. 1599
703. 1600	704. 1600
705. 1601	706. 1601
	707. 1602
708. 1603	709. 1603
710. 1604	711. 1604
712. 1605	713. 1605
714. 1606	715. 1606
716. 1607	717. 1607
718. 1608	719. 1608
720. 1609	721. 1609
722. 1610	723. 1610
724. 1611	725. 1611
726. 1612	727. 1612
728. 1613	729. 1613
730. 1614	731. 1614
732. 1615	733. 1615
734. 1616	735. 1616
736. 1617	737. 1617

Bovengriffie	Benedengriffie
738. 1618	739. 1618
740. 1619	741. 1619
742. 1620	743. 1620
744. 1621	745. 1621
746. 1622	747. 1622
748. 1623	749. 1623
750. 1624	751. 1624
Van de Perre Jr.	G. Van Ghindertaelen
752. 1625	753. 1625
754. 1626	755. 1626
756. 1627	757. 1627
758. 1628	
759. 1629	760. 1629
761. 1630	762. 1630
763. 1631	764. 1631
765. 1632	766. 1632
767. 1633	768. 1633
769. 1634	770. 1634
771. 1635	772. 1635
773. 1636	774. 1636
775. 1637	776. 1637
777. 1638	778. 1638
779. 1639	780. 1639
781. 1640	782. 1640
783. 1641	784. 1641
785. 1642	786. 1642
787. 1643	788. 1643
789. 1644	790. 1644

Bovengriffie	Benedengriffie
791. 1645	792. 1645
793. 1646	794. 1646
795. 1647	796. 1647
797. 1648	798. 1648
799. 1649	800. 1649
De Merselle	
801. 1650	802. 1650
803. 1651	804. 1651
805. 1652 (zonder tafel)	806. 1652
807. 1653	808. 1653
809. 1654	810. 1654
811. 1655	812. 1655
813. 1656	814. 1656
815. 1657	816. 1657
817. 1658	818. 1658
819. 1659	820. 1659
821. 1660	822. 1660
823. 1661	824. 1661
825. 1662	826. 1662
827. 1663	828. 1663
829. 1664	830. 1664
831. 1665	832. 1665
833. 1666	834. 1666
835. 1667	836. 1667
837. 1668	838. 1668
839. 1669	840. 1669
Lasso	842. 1670
841. 1670	J.B. Van Ghindertaelen

Bovengriffie	Benedengriffie
843. 1671	844. 1671
	A. Van Ghindertaelen
845. 1672	846. 1672
847. 1673	848. 1673
849. 1674	850. 1674
851. 1675	852. 1675
853. 1676	854. 1676
855. 1677	856. 1677
857. 1678	858. 1678
Goubau	
859. 1679	860. 1679
861. 1680	862. 1680
863. 1681	864. 1681
865. 1682	866. 1682
867. 1683	868. 1683
869. 1684	870. 1684
871. 1685	872. 1685
	N.B. Zie de inhoudsopgaven in 2134 en 2138 voor de periode 1670-1702.

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
Goubau	A. Van Ghindertaelen	Bodry
875. 1686	874. 1686	873. 1686
878. 1687	877. 1687	876. 1687
881. 1688	880. 1688	879. 1688
884. 1689	883. 1689	882. 1689
887. 1690	886. 1690	885. 1690

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
890. 1691	889. 1691	888. 1691
893. 1692	892. 1692	891. 1692
896. 1693	895. 1693	894. 1693
899. 1694	898. 1694	897. 1694
902. 1695	901. 1695	900. 1695
904. 1696	905. 1696-1697	903. 1696
907. 1697		906. 1697
910. 1698	909. 1698	908. 1698
913. 1699	912. 1699	911. 1699
916. 1700-1701	915. 1700	914. 1700
	918. 1701	917. 1701
	920. 1702	919. 1702
Bodry	922. 1703	☞ zie verder Bovengriffie
921. 1703	924. 1704	Gilson
923. 1704	927. 1705	925. 1704-1706
926. 1705	929. 1706	930. 1706-1708
928. 1706	932. 1707	937. 1706-1709
931. 1707	934. 1708	
933. 1708	936. 1709	
935. 1709		
Bovengriffie	Benedengriffie	
Bodry	A. Van Ghindertaelen	
938. 1710	939. 1710	
940. 1711	941. 1711	
942. 1712	943. 1712	
944. 1713	945. 1713	
Schouten		
946. 1714	947. 1714	

Bovengriffie	Benedengriffie
948. 1715	949. 1715
950. 1716	951. 1716
952. 1717	953. 1717
954. 1718	955. 1718
956. 1719	957. 1719
958. 1720	959. 1720
960. 1721	961. 1721
962. 1722	963. 1722
964. 1723	965. 1723
	De Vos
966. 1724	967. 1724
968. 1725	969. 1725
970. 1726	971. 1726
972. 1727	973. 1727
974. 1728	975. 1728
976. 1729	977. 1729
978. 1730	979. 1730
980. 1731	981. 1731
982. 1732	983. 1732
984. 1733	985. 1733
986. 1734	987. 1734
988. 1735	989. 1735
990. 1736	991. 1736
992. 1737	993. 1737
994. 1738	995. 1738
996. 1739	997. 1739
998. 1740	999. 1740
1000. 1741	1001. 1741

Bovengriffie	Benedengriffie
Van Cutshem	
1002. 1742	1003. 1742
1004. 1743	1005. 1743
1006. 1744	1007. 1744
1008. 1745	1009. 1745
1010. 1746	1011. 1746
1012. 1747	1013. 1747
1014. 1748	1015. 1748-1749
1016. 1749	
1017. 1750	1018. 1750
1019. 1751	1020. 1751
1021. 1752	1022. 1752
1023. 1753	1024. 1753
1025. 1754	1026. 1754
1027. 1755	1028. 1755
1029. 1756	1030. 1756
1031. 1757	1032. 1757
1033. 1758	1034. 1758
1035. 1759	1036. 1759
1037. 1760	1038. 1760
1039. 1761	1040. 1761
Lanné	1042. 1762
1041. 1762	De Robiano
1043. 1763	1044. 1763
1045. 1764	1046. 1764
1047. 1765	1048. 1765
1049. 1766	1050. 1766
1051. 1767	1052. 1767

Bovengriffie	Benedengriffie
1053. 1768	1054. 1768
1055. 1769	1056. 1769
1057. 1770	1058. 1770
1059. 1771	1060. 1771
1061. 1772	1062. 1772
1063. 1773	1064. 1773
1065. 1774	1066. 1774
	Helman de Termeeren
1067. 1775	1068. 1775
1069. 1776	1070. 1776
1071. 1777	1072. 1777
1073. 1778	1074. 1778
1075. 1779	1076. 1779
1077. 1780	1078. 1780
1079. 1781	1080. 1781
1081. 1782	1082. 1782
1083. 1783	1084. 1783
1085. 1784	1086. 1784
1087. 1785	1088. 1785
	Sede vacante (Lanné)
1089. 1786	1090. 1786
1091. 1787	1092. 1787
	Mosselman
1093. 1788	1094. 1788
1095. jan.-17 juni 1789	1096. jan. - 17 juni 1789
	Mosselman (Grote Raad)
	1283. (b) 22 juni - 29 okt. 1789

Bovengriffie	Benedengriffie
Delvaux 1097. 1790, jan. 1791	Delmarmol 1098. 1790, febr. 1791
Lanné 1099. maart - nov. 1791	Mosselman 1100. 14 febr. - 24 dec. 1791
1101. 1792	1102. 1792
Delvaux 1103. 1793	Delvaux 1104. 1793
Bosquet 1105. 1794	Bosquet 1106. 1794
1107. 1795	6277. 1795

B. Extensies

Een bijzondere categorie 'vonnissen' vormen de extensies of *extensiones* (niet te verwarren met de geëxtendeerde vonnissen). Deze bevatten de registratie van de procedureakten of "appointementen" die op vraag van de partijen geëxpedieerd werden (dagstellingen, procuraties, borgstellingen, enz.) ²⁴. In de regelgeving is hiervan voor het eerst sprake in 1531. Deze reeks is erg onvolledig. De oudste delen met extensies dateren uit 1473. Vrij snel beperkten de griffiers zich tot het registreren van procuraties en borgstellingen (zie *infra*, p. 138). In de procedure-ordonnantie van 1604 wordt er van de extensies geen melding meer gemaakt.

16 delen

1686. 16 nov. 1473 - 11 sept. 1474 539. 5 maart 1487 - 9 april 1487 592. 1545/1546 1687. 1553/1554 601. 1554/1555	
Bovengriffie	Benedengriffie
1688. 1556/1557	606. 1556/1557
611. 1557/1558	610. 1557/1558
	614. 1558/1559
	617. 1559/1560
	620. 1560/1561
	623. 1561/1562
1689. 1562/1563	626. 1562/1563
1691. 1571-1579	

²⁴ *Proc. ord.* 1531, art. 119 en *Proc. ord.* 1558, art. 131. Deze extensies beginnen in de regel met "Tusschen" ("*Entre*") of "Op heden" ("*Au jourd'huy*").

C. Dicta

Beide griffies bewaarden de dicta van de vonnissen aan een aparte lias. De oudste dicta uit de Bovengriffie dateren uit het derde kwart van de 16de eeuw, de reeks van de Benedengriffie start pas in 1625 (met het aantreden van griffier G. Van Ghindertaelen). De dicta werden per jaar geordend, maar daarbinnen niet in chronologische volgorde. In een aantal gevallen is de oude orde van de filasse (lias) blijkbaar niet verstoord. Vermoedelijk bepaalde ook hier de volgorde van de expedities de volgorde in de filasse. Met andere woorden: een dictum werd pas geliasseerd op het ogenblik dat de sententie die op basis ervan werd opgemaakt, geëxpedieerd werd.

Nader onderzoek zal moeten uitmaken of de regelgeving inzake redactie en expeditie van de vonnissen werd nageleefd. Het is opvallend dat enkel de oudste dicta door de griffiers ondertekend werden en dat slechts een gedeelte van de dicta zoals voorgeschreven gevidimeerd en gefiatteerd werd. Op het einde van de 17de eeuw worden de pakken met dicta veel dunner. Vanaf het begin van de 18de eeuw worden de gevidimeerde en gefiatteerde dicta meer en meer in de vonnisboeken ingebonden. Voordien werden ze los bewaard en daarenboven nog eens gekopieerd in de vonnisboeken. In deze wijziging ligt wellicht de reden voor het ineenschrompelen van de serie losse dicta. De juiste chronologie hiervan is niet duidelijk. De Vos voert het nieuwe systeem blijkbaar ca. 1725 in ²⁵.

De gebruikswaarde van de dicta is beperkt. Deze serie overlapt voor een groot stuk de vonnisboeken. Voor de griffiers hadden deze losse dicta wellicht vooral een bewijsfunctie. Het verband tussen de geëxtendeerde vonnissen, de losse en de geregistreerde dicta is overigens nog niet volledig duidelijk ²⁶. Sommige griffiers doorstrepen of noteren "*registrata*" op de dicta die geregistreerd waren. Soms kunnen de dicta wel gebruikt worden om lacunes in de vonnisboeken aan te vullen. Niet alle griffiers registreerden immers, zoals voorgeschreven, de niet-gelichte vonnissen. Indien het om een interlocutoir vonnis gaat, is het wel interessant dat op het dictum of op een bijgevoegd papiertje vermeld wordt bij wie (welke secretaris) de zaak verdergezet wordt. Indien een zaak bijvoorbeeld "ten thoon" verwezen wordt, gaan de processtukken naar de secretaris in kwestie, die in principe een receptis ondertekent (vaak op het dictum). Ook andere bestemmingen van de processtukken (bijvoorbeeld terug naar de rechtbank waarvan geappelleerd werd), werden op de dicta vermeld.

²⁵ In de vonnisboeken van Bodry komen er in 1691 (nr. 888) al gevidimeerde en gefiatteerde dicta voor.

²⁶ Zie i.v.m. deze problematiek: OOSTERHOF G., *Verslag van een onderzoek naar de inhoud van dictumregister nr. 893 (...)*, in *Consilium Magnum (1473-1973), Herdenking van de 500e verjaardag van de oprichting van het Parlement en Grote Raad van Mechelen*, Brussel, 1977, p. 292-294.

255 omslagen en pakken (aantal wordt tussen haakjes aangegeven)

Bovengriffie	Benedengriffie
Govaerts 1108. 14 okt. 1570 - 14 maart 1573 (4) 1109. Pasen 1573 - 31 dec. 1575 (3) 1110. 1576 - 1578 (3) 1111. 1579 - 1581 (3) De Witte 1112. 1586 (1) 1113. 1590 - 1593 (4) 1114. 1594 - 1596 (3) Van de Perre Sr. 1115. 1597 - 1599 (3) 6278. Dicta van decreten (1597 - 1601)(1) 1116. 1600 - 1604 (5) 1117. 1605 - 1609 (5) 1118. 1610 - 1614 (5) 1119. 1615 - 1619 (5) 1120. 1620 - 1624 (5) Van de Perre Jr. 1121. 1625 - 1629 (5) 1124. 1630 - 1634 (5) 1125. 1635 - 1639 (5) 1127. 1640 - 1644 (5) 1129. 1645 - 1649 (5) De Merselle 1131. 1650 - 1654 (5) 1133. 1655 - 1659 (5)	G. Van Ghindertaelen 1122. 1625 - 1629 (5) 1123. 1630 - 1634 (5) 1126. 1635 - 1637; 1639 (4) 1128. 1640; 1642 - 1644 (4) 1130. 1645 - 1649 (5) 1132. 1650 - 1654 (5) 1134. 1655 - 1659 (5)

Bovengriffie		Benedengriffie	
1135. 1660 - 1664 (5) 1137. 1665 - 1667 (3) 1139. 1668 - 1669 (2) Lasso 6279. 1670 - 1672 (3) 1141. 1673 - 1675 (3) 1143. 1676 - 1678 (3) Goubau 1145. 1679 - 1681 (3) 1147. 1682 - 1683 (2) 1149. 1684 (1)		1136. 1660 - 1664 (5) 1138. 1665 - 1667 (3) 1140. 1668; 1670 - 1672 (4) A. Van Ghindertaelen 1142. 1673 - 1675 (3) 1144. 1676 - 1678 (3) 1146. 1679 - 1681 (3) 1148. 1682 - 1683 (2) 1150. 1684 (1)	
Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie	
Goubau 1151. 1685 - 1686 (2) 1153. 1687 - 1688 (2) 1155. 1689 - 1690 (2) 1157. 1691 - 1693 (3) 1159. 1694 - 1698 (5) 1161. 1699 - 1701 (3) Bodry 4005. 1702-1705 (4) 4006. 1708-1709 (2)	A. Van Ghindertaelen 1152. 1685 - 1686 (2) 1154. 1687 - 1688 (2) 1156. 1689 - 1690 (2) 1158. 1691 - 1693 (3) 1160. 1694 - 1698 (5) 1162. 1699 - 1701 (3) 1164. 1702 - 1704 (3) 1165. 1705 - 1708 (4)	Bodry 5310. 1686 (1) 4000. 1687-1688 (2) 4001. 1689-1690 (2) 4002. 1691-1693 (3) 4003. 1694-1698 (5) 4004. 1699-1701 (3) ☞ zie verder Bovengriffie Gilson 1163. 1704 - 1709 (6)	
Bovengriffie		Benedengriffie	
Bodry 4007. 1710-1712 (1) Schouten 4008. 1714-1725 (1)		A. Van Ghindertaelen 1166. 1709 - 1711 (3) 1167. 1712 - 1715 (4) 1168. 1716 - 1719 (4)	

94 - Archief van de griffies

Bovengriffie	Benedengriffie
4009. 1726-1739 (1)	1169. 1720 - 1723 (4)
	De Vos
	1170. 1724 (1)
Lanné	
4010. 1762-1771 (1)	

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
1176. 1703-1709 1177. 1708-1714		1175. 1702-1707 ☞ Zie verder Bovengriffie
Bovengriffie	Benedengriffie	
Schouten	☞ Vóór 1728, zie de algemene vonnisboeken	
1178. 1714-1717		
1179. 1718-1720		
1180. 1719-1724		
1181. 1724-1725		
1182. 1726	De Vos	
1183. 1727-1728	1184. 1728	
	1185. 1729	
1186. 1729-1730	1187. 1730	
	1188. 1731	
1189. 1731-1732	1190. 1732	
	1191. 1733	
1192. 1733-1734	1193. 1734	
	1194. 1735	
1195. 1735-1736	1196. 1736	
	1197. 1737	
1198. 1737-1738	1199. 1738	
	1200. 1739	
1201. 1739-1740	1202. 1740	
Van Cutshem	1203. 1741	
1204. 1741-1742	1205. 1742	
	1206. 1743	
1207. 1743-1744	1208. 1744	

Bovengriffie	Benedengriffie
1210. 1745-1746	1209. 1745
1212. 1747-1748	1211. 1746-1747
1214. 1749-1750	1213. 1748-1749
	1215. 1750
1217. 1751-1752	1216. 1751
	1218. 1752
1220. 1753-1754	1219. 1753
	1221. 1754
1223. 1755-1756	1222. 1755
	1224. 1756
1226. 1757-1758	1225. 1757
	1227. 1758
1229. 1759-1760	1228. 1759
	1230. 1760
Lanné	1231. 1761
1232. 1761-1762	1233. 1762
	De Robiano
1235. 1763-1764	1234. 1763
	1236. 1764
1238. 1765-1766	1237. 1765
	1239. 1766
1241. 1767-1768	1240. 1767
	1242. 1768
1244. 1769-1770	1243. 1769
	1245. 1770
1247. 1771-1772	1246. 1771
1249. 1773	1248. 1772
	1250. 1773

Bovengriffie	Benedengriffie
1251. 1774	1252. 1774
	Helman de Termeeren
1253. 1775	1254. 1775
1255. 1776	1256. 1776
1257. 1777	1258. 1777
1259. 1778	1260. 1778
1261. 1779	1262. 1779
1263. 1780	1264. 1780
1265. 1781	1266. 1781
1267. 1782	1268. 1782
1269. 1783	1270. 1783
1271. 1784	1272. 1784
1273. 1785	1274. 1785
	Sede vacante (Lanné)
1275. 1786	1276. 1786
1277. 1787	1278. 1787
	Mosselman
1279. 1788	1280. 1788
1281. 2 jan. - 8 juni 1789; 30 dec. 1789	1282. 31 december 1788 - 17 juni 1789; 25-30 december 1789
Lanné (Grote Raad)	Mosselman (Grote Raad)
6280. 22 juni - 14 november 1789	1283. (a) 22 juni - 13 nov. 1789
Delvaux	Delmarmol
1284. 1790	1285. 1790
1286. 3 januari - 24 februari 1791	Delmarmol en Mosselman
Lanné	1288. 1791
1287. 28 februari - 31 december 1791	Mosselman
1289. 1792	1290. 1792

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
Bodry 4494. 1703 4495. 1704 4496. 1705 4497. 1706 4498. 1707 4499. 1708 4500. 1709		Bodry 4486. 1695 4487. 1696 4488. 1697 4489. 1698 4490. 1699 4491. 1700 4492. 1701 4493. 1702 Gilson 4610. 1704 4611. 1705 4612. 1706 4613. 1707 4614. 1708 4615. 1709
Bovengriffie	Benedengriffie	
Bodry 4501. 1710 4502. 1711 4503. 1712 4504. 1713 Schouten 4505. 1714 4506. 1715 4507. 1716 4508. 1717	A. Van Ghindertaelen 4616. 1714	

Bovengriffie	Benedengriffie
4509. 1718	
4510. 1719	
4511. 1720	
4512. 1721	
4513. 1722	4617. 1722
4514. 1723	
4515. 1724	
4516. 1725	De Vos
4517. 1726	4618. 1726
4518. 1727	4619. 1727
4519. 1728	4620. 1728
4520. 1729	4621. 1729
4521. 1730	4622. 1730
4522. 1731	4623. 1731
4523. 1732	4624. 1732
4524. 1733	4625. 1733
4525. 1734	4626. 1734
4526. 1735	4627. 1735
4527. 1736	4628. 1736
4528. 1737	4629. 1737
4529. 1738	4630. 1738
4530. 1739	4631. 1739
4531. 1740	4632. 1740
4532. 1741	4633. 1741
Van Cutshem	
4533. 1742	4634. 1742
4534. 1743	4635. 1743
4535. 1744	4636. 1744

Bovengriffie	Benedengriffie
4536. 1745	4637. 1745
4537. 1746	4638. 1746
4538. 1747	4639. 1747
4539. 1748	4640. 1748
4540. 1749	4641. 1749
4541. 1750	4642. 1750
4542. 1751	4643. 1751
4543. 1752	4644. 1752
4544. 1753	4645. 1753
4545. 1754	4646. 1754
4546. 1755	4647. 1755
4547. 1756	4648. 1756
4548. 1757	4649. 1757
4549. 1758	4650. 1758
4550. 1759	4651. 1759
4551. 1760	4652. 1760
Lanné	
4552. 1761	4653. 1761
4553. 1762	4654. 1762
	De Robiano
4554. 1763	4655. 1763
4555. 1764	4656. 1764
4556. 1765	4657. 1765
	4658. 1766, jan.-juni
4557. 1766	4659. 1766, juli-dec.
	4660. 1767, jan.-juni
4558. 1767	4661. 1767, juli-dec.
	4662. 1768, jan.-juni

Bovengriffie	Benedengriffie
4559. 1768	4663. 1768, juli-dec.
	4664. 1769, jan.-juni
4560. 1769	4665. 1769, juli-dec.
	4666. 1770, jan.-juni
4561. 1770	4667. 1770, juli-dec.
4562. 1771, jan.-juni	4668. 1771, jan.-juni
4563. 1771, juli-dec.	4669. 1771, juli-dec.
4564. 1772, jan.-juni	4670. 1772, jan.-juni
4565. 1772, juli-dec.	4671. 1772, juli-dec.
4566. 1773, jan.-juni	4672. 1773, jan.-juni
4567. 1773, juli-dec.	4673. 1773, juli-dec.
4568. 1774, jan.-juni	4674. 1774, jan.-juni
4569. 1774, juli-dec.	4675. 1774, juli-dec.
4570. 1775, jan.-juni	4676. 1775, jan.-juni
	Helman de Termeeren
4571. 1775, juli-dec.	4677. 1775, juli-dec.
4572. 1776, jan.-juni	4678. 1776, jan.-juni
4573. 1776, juli-dec.	4679. 1776, juli-dec.
4574. 1777, jan.-juni	4680. 1777, jan.-juni
4575. 1777, juli-dec.	4681. 1777, juli-dec.
4576. 1778, jan.-juni	4682. 1778, jan.-juni
4577. 1778, juli-dec.	4683. 1778, juli-dec.
4578. 1779, jan.-juni	4684. 1779, jan.-juni
4579. 1779, juli-dec.	4685. 1779, juli-dec.
4580. 1780, jan.-juni	4686. 1780, jan.-juni
4581. 1780, juli-dec.	4687. 1780, juli-dec.
4582 ^{a-b} . 1781, jan.-juni	4688. 1781, jan.-juni
4583. 1781, juli-dec.	4689. 1781, juli-dec.

Bovengriffie	Benedengriffie
4584. 1782, jan.-juni	4690. 1782, jan.-juni
4585. 1782, juli-dec.	4691. 1782, juli-dec.
4586. 1783, jan.-juni	4692. 1783, jan.-juni
4587. 1783, juli-dec.	4693. 1783, juli-dec.
4588 ^{a-b} . 1784, jan.-juni	4694 ^{a-b} . 1784, jan.-juni
4589 ^{a-b} . 1784, juli-dec.	4695. 1784, juli-dec.
4590. 1785, jan.-juni	4696. 1785, jan.-juni
4591. 1785, juli-dec.	4697. 1785, juli-dec.
4592. 1786, jan.-juni	4698 ^{a-b} . 1786, jan.-juni
	Sede vacante (Lanné)
4593. 1786, juli-dec.	4699. 1786, juli-dec.
4594. 1787, jan.-juni	4700. 1787, jan.-juni
4595. 1787, juli-dec.	4701 ^{a-b} . 1787, juli-dec.
	Mosselman
4596. 1788, jan.-juni	4702 ^{a-b} . 1788, jan.-juni
4597. 1788, juli-dec.	4703. 1788, juli-dec.
4598 ^{a-b} . 2 jan.-12 juni 1789	4704 ^{a-b} . 31 dec. 1788-15 juni 1789
Lanné (Grote Raad)	Mosselman (Grote Raad)
4599. 17 juni-17 nov. 1789	4705. 22 juni-13 nov. 1789
Delvaux	Delmarmol
4600. 30 december 1789	4706. 30 december 1789
4601. 1790, jan.-juni	4707 ^{a-b} . 1790, jan.-juni
4602. 1790, juli-dec.	4708 ^{a-b} . 1790, juli-dec.
4603. 3 jan.-23 febr. 1791	4709. 3 jan.-23 febr. 1791
Lanné	Mosselman
4604. 28 febr.-juni 1791	4710. 28 febr.-juni 1791
4605 ^{a-b} . 1791, juli-dec.	4711 ^{a-b} . 1791, juli-dec.
4606 ^{a-b} . 1792, jan.-juni	4712 ^{a-b} . 1792, jan.-juni

Bovengriffie	Benedengriffie
4607. juli-24 oktober 1792 Delvaux 4608. 10 april-juni 1793 4609^{a-b}. 1793, juli-dec. Delvaux en Bosquet 4716. 1794, jan.-juni Bosquet 4717. 1794, juli-dec. 4718. jan.-27 nov. 1795	4713. juli-7 nov. 1792 Delvaux 4714. 10 april-juni 1793 4715. 1793, juli-dec. Zie sub 1

E. Verbalen (*ad accordandum*) en *points d'office*

In dit onderdeel zijn alle verbalen ondergebracht waarin de griffiers als commissaris optraden: gewone zaken voor commissarissen (eerder zeldzaam), zaken *ad accordandum* en *points d'office*. Deze laatste waren informatie-opdrachten waarbij de raadkamer de commissarissen een aantal vraagpunten aan de partijen liet voorleggen.

De meerderheid van de bescheiden in deze reeks zijn verbalen *ad accordandum*. De procedure *ad accordandum* hield in dat aan de partijen een verzoeningsvoorstel werd voorgelegd, waardoor het geschil in der minne geregeld kon worden. Het vonnis dat in deze gevallen geveld werd, was tweeledig. Het eerste lid bevatte het verzoeningsvoorstel, het - geheime - tweede lid het vonnis zoals dat zou worden uitgesproken indien de partijen niet tot een akkoord kwamen. Deze procedure werd door de griffiers afgehandeld, al waren er ter zake wel betwistingen met de secretarissen ²⁸, die op basis van art. 65 van de ordonnantie van 6 maart 1691 hierop aanspraak maakten. In 1742 werd er afgesproken dat de griffiers optraden wanneer de procedure *ad accordandum* ingezet werd ten gevolge van een vonnis in de raadkamer ²⁹. Dat was blijkbaar niet altijd zo. Datzelfde jaar bepaalde de Raad overigens dat de procedure *ad accordandum* niet mocht worden gestart, tenzij na een vonnis door de raadkamer ³⁰.

De verbalen *ad accordandum* bevatten de verslagen van de zittingen waarop beide partijen voor commissarissen met elkaar geconfronteerd werden. In een aantal verbalen zijn bijlagen gevoegd. Vaak gaat het om notariële akten waarin partijen verklaren akkoord te gaan met het verzoeningsvoorstel. Het tweede lid van de vonnissen is vaak in de vorm van een *resolutum* bij het verbaal gevoegd.

De verbalen *ad accordandum* werden doorgaans geliasseerd. In de Benedengriffie werden de verbalen tussen 1728 en 1763 in de vonnisboeken opgenomen (zowel die met, als die zonder gevolg). Voordien al kwam het sporadisch voor dat een verbaal in de vonnisboeken ingebonden werd. Vanaf ca. 1762 werden de verbalen waarop een akkoord gevolgd was en de verbalen waarop geen akkoord gevolgd was, apart ingebonden. Hierbij werden ook een aantal oudere verbalen opgenomen, zodat er gedurende enkele jaren overlapping is.

²⁸ Zie WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 126.

²⁹ Zie *supra*, p. 36-37. Zie ook wat Wijnants in zijn *Remarques* (sub art. 126) over deze discussie schrijft: "*Mais ils (= les greffiers) ont soutenu que c'etoit a eux a entrevenir comme seconds commissaires dans les reglemens ad accordandum, soit qu'il y eut deja un second membre de la sentence arretée, soit que les moyens dussent être proposez avant que d'avoir opiné (...) Et la chose ayant été examinée, on a trouvé que tel étoit l'ancien usage de la cour et de suite on n'a observé le 65e article du reglement 1691 que sur le pied et avec cette restriction et limitation*".

³⁰ Resolutie van 26 april 1742, in RvB 5281, f. 104v-105.

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
Goubau	A. Van Ghindertaelen	Bodry
4156. 1683		5418. 1687
		4011. 1688
		4012. 1689
		4013. 1690
		4014. 1691
	4153. 1692	4015. 1692
4157. 1693	4154. 1693	4016. 1693
4158. 1694	4155. 1694	4017. 1694
4159. 1695	4119. 1695	4018. 1695
4160. 1696	4120. 1696	4019. 1696
4161. 1697	4121. 1697	4020. 1697
4162. 1698	4122. 1698	4021. 1698
4163. 1699	4123. 1699	4022. 1699
4164. 1700	4124. 1700	4023. 1700
	4125. 1701	4024. 1701
	4126. 1702	4025. 1702
Bodry	4127. 1703	
4026. 1703		
4027. 1704	4128. 1704	Gilson
4028. 1705	4129. 1705	4165. 1705
4029. 1706	4130. 1706	4166. 1706
4030. 1707	4131. 1707	4167. 1707
4031. 1708	4132. 1708	4168. 1708

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
4032. 1709	4133. 1709	4169. 1709
Bovengriffie	Benedengriffie	
Bodry	A. Van Ghindertaelen	
4033. 1710	4134. 1710	
4034. 1711	4135. 1711	
4035. 1712	4136. 1712	
4036. 1713	4137. 1713	
Schouten		
4037. 1714	4138. 1714	
4038. 1715	4139. 1715	
4039. 1716	4140. 1716	
4040. 1717	4141. 1717	
4041. 1718	4142. 1718	
4042. 1719	4143. 1719	
4043. 1720	4144. 1720	
4044. 1721	4145. 1721	
4045. 1722	4146. 1722	
4046. 1723	4147. 1723	
	De Vos	
4047. 1724	4148. 1724	
4048. 1725	4149. 1725	
4049. 1726	4150. 1726	
4050. 1727	4151. 1727	
4051. 1728	4152. 1728	
4052. 1729		
4053. 1730		
4054. 1731	☞ 1728-1763: zie algemene vonnisboeken	

Bovengriffie	Benedengriffie
4055. 1732	
4056. 1733	
4057. 1734	
4058. 1735	
4059. 1736	
4060. 1737	
4061. 1738	
4062. 1739	
4063. 1740	
4064. 1741	
Van Cutshem	
4065. 1742	
4066. 1743	
4067. 1744	
4068. 1745	
4069. 1746	
4070. 1747	
4071. 1748	
4072. 1749	
4073. 1750	
4074. 1751	
4075. 1752	
4076. 1753	
4077. 1754	☞ 1728-1763: Zie algemene vonnisboeken
4078. 1755	
4079. 1756	
4080. 1757	
4081. 1758	

Bovengriffie		Benedengriffie	
4082. 1759			
4083. 1760			
4084. 1761			
Bovengriffie	Benedengriffie		
Lanné	Verbalen waarop geen akkoord gevolgd is	Verbalen waarop een akkoord gevolgd is	
4085. 1762	De Robiano 1503. 1755 - 1767 1507. 1768 - 1774	De Robiano 1506. 1762 - 1774	
4086. 1763			
4087. 1764			
4088. 1765			
4089. 1766			
4090. 1767			
4091. 1768			
4092. 1769			
4093. 1770			
4094. 1771			
4095. 1772			
4096. 1773			
4097. 1774			
4098. 1775			
4099. 1776	De Robiano en Helman de Termeeren 1511. 1775 - 1785	De Robiano en Helman de Termeeren 1510. 1775 - 1785	
4100. 1777			
4101. 1778			
4102. 1779			
4103. 1780			
4104. 1781			
4105. 1782			

Bovengriffie	Benedengriffie	
4106. 1783		
4107. 1784	Verbalen waarop geen akkoord gevolgd is	Verbalen waarop een akkoord gevolgd is
4108. 1785	Helman de Termeeren, Lanné en Mosselman 1514. 1786 - 1788	Helman de Termeeren, Lanné en Mosselman 1513. 1786 - 1788
4109. 1786		
4110. 1787		
Lanné en Mosselman	Mosselman (Grote Raad) 1283. (c) 23 juni - 29 augustus 1789	
4111. 1788	Mosselman, Delmarmol, Delvaux en Bosquet 1517. okt. 1788 - 1795	Mosselman, Delmarmol, Delvaux en Bosquet 1516. 1789 - 1795
Lanné		
4112. 1789		
Delvaux		
4113. 1790		
Delvaux en Lanné		
4114. 1791		
Lanné		
4115. 1792		
Delvaux		
4116. 1793		
Delvaux en Bosquet		
4117. 1794		
Bosquet		
4118. 1795		

II. ROLLEN

Het woord "rol" wordt gebruikt in drie verschillende betekenissen: (1) de rolprocedure ¹; (2) de deputatie van raadsheren die de instructie van de zaken die volgens de rolprocedure lopen, afhandelt; (3) het archiefbescheid dat als vergaderagenda op deze zittingen gebruikt werd. Hierop werden per zitdag (éénmaal per week, doorgaans op woensdag), geordend per procureur, alle zaken opgetekend, en dit in de volgorde waarin de procureurs zich hadden aangeboden. Op maandag en dinsdag konden de procureurs respectievelijk de oude en de nieuwe zaken op de rol laten inschrijven. Die werd dan op de zitting als een soort agenda gebruikt, waarbij in de linkermarge naast de namen van de partijen de beschikkingen van de rolvoorzitters genoteerd werden.

In de 15de eeuw, nog vóór de deputatie van rolcommissarissen, had de griffie reeds een "rolle van den presentacien" in gebruik, die als vergaderagenda dienst deed ². Van deze oudste rollen is niets bewaard. De oudste bewaarde exemplaren dateren uit 1543. De twee griffiers wisselden elkaar vanaf 1554 maandelijks af op de rol, wat het verspringen van de maanden verklaart ³. De series van de twee griffies grijpen a.h.w. chronologisch in elkaar. De rollen van de Benedengriffie zijn weliswaar slechts vanaf 1625 bewaard, maar het 'maandpatroon' in de rollen van de Bovengriffie geeft duidelijk aan dat de afwisseling tussen Boven- en Benedengriffie reeds vóór 1625 in voege was. De oprichting van een derde griffie in 1685 en de overgangsmaatregelen n.a.v. het overlijden van een griffier verstoren deze gang van zaken wel eens, maar doorgaans is die afwisseling consequent gehandhaafd. Na 1710 is het patroon erg stabiel gebleven: de Bovengriffie nam de pare maanden voor haar rekening en de griffier van de Benedengriffie de onpare.

De oudste rollen zijn erg omvangrijk; het in onbruik geraken van de rolprocedure op het einde van de 17de eeuw kan goed afgemeten worden aan de afname van de dikte van de rollen. Staan er op de vroeg-17de-eeuwse rollen vaak meer dan 600 zaken ingeschreven, op het einde van de 18de eeuw zijn het er doorgaans maar enkele tientallen meer. De meeste rollen vermelden op het titelblad de naam van de griffier, de datum, alsook de namen van de rolvoorzitters (*praesides* of *commissarii*). Doorgaans komen eerst de nieuwe zaken aan bod, waarna, geordend per procureur, de reeds ingeschreven zaken; de processen waarin de procureur-generaal betrokken is, komen steeds op de eerste plaats ⁴. In de marge links noteerde de griffier tijdens de zitting de beslissingen van de rolvoorzitters, gaande van korte

¹ M.b.t. de organisatie van de rol, zie *supra*, p. 28-29, alsook *Proc. ord.* 1531, art. 433-462 en *Proc. ord.* 1604, art. 489-516.

² Zie *Proc. ord.* 1474, art. 7-9.

³ Zie het schema p. 67.

⁴ Zie o.m. de voorschriften in *Proc. ord.* 1604, art. 489-493.

dagstellingen (b.v. "*ad procedendum ad octo*") tot uitgebreide beschikkingen ⁵. Een lijst van de procureurs vooraan of achteraan de rol kan helpen om snel bepaalde processen terug te vinden. In de 16de eeuw werden op de rollen overigens ook een aantal aanstellingen van procureurs genoteerd.

Naast de eigenlijke rol heeft er ook een aparte fiscale rol bestaan, vermoedelijk vanaf 1523, jaar waarin de serie fiscale rollen in het archief van het Officie-Fiscaal begint. Zulk een aparte rol werd voorgeschreven door de procedure-ordonnanties van 1531 en 1604 ⁶. In de praktijk was het niet meer dan een kopie van de fiscale zaken op de eigenlijke rol ⁷.

Een zakenrol, waarin per zaak het verloop van de rechtspleging werd opgetekend, is bij mijn weten in de Raad van Brabant nooit gebruikt, in tegenstelling tot o.m. de Grote Raad en het Parlement van Mechelen ⁸. De bewaarde rollen zijn duidelijk zittingrollen. Het enige onderscheid dat gemaakt kan worden, is dat tussen gewone en buitengewone rollen. Deze laatste categorie, die overigens soms afwijkt van het aangegeven chronologisch patroon, werd niet apart geklasseerd. Een verregaande specialisatie, zoals bij het Hof van Holland, waar in de 18de eeuw zeven verschillende rollen in gebruik waren, heeft de Raad van Brabant nooit gekend ⁹.

Ongedateerde rollen en rolfragmenten werden - wellicht reeds in de 19de eeuw - in 27 pakken bij elkaar gebracht. Het merendeel lijkt te dateren uit de perioden 1672-1675 en 1677-1679. Op een aantal rollen zijn de naam van de griffier en de datum van de rol blijkbaar moedwillig verwijderd.

De gebruikswaarde van de rollen is eerder beperkt. De gehanteerde taal is erg technisch en de inhoudelijke informatie doorgaans erg miniem. De toegankelijkheid van de rollen is erg gering, zeker wanneer de namen van de procureurs die betrokken zijn in de onderzochte zaak, niet bekend zijn. De rollen kunnen dan weer wel goede diensten bewijzen bij de technische reconstructie van een proces.

⁵ Voor een voorbeeld, zie LOOVENS, *Practycke*, dl. 2, p. 119-120. Zie ook *Consilium Magnum (1473-1973)*, *Herdenking van de 500e verjaardag van de oprichting van het Parlement en Grote Raad van Mechelen*, Brussel, 1977, p. 295-299.

⁶ *Proc. ord* 1531, art. 179 ("Dat onse greffier sal voirtaen notule oft registre houden van den partijen dairtegen onsen procureur, zoo wel in anleggers als verweeters stadt, sal eenige processen intenteren ende aennemen, by advyse ende deliberacie van onsen raide, om in de condempnacie van costen dairop regard genomen te wordene") en *Proc. ord*. 1604, art. 141.

⁷ OFRB, reg. 1-35. De reeks stopt in 1667, zonder dat daarvoor een duidelijke reden is. Het is verwonderlijk dat deze rollen in het archief van het Officie-Fiscaal bewaard worden; het moet in overweging genomen worden om deze rollen in het archief van de Raad zelf te integreren.

⁸ Zie VAN ROMPAEY J., *De Grote Raad van de hertogen van Boergondië*, p. 200.

⁹ KETELAAR E., *De procesgang bij het Hof van Holland*, p. 49-50.

N.B.: Tussen haakjes wordt het aantal rollen aangegeven. Enkel de maanden worden aangegeven; het zou te omslachtig geweest zijn om alle lacunes gedetailleerd aan te duiden.

6740 delen en katernen

1 ^{a-b} .	april - okt. 1543 (19)
2 ^{a-b} .	nov. 1543-maart 1544 (16)
3 ^{a-b} .	april - okt. 1544 (18)
4 ^{a-b} .	nov. 1544 - jan. 1545 (17)

Bovengriffie	Benedengriffie
Blijleven 9. 1565, juni, aug. (4) 10^{a-b}. 1565, okt., dec. (8) 11. 1566, febr., april (5) 13^{a-b}. 1569, april, juni, aug. (8) 14^{a-b}. 1569, okt., dec. 1570, febr. (11) Govaerts 15. 1577, jan., maart, mei (10) 16. 1577, juli, okt., dec. (7)	Lang 5^{a-b}. 1562, mei, juli, sept. (7) 6^{a-b}. 1562, nov. 1563, jan., maart (12) 7^{a-b}. 1563, mei, juli, sept. (8) 8^{a-b}. 1563, nov. 1564, jan., maart (10) 12^{a-b}. 1566, sept., nov. 1567, jan. (8) Blijleven 17^{a-b}. 1578, febr., april, juni (10) 18^{a-b}. 1578, aug., okt., dec. (11)

Bovengriffie	Benedengriffie
De Witte 21. 1586, febr., april, juni (10) 22. 1586, aug., okt., dec. (11) 23. 1588, febr., april, juni (9) 24^{a-b}. 1588, aug., okt., dec. (11) 25. 1590, april, juni, aug. (7) 26. 1590, okt., dec. (8) 27^{a-b}. 1595, febr., april (8) 28. 1595, juni, aug. (6) 29. 1595, okt., dec. (7) Van de Perre Sr. 30. 1598, jan., maart (5) 31. 1598, april(5) 32. 1598, juni, aug. (5) 33^{a-b}. 1598, okt., dec. (8) 34^{a-b}. 1600, april, aug., dec. (6) 35. 1601, febr., april, juni (8) 36^{a-b}. 1601, aug., okt., dec. (10) 37. 1602, febr., april, juni (9) 38. 1602, aug., okt., dec. (9) 39. 1605, febr., juni, aug. (6) 40. 1605, okt., dec. (8) 41. 1606, febr., april, juni (12)	19^{a-b}. 1584, jan.-maart (11) 20^{a-b}. 1584, april-sept. (15)

Bovengriffie	Benedengriffie
42. 1606, aug., okt., dec. (9) 43. 1607, febr., april, juni (8) 44. 1607, aug., okt., dec. (10) 45^{a-b}. 1608, febr., april, juni (10) 46^{a-b}. 1608, aug., okt., dec. (11) 47. 1610, febr., april, juni (9) 48. 1610, aug., okt., dec. (10) 49. 1611, febr., april, juni (11) 50. 1611, aug., okt., dec. (11) 51. 1612, febr., april, juni (9) 52^{a-b}. 1612, aug., okt., dec. (10) 53. 1613, febr., april, juni (9) 54. 1613, aug., okt., dec. (10) 55. 1616, febr., april (7) 56. 1616, juni, aug. (7) 57. 1616, okt., dec. (8) 58. 1617, febr., april, juni (10) 59. 1617, aug., okt., dec. (8) 60^{a-b}. 1619, febr., april, juni (11) 61. 1619, aug., okt., dec. (10) 62. 1622, febr., april (8) 63. 1622, juni, aug. (8) 64. 1622, okt., dec. (8) 65. 1624, febr., april, juni (9) 66^{a-b}. 1624, aug., okt., dec. (10)	
Van de Perre Jr.	
67. 1625, jan., maart, mei (9) 68^{a-b}. 1625, febr., april, juni (12)	G. Van Ghindertaelen 69. 1625, juli, sept., nov. (8)

Bovengriffie	Benedengriffie
70. 1625, aug., okt., dec. (11)	71. 1626, jan., maart, mei (10)
72. 1626, febr., april, juni (9)	73. 1626, juli, sept., nov. (9)
74. 1626, aug., okt., dec. (10)	75. 1627, jan., maart, mei (8)
78. 1628, febr., april, juni (8)	76. 1627, juli, sept., nov. (9)
80. 1628, aug., okt., dec. (9)	77. 1628, jan., maart (8)
82. 1629, febr., april, juni (8)	79. 1628, mei, juli (7)
83. 1629, aug., okt., dec. (10)	81. 1628, sept., nov. (6)
85. 1630, febr., april, juni (8)	84. 1630, jan., maart, mei (10)
87. 1630, aug., okt., dec. (10)	86. 1630, juli, sept., nov. (7)
	88. 1631, jan., maart (7)
	89. 1631, mei, juli (6)
92. 1632, febr., april (6)	90. 1631, sept., nov. (6)
94. 1632, juni, aug. (5)	91. 1632, jan., maart (7)
96. 1632, okt., dec. (8)	93. 1632, mei, juli (7)
	95. 1632, sept., nov. (7)
	97. 1633, jan., maart, mei (8)
	98. 1633, juli, sept., nov. (8)
100. 1634, febr., april, juni (7)	99. 1634, jan., maart (8)
102. 1634, aug., okt., dec. (8)	101. 1634, mei, juli (7)
	103. 1634, sept., nov. (7)
105. 1635, febr., april, juni (8)	104. 1635, jan., maart, mei (12)
107. 1635, aug., okt., dec. (10)	106. 1635, juli, sept., nov. (8)
109. 1636, febr., april, juni (13)	108. 1636, jan., maart, mei (8)
111. 1636, aug., okt., dec. (11)	110. 1636, juli, sept., nov. (8)
113. 1637, febr., april, juni (9)	112. 1637, jan., maart, mei (11)
115. 1637, aug., okt., dec. (10)	114. 1637, juli, sept., nov. (9)
117. 1638, febr., april, juni (11)	116. 1638, jan., maart, mei (9)

Bovengriffie	Benedengriffie
119. 1638, aug., okt., dec. (10)	118. 1638, juli, sept., nov. (9)
121. 1639, febr., april, juni (9)	120. 1639, jan., maart, mei (12)
123. 1639, aug., okt., dec. (10)	122. 1639, juli, sept., nov. (8)
125. 1640, febr., april, juni (10)	124. 1640, jan., maart, mei (11)
127. 1640, aug., okt., dec. (10)	126. 1640, juli, sept., nov. (8)
128. 1641, febr., april (7)	
129. 1641, juni, aug. (6)	
130. 1641, okt., dec. (8)	
132. 1642, febr., april, juni (8)	131. 1642, jan., maart, mei (13)
134. 1642, aug., okt., dec. (11)	133. 1642, juli, sept., nov. (8)
	135. 1643, jan., maart, mei (10)
	136. 1643, juli, sept., nov. (9)
137. 1644, febr., april (9)	
138. 1644, juni, aug. (8)	
139. 1644, okt., dec. (7)	
141. 1645, febr., april, juni (8)	140. 1645, jan., maart, mei (13)
143. 1645, aug., okt., dec. (9)	142. 1645, juli, sept., nov. (9)
	144. 1646, jan., maart, mei (10)
	145. 1646, juli, sept., nov. (8)
	146. 1647, jan., maart, mei (13)
	147. 1647, juli, sept., nov. (8)
148. 1648, febr., april, juni (6)	
149. 1648, aug., okt., dec. (8)	
151. 1649, febr., april, juni (7)	150. 1649, jan., maart, mei (10)
153. 1649, aug., okt., dec. (10)	152. 1649, juli, sept., nov. (9)
De Merselle	
154. 1650, febr., april, juni (8)	
155. 1650, aug., okt., dec. (10)	

Bovengriffie	Benedengriffie
157. 1651, febr., april, juni (9)	156. 1651, jan., maart, mei (12)
159. 1651, aug., okt., dec. (9)	158. 1651, juli, sept., nov. (9)
161. 1652, febr., april, juni (11)	160. 1652, jan., maart, mei (10)
163. 1652, aug., okt., dec.(11)	162. 1652, juli, sept., nov. (8)
165. 1653, febr., april, juni (9)	164. 1653, jan., maart, mei (12)
167. 1653, aug., okt., dec.(11)	166. 1653, juli, sept., nov. (8)
169. 1654, febr., april, juni (10)	168. 1654, jan., maart, mei (10)
171. 1654, aug., okt., dec.(10)	170. 1654, juli, sept., nov. (9)
173. 1655, febr., april, juni (13)	172. 1655, jan., maart, mei (9)
175. 1655, aug., okt., dec.(10)	174. 1655, juli, sept., nov. (9)
177. 1656, febr., april, juni (8)	176. 1656, jan., maart, mei (13)
179. 1656, aug., okt., dec. (9)	178. 1656, juli, sept., nov. (9)
181. 1657, febr., april, juni (11)	180. 1657, jan., maart, mei (10)
183. 1657, aug., okt., dec.(10)	182. 1657, juli, sept., nov. (8)
185. 1658, febr., april (6)	184. 1658, jan., maart (8)
187. 1658, juni, aug. (4)	186. 1658, mei, juli (7)
189. 1658, okt., dec. (8)	188. 1658, sept., nov. (6)
191. 1659, febr., april (7)	190. 1659, jan., maart (8)
193. 1659, juni, aug. (4)	192. 1659, mei, juli (7)
195. 1659, okt., dec. (8)	194. 1659, sept., nov. (6)
197. 1660, febr., april, juni (12)	196. 1660, jan., maart, mei (8)
199. 1660, aug., okt., dec.(10)	198. 1660, juli, sept., nov. (9)
201. 1661, febr., april, juni (8)	200. 1661, jan., maart, mei (13)
203. 1661, aug., okt., dec. (9)	202. 1661, juli, sept., nov. (8)
205. 1662, febr., april, juni (9)	204. 1662, jan., maart, mei (11)
207. 1662, aug., okt., dec. (9)	206. 1662, juli, sept., nov. (8)
209. 1663, febr., april, juni (10)	208. 1663, jan., maart, mei (9)
211. 1663, aug., okt., dec.(10)	210. 1663, juli, sept., nov. (8)

Bovengriffie	Benedengriffie
216. 1665, febr., april, juni (10) 218. 1665, aug., okt., dec. (8) 220. 1666, febr., april, juni (9) 222. 1666, aug., okt., dec. (10) 224. 1667, febr., april, juni (9) 226. 1667, aug., okt., dec. (11) 228. 1668, febr., april, juni (12) 230. 1668, aug., okt., dec. (10) 231. 1669, febr., april, juni (8) 232. 1669, aug., okt., dec. (8) 233. 1670, febr., april, juni (7) Lasso 234. 1670, aug., okt., dec. (8) 235. 1671, febr., april (8) 236. 1671, juni, aug. (6) 237. 1671, okt., dec. (6) 238. 1676, febr., april, juni (10) 239. 1676, aug., okt., dec. (9)	212. 1664, jan., maart (8) 213. 1664, mei, juli (6) 214. 1664, sept., nov. (6) 215. 1665, jan., maart, mei (10) 217. 1665, juli, sept., nov. (9) 219. 1666, jan., maart, mei (12) 221. 1666, juli, sept., nov. (9) 223. 1667, jan., maart, mei (12) 225. 1667, juli, sept., nov. (8) 227. 1668, jan., maart, mei (9) 229. 1668, juli, sept., nov. (8) ☞ Voor de ontbrekende rollen, zie de fragmenten in 504-524 en 6273
☞ Voor de ontbrekende rollen, zie de fragmenten in 504-524 en 6273 Goubau 241. 1680, febr., april, juni (7) 243. 1680, aug., okt., dec. (9)	A. Van Ghindertaelen 240. 1680, jan., maart (8) 242. 1680, mei, juli, sept., nov. (12)

Bovengriffie		Benedengriffie			
245.	1681, febr., april, juni (10)	244.	1681, jan., maart, mei (11)		
247.	1681, aug., okt., dec.(11)	246.	1681, juli, sept., nov. (8)		
249.	1682, febr., april, juni (12)	248.	1682, jan., maart, mei (8)		
251.	1682, aug., okt., dec. (10)	250.	1682, juli, sept., nov. (9)		
253.	1683, febr., april, juni (9)	252.	1683, jan., maart, mei (12)		
255.	1683, aug., okt., dec.(10)	254.	1683, juli, sept., nov. (9)		
257.	1684, febr., april, juni (11)	256.	1684, jan., maart, mei (10)		
259.	1684, aug., okt., dec.(9)	258.	1684, juli, sept., nov. (9)		
261.	1685, febr., april, juni (8)	260.	1685, jan., maart, mei (13)		
263.	1685, aug., okt., dec. (10)	262.	1685, juli, sept., nov. (8)		
Bovengriffie		Benedengriffie		Derde griffie	
Goubau		A. Van Ghindertaelen		Bodry	
266.	1686, maart, juni (6)	265.	1686, febr., mei (9)	264.	1686, jan., april (6)
269.	1686, sept., dec. (5)	268.	1686, aug., nov.(6)	267.	1686, juli, okt. (7)
272.	1687, maart, juni (7)	271.	1687, febr., mei (6)	270.	1687, jan., april (8)
275.	1687, sept., dec. (6)	274.	1687, aug., nov.(6)	273.	1687, juli, okt. (7)
278.	1688, maart, juni, sept., dec. (15)	277.	1688, febr., mei, aug., nov. (14)	276.	1688, jan., april, juli, okt. (11)
281.	1689, maart, juni, sept., dec. (14)	280.	1689, febr., mei, aug., nov. (15)	279.	1689, jan., april, juli, okt. (11)
284.	1690, maart, juni, sept., dec. (12)	283.	1690, febr., mei, aug., nov. (13)	282.	1690, jan., april, juli, okt. (13)
287.	1691, maart, juni, sept., dec. (11)	286.	1691, febr., mei, aug., nov. (15)	285.	1691, jan., april, juli, okt. (13)
290.	1692, maart, juni, sept., dec. (13)	289.	1692, febr., mei, aug., nov. (13)	288.	1692, jan., april, juli, okt. (14)
293.	1693, maart, juni, sept., dec. (13)	292.	1693, febr., mei, aug., nov. (12)	291.	1693, jan., april, juli, okt. (14)
296.	1694, maart, juni, sept., dec. (15)	295.	1694, febr., mei, aug., nov. (14)	294.	1694, jan., april, juli, okt. (10)

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
299. 1695, maart, juni, sept., dec. (14)	298. 1695, febr., mei, aug., nov. (13)	297. 1695, jan., april, juli, okt. (12)
302. 1696, maart, juni, sept., dec. (11)	301. 1696, febr., mei, aug., nov. (16)	300. 1696, jan., april, juli, okt. (12)
305. 1697, maart, juni, sept., dec. (12)	304. 1697, febr., mei, aug., nov. (14)	303. 1697, jan., april, juli, okt. (13)
308. 1698, maart, juni, sept., dec. (13)	307. 1698, febr., mei, aug., nov. (12)	306. 1698, jan., april, juli, okt. (15)
311. 1699, maart, juni, sept., dec. (13)	310. 1699, febr., mei, aug., nov. (14)	309. 1699, jan., april, juli, okt. (14)
314. 1700, maart, juni, sept., dec. (15)	313. 1700, febr., mei, aug., nov. (14)	312. 1700, jan., april, juli, okt. (11)
317. 1701, maart, juni (8)	316. 1701, febr., mei, aug., okt., dec. (17)	315. 1701, jan., april, juli, sept., nov. (15)
Bodry		 Zie verder Bovengriffie
318. 1702, jan., maart, mei, juli, sept., nov. (22)	319. 1702, febr., april, juni, aug., okt., dec. (16)	
320. 1703, jan., maart, mei, juli, sept., nov. (20)	321. 1703, febr., april, juni, aug., okt., dec. (18)	Gilson
322. 1704, jan., maart, mei, aug., nov. (14)		324. 1704, juni, sept., dec. (10)
326. 1705, febr., mei, aug., nov. (14)	325. 1705, jan., april, juli, okt. (12)	327. 1705, maart, juni, sept., dec. (13)
329. 1706, febr., mei, aug., nov. (13)	328. 1706, jan., april, juli, okt. (12)	330. 1706, maart, juni, sept., dec. (14)
332. 1707, febr., mei, aug., nov. (15)	331. 1707, jan., april, juli, okt. (11)	333. 1707, maart, juni, sept., dec. (14)
335. 1708, febr., mei, aug., nov. (15)	334. 1708, jan., april, juli, okt. (12)	336. 1708, maart, juni, sept., dec. (11)

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
338. 1709, febr., mei, aug., okt., dec.(17)	337. 1709, jan., april, juli, sept., nov. (15)	339. 1709, maart, juni (7)
Bovengriffie	Benedengriffie	
Bodry (tenzij anders aangegeven: febr., april, juni, aug., okt., dec.) 341. 1710 (20) 343. 1711 (20) 345. 1712 (23) 347. 1713 (17) Schouten 349. 1714 (17)(febr. ontbreekt) 351. 1715 (18) 353. 1716 (19) 355. 1717 (23) 357. 1718 (19) 359. 1719 (16) 361. 1720 (21) 363. 1721 (20) 365. 1722 (20) 367. 1723 (23) 369. 1724 (17) 371. 1725 (20) 373. 1726 (18) 375. 1727 (20) 377. 1728 (23) 379. 1729 (20)	A. Van Ghindertaelen (tenzij anders aangegeven: jan, maart, mei, juli, sept., nov.) 340. 1710 (20) 342. 1711 (19) 344. 1712 (17) 346. 1713 (22) 348. 1714 (21)(+ febr.) 350. 1715 (21) 352. 1716 (21) 354. 1717 (17) 356. 1718 (14)(sept. en nov. ontbreken) 358. 1719 (16) 360. 1720 (18) 362. 1721 (20) 364. 1722 (19) 366. 1723 (17) De Vos 368. 1724 (21) 370. 1725 (18) 372. 1726 (21) 374. 1727 (20) 376. 1728 (17) 378. 1729 (20)	

Bovengriffie	Benedengriffie
381. 1730 (18)	380. 1730 (20)
383. 1731 (22)	382. 1731 (17)
385. 1732 (20)	384. 1732 (21)
387. 1733 (20)	386. 1733 (19)
389. 1734 (18)	388. 1734 (21)
391. 1735 (20)	390. 1735 (21)
393. 1736 (22)	392. 1736 (17)
395. 1737 (18)	394. 1737 (22)
397. 1738 (21)	396. 1738 (19)
399. 1739 (24)	398. 1739 (17)
401. 1740 (22)	400. 1740 (20)
Van Cutshem	
403. 1741 (18)(aug. ontbreekt)	402. 1741 (25)(+ aug. en 5,11 okt.)
405. 1742 (22)	404. 1742 (17)
407. 1743 (19)	406. 1743 (21)
409. 1744 (19)	408. 1744 (19)
411. 1745 (21)	410. 1745 (21)
413. 1746 (15)(febr. ontbreekt)	412. 1746 (20)
415. 1747 (21)	414. 1747 (19)
417. 1748 (19)	416. 1748 (21)
419. 1749 (21)	418. 1749 (20)
421. 1750 (23)	420. 1750 (17)
423. 1751 (19)	422. 1751 (22)
425. 1752 (21)	424. 1752 (19)
427. 1753 (19)	426. 1753 (20)
429. 1754 (19)	428. 1754 (21)
431. 1755 (24)	430. 1755 (17)
433. 1756 (21)	432. 1756 (22)

Bovengriffie	Benedengriffie
435. 1757 (19)	434. 1757 (21)
437. 1758 (23)	436. 1758 (18)
439. 1759 (18)	438. 1759 (23)
441. 1760 (20)	440. 1760 (18)
Lanné	
443. 1761 (22)	442. 1761 (17)
445. 1762 (19)	444. 1762 (22)
	De Robiano
447. 1763 (25) (+ maart)	446. 1763 (15) (maart ontbreekt)
449. 1764 (20)	448. 1764 (20)
451. 1765 (19)	450. 1765 (19)
453. 1766 (23)	452. 1766 (18)
455. 1767 (20)	454. 1767 (20)
457. 1768 (23)	456. 1768 (19)
459. 1769 (21)	458. 1769 (19)
461. 1770 (17)	460. 1770 (23)
463. 1771 (22)	462. 1771 (18)
465. 1772 (21)	464. 1772 (22)
467. 1773 (20)	466. 1773 (21)
469. 1774 (21)	468. 1774 (20)
	Helman de Termeeren
471. 1775 (18)	470. 1775 (23)
473. 1776 (20)	472. 1776 (22)
475. 1777 (24)	474. 1777 (17)
477. 1778 (20)	476. 1778 (20)
479. 1779 (21)	478. 1779 (20)
481. 1780 (22)	480. 1780 (18)
483. 1781 (19)	482. 1781 (24)

Bovengriffie	Benedengriffie
485. 1782 (22)	484. 1782 (19)
487. 1783 (21)	486. 1783 (22)
489. 1784 (19)	488. 1784 (24)
491. 1785 (24)	490. 1785 (21)
	Sede vacante
6268. 1786 (18)	492. 1786 (24)
6269. 1787 (20)	493. 1787 (22)
	Mosselman
495. 1788 (32) (+ jan., maart)	494. 1788, mei, juli, sept., nov., dec. (13)
497. 1789 (15) (dec. ontbreekt)	496. 1789 (23)
Delvaux	Delmarmol
6270. 1790 (23)	498. 1790 (26)
Lanné	Mosselman
6271. 1791 (20)	499. 1791 (23)
6272. 1792 (18)	500. 1792 (16) (nov. ontbreekt)
	Delvaux
	501. 1793, april-dec. (30)
	Bosquet
	502. 1794, jan.-dec. (32)
	503. 1795, jan.-nov. (33)

504-524. Rolfragmenten.
6273. Rolfragmenten.

26 pakken
1 pak

III. INVENTARISSEN

Om de papierstroom op hun griffie onder controle te houden, maakten de griffiers reeds tijdens de dynamische fase van het archief verschillende soorten inventarissen aan. De drie belangrijkste momenten daarvoor waren: (a) het "furneren" van dossiers in de raadkamer, (b) de afhandeling van de zaak (waarna de dossiers door de griffiers beheerd werden) en (c) het overlijden van raadsheren (waarna de dossiers die ze in behandeling hadden, door de griffiers geïnventariseerd werden). Omwille van de verwantschap tussen de verschillende types inventarissen worden ze hier samen behandeld. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen:

- A. Inventarissen van ingeleverde bescheiden
- B. Inventarissen van gewezen processen
- C. Recepissenboeken
- D. Sterfhuisinventarissen en inventarissen opgemaakt bij promotie of resignatie van een raadsheer
- E. Andere

A. Inventarissen van ingeleverde bescheiden

In deze delen registreren de griffiers stukken die zij (doorgaans op de rol) ontvangen en "te hove draghen". Het is vooralsnog niet duidelijk welke regelgeving hieraan ten grondslag ligt. Het reglement van 6 maart 1691 (art. 35) stelt dat geen procedures op de rol mogen ingezet worden zonder dat die "op een particulier Register" aangetekend worden. Het is helemaal niet zeker of hiermee deze registratie bedoeld wordt. Die lijkt me eerder een hulpmiddel voor de griffiers om de loop van het papier van de rol naar de raadkamer te beheren. Meestal worden de volgende types bescheiden onder aparte hoofdingen vermeld:

- ▶ processen eerste instantie
- ▶ "feyten"
- ▶ "memorien"
- ▶ "advertisementen"
- ▶ "schriftueren van aensprake, antwoorde, replycke, duplycke, triplycke, quadruplyque, schaden ende interesten, reprochen, salvatien ende andere dyergelycke schriftueren"

Onder de eerste categorie worden de dossiers opgetekend van processen die voor een lagere rechtbank gevoerd zijn en die door de Raad van Brabant in beroep behandeld worden. Ze worden door de griffiers van de betrokken rechtbanken op de griffie van de Raad neergelegd. "Feyten", "advertisementen" en "memorien" zijn procedures die ingezet worden wanneer het geschil respectievelijk (a) enkel feiten, (b) enkel rechten of (c) gedeeltelijk feiten en gedeeltelijk rechten betreft. De laatste categorie "schriftueren" bevat diverse types pleitstukken die door de partijen ingebracht konden worden als woord en wederwoord. Bijzondere categorieën worden gevormd door de "reprochen", de reactie van

een partij op een getuigenverhoor op initiatief van de tegenpartij, en de "salvation", die een antwoord op de "reprochen" inhouden ¹.

Na de vermelding van de partijen wordt aangegeven om hoeveel stukken of proceszakjes het gaat. In de marge wordt aangetekend wanneer de griffier de desbetreffende stukken naar de raadkamer heeft laten dragen (al dan niet met vermelding van de naam van de verslaggever). Volledigheidshalve dient nog opgemerkt dat de chronologische afbakening van de bescheiden lichte verschillen kan vertonen in de onderscheiden onderdelen. In de 18de eeuw wordt de inventarisatie voor een aantal types bescheiden overigens stopgezet, wat tekenend is voor het verval van de procedures in kwestie. Nr. 2154 (Benedengriffie) maakt enkel nog een onderscheid tussen (a) processen in appel of reformatie en (b) "furnissemerten op debatten ter rolle en op requeste civil".

B. Recepissenboeken

Na afloop van een proces konden de partijen of hun procureurs de ingeleverde stukken opvragen (uiteraard enkel de hunne, niet die van de tegenpartij) ². De Raad kon overigens soms bevel geven om tot nader order of gedurende een bepaalde periode de stukken in te houden ³. In de recepissenboeken hielden de griffiers bij welke dossiers gelicht waren; in de regel tekenden de procureurs eigenhandig voor ontvangst van het dossier (= receptis). Bij zaken in beroep tekende doorgaans de griffier van de rechtbank *a quo*.

Volgens artikel 149 van de *Albertina* waren de griffiers tot een jaar na de afdoening van een zaak verplicht om gratis procesdossiers op te zoeken. Lichting van een dossier kon normaliter pas nadat de proceskosten betaald waren. Vermoedelijk gebeurden betaling en lichting vaak tegelijkertijd. In die zin liggen de recepissenboeken en de ontvangstenboeken van de rapportgelden dicht bij elkaar.

In de 18de eeuw verandert zowel in de Boven- als de Benedengriffie de organisatie van de recepissenboeken. In de Bovengriffie begint Schouten in 1736 een nieuwe serie, die niet alleen fungeert als recepissenboek, maar ook als inventaris van gewezen processen (zie sub C). Dit verklaart overigens waarom in nr. 2094 (recepissen Bovengriffie, 1713-1735) nog veel recepissen van latere datum voorkomen. Het gaat om processen van vóór 1736, waarvan de dossiers na de invoering van het nieuwe systeem gelicht zijn. In de Benedengriffie tekenen de procureurs vanaf 1752 voor ontvangst van de dossiers in de ontvangstenboe-

¹ Voor meer informatie hierover, zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 89-96 en 228-286.

² In de titels van sommige recepissenboeken wordt melding gemaakt van het feit dat het gaat om dossiers die gelicht worden "bij de procureurs om de kosten te maeken als andersints". Na 1675 (Benedengriffie) is hiervan geen sprake meer. Uit de titels van de meeste delen blijkt duidelijk dat het gaat om lichtingen van "gedecideerde" processen.

³ Zie WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 157.

ken van rapportgelden (zie p. 191), die tegelijkertijd ook als inventarissen van gewezen processen fungeren. In de periode 1732-1751 werden de ontvangsbewijzen in de Benedengriffie opgetekend in de marge van de vonnisboeken.

De chronologische afbakening gebeurde bij de oudste recepissenboeken op basis van de datum van de ontvangsbewijzen, die in chronologische volgorde werden opgenomen. In de recepissenboeken nieuwe stijl zijn de zaken blijkbaar in volgorde van uitspraak geregistreerd. Uiteraard treedt zowel in de inventarissen-recepissenboeken als in de ontvangstenboeken-recepissenboeken de tweemaandelijke afwisseling op die typisch is voor alle registraties die afhankelijk zijn van de alternatie rol-raadkamers.

Met behulp van de recepissenboeken 'nieuwe stijl' (respectievelijk vanaf 1736 en 1752) is - op basis van de datum van een vonnis - gemakkelijk na te gaan of een bepaald procesdossier al dan niet gelicht is. In de Bovengriffie wordt in de nrs. 2096-2098 bovendien een handig onderscheid gemaakt tussen (a) gewone processen, (b) zaken in beroep "geconfirmeert" en (c) zaken in beroep "geretracteert".

C. Inventarissen van gewezen processen

Op de verweving tussen de verschillende series (ontvangstenboeken rapportgelden-recepissenboeken, inventarissen gewezen processen) werd reeds gewezen. In laatstgenoemde noteerden de griffiers de afgehandelde processen. Doorgaans werd daarbij aangetekend in hoeveel zakken de dossiers waren opgeborgen. In de Bovengriffie werden de dossiers (minstens) vanaf 1715 per maand genummerd. In de marge noteerden de griffiers in een aantal gevallen de bestemming van de dossiers, maar ik heb de indruk dat het hier hoofdzakelijk gaat om 'interne' verplaatsingen van dossiers, naar raadsheren of andere griffiers/secretarissen. Wanneer na 1736 deze inventarissen gecombineerd worden met de recepissenboeken, betreffen de ontvangsbewijzen uiteraard de lichte van de dossiers door de partijen. Op nr. 2103 na (alfabetisch geordend) zijn deze inventarissen chronologisch opgedeeld. In de Bovengriffie werden de dossiers die tot een interlocutoir vonnis geleid hebben tussen 1750 en 1795 apart geregistreerd (nr. 2150). In de Benedengriffie werden recepissenboeken, ontvangstenboeken van rapportgelden en inventarissen van gewezen processen gecombineerd. Ook voor de derde griffie kan verwezen worden naar de ontvangstenboeken van de rapportgelden.

Deze dossierinventarissen zijn ook bruikbaar als toegang op de vonnisboeken (voor zover het om eindvonnissen gaat). Ze zijn in elk geval zeer nuttig voor wie (a) snel de eindvonnissen uit een bepaalde periode wil doorzoeken; (b) alle eindvonnissen in zaken waarin een bepaalde partij betrokken was, wil opsporen of (c) wil weten wanneer en door welke griffie een (lang aanslepende) zaak is afgehandeld.

D. Sterfhuisinventarissen en inventarissen opgemaakt bij promotie of resignatie van een raadsheer

Artikel 28 van de *Albertina* bepaalde dat er bij overlijden van een raadsheer, griffier, secretaris, advocaat of procureur, een inventaris van diens archief opgemaakt diende te worden. Deze regel werd nageleefd voor zover hij de raadsheren, griffiers en secretarissen betrof. Voor advocaten en procureurs blijkt men dit voorschrift niet in acht genomen te hebben ⁴.

De meeste van de verder beschreven sterfhuisinventarissen betreffen de archieven van raadsheren. Wanneer ze afkomstig zijn van een kanselier, fiscaal, griffier of secretaris, wordt dat in de beschrijving uitdrukkelijk aangegeven. Naast sterfhuisinventarissen komen er ook enkele inventarissen voor die opgemaakt zijn bij bijvoorbeeld een promotie (zie b.v. 4788, 4838) of resignatie van een raadsheer. Soms wordt er een onderscheid gemaakt tussen verschillende types van bescheiden (b.v. verbalen en procesdossiers).

In de Bovengriffie werden op het einde van de 18de eeuw 76 sterfhuisinventarissen samengebracht en genummerd. Voor de Benedengriffie is er, naast de losse stukken, een verzamelband met enkele 17de-eeuwse inventarissen. Niet zelden is er meer dan één exemplaar bewaard van eenzelfde inventaris (soms met lichte afwijkingen). Misschien is het zo dat er per griffier een kopie werd opgemaakt.

In een aantal gevallen wordt in de marge aangeduid naar welke raadsheer de betreffende dossiers zijn gegaan. De inhoud van de sterfhuisinventarissen van de advocaten-fiscaal Pontanus en Van Craesbeke (in 2126) werd volledig aan hun respectieve opvolgers doorgegeven. De aangegeven datum is die van de redactie; wanneer enkel de datum van het overlijden of van de commissie tot inventarisering (door de kanselier aan de griffier) bekend is, wordt dat aangegeven met respectievelijk (†) of (c).

E. Andere

Onder deze hoofding werden een aantal toegangen samengebracht die onder geen enkel van de genoemde hoofdingen geplaatst kunnen worden. Ze zijn, op enkele uitzonderingen na, van de griffies zelf afkomstig. 6327 en 2100 werden wellicht door Wijnants opgemaakt (zie p. 45). De inventarissen die als toegang nog bruikbaar zijn, worden in voorliggende inventaris overigens ook vermeld bij de reeksen waarop ze betrekking hebben.

⁴ Zie de resolutie van 9 juli 1659 in RvB 5276, f. 123; WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 28, alsook de resolutie van 22 juli 1722, die bepaalde dat bij de inventarisatie van het sterfhuis van een raadsheer de rekest en de ongefuneerde verbalen zonder kosten moesten terugbezorgd worden aan de secretaris van wiens kantoor ze afkomstig waren (RvB 5281, f. 91v).

A. Inventarissen van ingeleverde bescheiden

Bovengriffie			Benedengriffie		
4869.	1555-ca. 1570	3 katernen	2104.	5 sept. 1555-april 1572	1 deel
2106.	6 sept. 1570-1584	1 deel	2108.	6 april 1572-nov. 1585	1 deel
2112.	21 aug. 1585-1599	1 deel	2110.	(b) aug. 1585-ca.1593	1 deel
2118.	1600-1618	1 deel	2113.	(b) ca.1593-1599	1 deel
2122.	1619-1649	1 deel	2116.	1600-1612	1 deel
			2121.	1613-1642	1 deel
Bovengriffie		Benedengriffie		Derde griffie	
				2137.	1686-ca. 1702 1 deel
2131.	1650-1795	1 deel	2135.	1672-1783	1 deel
			2154.	«Index der overgebrochte Proces- sen van Reformatien ende appel- latien», 30 augustus 1783 - 30 september 1795. 1 deel	

B. Recepissenboeken

Bovengriffie			Benedengriffie		
			6286	(a)1 febr. 1634-24 jan. 1642	1 deel
2089.	30 april 1652-13 dec. 1662	3 kat.	2088.	3 febr. 1642-13 febr. 1664	1 deel
2090.	13 jan. 1663-12 okt. 1701	1 deel	2091.	21 febr. 1664-dec. 1675	1 deel
			6332.	5 febr. 1676-9 dec. 1716	1 pak
Derde griffie		Bovengriffie			
2093.	10 juni 1689-20 febr. 1713			1 deel	

6333. 7 mei 1704- 7 sept. 1709 2 kat.		
2094. 16 maart 1713-1735	1 deel	2095. 1717-13 febr. 1731 1 deel
1736-1795: ☞ Zie inventarissen van gewezen processen (C)		1732-1751: ☞ Zie vonnisboeken (p. 86- 87) 1752-1795: ☞ Zie ontvangstenboeken rapportgelden (p. 191)

C. Inventarissen van gewezen processen

Bovengriffie		Benedengriffie
2102. 4 okt. 1553-juli 1570	1 deel	2103. 1555-1562/1563 1 deel
2107. aug. 1570-1584	1 deel	2105. (a) 1555-1572/1573 1 deel
2111. 1585-1599	1 deel	2109. 5 dec. 1573-aug. 1585 1 deel
2117. 1600-1624	1 deel	2110. (a) aug. 1585-1595 1 deel
2124. 1625-1649	1 deel	2113. (a) 1596-1599 1 deel
2130. 1650-1701	1 deel	2115. 1600-1612 1 deel
		2120. 1613-1637 1 deel
		2128. 1638-okt. 1667 1 deel
2145. 1715-jan. 1729	1 katern	1667 - 1795: ☞ Zie ontvangstenboeken rapportgelden (p. 191)
2096. 1736-1749	1 deel	
2097. 1750-1773	1 deel	
2098. 1774-1795	3 katernen	
2150. «Inventaris van de stucken ende processen geinterloqueert beginnen- de januarij 1750, sub graphiario Van Cutshem et sub graphiario Lanné», 1750-1795.	1 deel	

D. Sterfhuisinventarissen en inventarissen opgemaakt bij promotie of resignatie van een raadsheer

Bovengriffie (+ Derde griffie)

Nr.	Betrokkene	Datum	Oud nr.
4786.	[Maximilianus De Viron]	20 febr. 1641	1 1 kat.
4787.	Joannes van de Velde	6 sept. 1644	2 1 kat.
4788.	Aurelius Augustinus Malinez	13 jan. 1648(c)	3 1 kat.
4789.	Joannes-Albertus Van de Winckel	17 mei 1658	4 1 stuk
4790.	Hendrik Carolus de Dongelberge	1658	5 1 kat.
4791.	(a) Paulus Van Leemputte	22 nov. 1663	6
	(b) [Egidius-Albertus] Van Male	1665	1 kat.
4792.	Jacobus Uwens	1664	7 1 kat.
4817.	Philippus Le Bailly	24 april 1669	32 1 kat.
4793.	Franciscus Francxen (advocaat-fiscaal)	13 april 1671;	
		11 aug. 1675	8 1 kat.
4794.	Egidius-Fredericus Marselaer	20 april 1672	9 1 kat.
4795.	Philippus-Carolus (E)spallart	7 maart 1674	10 1 kat.
4796.	Franciscus Domis	9 maart 1676	11 1 kat.
4797.	Carolus de Dongelberge	27 juni 1678	12 1 kat.
4799.	Jacobus de Condé	14 febr. 1679	14 2 kat.
4800.	Jacobus de Condé	14 febr. 1679	15 1 kat.
4798.	Goswinus de Wynants	11 dec. 1679	13 1 kat.
4801.	Goswinus de Wynants	11 dec. 1679	16 1 kat.
4802.	Joannes Proost	25 jan. 1680	17 1 stuk
4805.	Gillis Dominicus de Pape	9 mei 1686	20 3 kat.
4803.	Philippus-Albertus Bulteel	25 mei 1686	18 1 kat.
4804.	Philippus-Albertus Bulteel	25 mei 1686	19 1 kat.
4806.	Philippus-Albertus Bulteel	25 mei 1686	21 1 kat.
4808.	Van Dycke	23 jan. 1690	23 1 kat.
4807.	Johannes Nauts (secretaris)	1 febr. 1690	22 1 kat.
4811.	Philippus Vincentius Franckheim	27 nov. 1690(c)	26 1 kat.
4809.	Petrus van Veen	16 sept. 1692	24 1 kat.
4813.	Joannes Baptista Heubens	5 jan. 1693(c)	28 2 st.
4814.	Joannes Baptista Heubens	12 jan. 1693	29 2 kat. en 1 st.
4815.	Joannes Guilielmus Deschamps	14 juli 1696	30 1 kat.
4816.	[Carolus] Gaillard (secretaris)	3 februari 1699	31 2 kat.
4818.	Henricus van Kerrenbroeck	23 juni 1699	33 2 kat.
4820.	Petrus Ferdinandus Roose	20 dec. 1700	35 1 kat.
4821.	Petrus Ferdinandus Roose	20 dec. 1700	36 2 kat.

4819.	Joannes Baptista Schrijnmaeckers (secr.)	[21 april 1702]	34	1 kat.
4823.	Joannes Baptista Schrijnmaeckers (secr.)	21 april 1702	37	1 kat.
5296.	Joannes Ernestus Van Veen	28 sept. 1705		1 kat.
4824.	Rutgerus Theodoricus van Heijmbeke	12 maart 1708	38	1 kat.
4828.	Jacobus Van den Bogaerden (secr.)	1710	42	4 kat.
4825.	Petrus Martinus de Pape	3 september 1712	39	2 kat.
4826.	Petrus Martinus de Pape	1712	40	1 kat.
4827.	Joannes Petrus l'Escornet	12 april 1715	41	1 kat.
4829.	Philippus-Ignatius de Fierlant	14 februari 1716	43	1 stuk
4830.	Joannes-Franciscus de Blije	11 maart 1717	44	1 kat.
4831.	Henricus Van Langendonck	1719	45	1 kat.
4822.	Gerardus-Norbertus Eelkens	21 juli 1722(c)	32	2 kat.
4832.	Carolus Gasparus Limpens	19 april 1723(c)	46	1 kat.
4833.	Paulus Franciscus Bauwens	5 aug. 1724(c)	47	1 kat.
2146.	Ignatius Colins	6 okt. 1725 (c)	48	1 kat.
4834.	Petrus-Melchior Wynants	1 maart 1727(c)	49	1 kat.
4835.	Ferdinandus Jacobus Ringler	16 dec. 1728	50	1 stuk
4836.	Sebastianus Franciscus de Jardon	21 juni 1730 (c)	51	1 kat.
4837.	Joannes Franciscus Josephus de Cloeps	30 juni 1733	52	1 kat.
4839.	Joannes Daniël Antonius Schockaert	25 jan. 1735	54	1 kat.
4838.	Gerardus Vreven	11 juni 1735	53	1 kat.
4841.	Albertus Sijben	7 jan. 1738	56	1 kat.
4840.	Petrus Joannes van Soetesté	19 april 1738	55	1 stuk
4842.	Antonius Maximilianus van Schutteput	3 nov. 1738(c)	57	1 kat.
4843.	Joannes Fariseau	18 juni 1739	58	1 kat.
4844.	Carolus Bonaventura Van der Noot	1 april 1740	59	1 kat.
4845.	Arnoldus Walterus Josephus Limpens	2 maart 1746 (c)	60	2 kat.
4846.	Ludovicus Judocus Van Halewijck	30 jan. 1747	61	1 stuk
4847.	Joannes Fredericus Gochet	16 april 1750	62	1 kat.
4848.	Eugenius Tourneville	8 febr. 1760	63	1 kat.
4849.	Gerardus Vreven	21 juli 1762 (†)	64	1 kat.
4850.	Cornelius Josephus Baesen	16 mei 1766	65	1 kat.
4851.	Walterius Guilielmus de Wilde	11 oktober 1768	66	1 kat.
4852.	Adrianus Josephus Mauroy de Merville	16 febr. 1769(†)	67	1 stuk
4853.	Joannes Baptista Louis	1 mei 1770	68	1 kat.
4854.	Joannes Baptista Theijs	10 febr. 1776	69	1 stuk
4855.	Jacobus Aloysius Wauman	23 jan. 1778	70	1 stuk
4856.	Benedictus Cornet	17 april 1779	71	1 kat.
4857.	Robertus Carolus Emmanuel Swarts	8 juli 1779	72	1 stuk
4858.	Joannes Josephus Daniël van Male	31 oktober 1781	73	1 kat.
4859.	Petrus van Langendonck	9 okt. 1784	74	1 kat.
4860.	Petrus Dom. Ant. Joannes van Velde	6 febr. 1787	75	1 kat.
4861.	Joannes Christ. Jos. de Bartenstein	28 febr. 1787	76	1 kat.

4862. «Index van de inventarissen der overledene heeren raeden als secretarissen»: Inventaris van de inventarissen van sterfhuizen (zie oude nummering 1-76). 1 kat.

6329. Josephus de Crumpipen 19 mei 1787 - 1 kat.

Benedengriffie

4868.	Anoniem	16de eeuw	1 deel
2105.	(b) Philippus Lang (griffier)	5 dec. 1573	1 deel
2126.	Verzamelband met sterfhuisinventarissen van overleden raadsheren.		1 band
	f. 3-74: Carolus Pontanus (adv.-fisc.)	ca. 1628	
	f. 75-76: Joannes Fannius	6 mei 1631	
	f. 77-282: Joannes Van Craesbeke (adv.-fisc.)	1632	
	f. 283-288: Carolus de Bourgeois	ca. 1633	
	f. 289-316: Theodorus de Fourneau	ca. 1634	
	f. 317-344: Nicolaas de Weerdt	ca. 1626	
	f. 345-352: Antonius de Gryse	ca. 1638	
4864.	Bertrand (secretaris)	okt. 1694 (c)	1 kat.
5295.	Jacobus Franciscus Van Caverson	16 april 1701	1 kat.
5299.	Guilielmus Josephus D'Ardenne	1 maart 1711 (†)	1 kat.
5301.	Ignatius De Rougemont	30 dec. 1712	1 stuk
5302.	Petrus Albertus Vanden Dijk	5 juli 1715 (†)	1 stuk
5306.	Josephus G. F. Corselius	4 okt. 1719 (†)	1 kat.

Onduidelijk welke griffie

4863.	Hiëronymus Boote (secretaris)	1585 (†)	1 kat.
4865.	Theodorus Verjuys	11 okt. 1673	1 stuk
4866.	Anoniem	16de eeuw	1 kat.
4867.	Anoniem (fragment)		1 kat.
4870.	Libertus Berwoutz (griffier)	20 nov. 1578	1 stuk
5294.	Petrus Ferdinandus Roose	10 dec. 1700 (†)	1 kat.
5297.	Joannes Van Papenbroeck	5 nov. 1706	1 kat.
5298.	Rutgerus Theodorus Van Heyenbeke	12 maart 1708 (c)	1 kat.
5300.	Petrus Martinus De Pape	31 aug. 1712 (c)	1 kat.

5303.	Philippus Ignatius de Fierlant	14 febr. 1716	1 stuk
5304.	Petrus (de) Coenen	31 mei 1716 (†)	1 stuk
5305.	Joannes Franciscus de Blije	11 maart 1717	1 kat.

E. Andere

4871. «Inventaris vande cleyne stucken als te vonnissen a quo, cautien ende borchtochten ende andere verscheyden stucken overgegeven inden Rade van Brabant onder meesteren Philippen Lang sindert III^a septembris anno LV», 1555-1562.
1 katern
4872. «Liste van de geinterloqueerde processen liggende op den solder alwaer de registers berusten tusschen de schauwe ende de schouwe op de rechte handt onder het dak», begin 18de eeuw.
2 katernen
4873. «Specificatie van de processen ende sacken bij mij ondergescreven greffier van den Raide ons heeren des Conincx geordineert in Brabant op den XXII^{en} dach van octobri XV^c LXXXV ontfanghen uijnt handen van heere ende meester Charles Bourgeois», 12 okt. 1585.
1 stuk
4874. «Inventaris van de processen by den greffier de Roy ter ordinantie vanden hove gehaelt ten huijse van eenige heeren terstont naer de reductie van deser stadt van Bruessele anno XV^c LXXXV», 1585 (Benedengriffie).
1 katern
4875. Fragmenten van inventarissen, 16de-18de eeuw.
1 omslag
4810. «*Contreliste des distributions des procès furnis sous le Sr. Greffier Goubau commencé le 28 janvier 1691*» (oud nummer 25), maart 1691-jan. 1704.
1 katern
4812. «Surrogatien die open staen te betaelen, waer van den secretaris Christijn heeft de stucken als volght» (oud nr. 27), 1690.
2134. Inhoudsopgave van de vonnisboeken van de Benedengriffie (1670-1685).
1 deel
2138. Inhoudsopgave van de vonnisboeken van de Benedengriffie (1686-1702).
1 deel
2114. «Particuliere designatie ende verhael van de costen by mij Cornelius Wytfliet greffier van den Raede van Brabant getauxeert tzedert den iersten Januarij 1600».
1 deel
2149. «Inventaris ofte Liste der tweede Leden, mentes curiae ende Retenten beginnende a 2^a decembris 1748 (...)», 2 dec. 1748-25 juni 1783.
1 deel

6327. Inventaris van de vonnisboeken, rollen, opinies, consulten en dicta in de Bovengriffie, ca. 1795. 1 deel, 1 katern en 2 stukken
2100. Inventaris van de vonnisboeken, rollen, opinies en dicta in de Benedengriffie, ca. 1795. 1 deel, 1 katern en 2 stukken
6330. Inventarissen van bescheiden afkomstig van de justitieraad van Limburg, ca. 1718. 1 band
- (a) *«Inventaire des procès, papiers, registres, documens et lettrages remis, par le soussigné cy devant greffier du tribunal de la Province de Limbourg au Souverain Conseil de Brabant, en conformité de l'ordre du même conseil en date 1er 8bre 1717, paraphé Grysp:v' et signé AV Ghindertaelen».*
 - (b) *«Inventaire des procès et pièces concernantes les actions d'office du sieur procureur general Bragart».*
 - (c) *«Copie de l'inventaire des procès et papiers remis par la chambre féodale de Brabant par le sousigné cijdevant greffier du tribunal souverain de la province de Limbourg».*
 - (d) *«Memorie van de processen van den Lande van Limbourg die gehaelt zijn uijten huijse van den heere greffier om gedistribueert te worden».*

IV. PROCURATIE- EN BORGSTELLINGSBOEKEN

De procedure-ordonnanties van 1531 en 1558 droegen de griffier(s) op om een register met *extensiones* bij te houden. Die *extensiones* waren akten die geëxpedieerd en geregistreerd werden n.a.v. procedurehandelingen op de rol ¹. Blijkbaar hebben de griffiers zich na een tijdje beperkt tot de akten van procuratie en de borgstellingen voor de betaling van de gerechtskosten. De *extensiones* die bewaard bleven, werden onder de hoofding 'vonnisboeken' geklasseerd (zie *supra*, p. 90). Vanaf het einde van de 16de eeuw is er enkel nog sprake van cautie- en procuratieboeken.

Een procuratie is een akte waardoor een partij aan een procureur de volmacht verleent om namens haar gerechtelijk te handelen. Een reglement uit 1679 bepaalde dat procureurs geen zaak mochten beginnen, tenzij zij eerst hun akte van procuratie op de griffie of de secretarie getoond hadden ²; zulk een procuratie kon specifiek zijn (voor één bepaald proces) of algemeen (voor alle processen van een bepaalde partij). Vooral instellingen (ambachten, steden, abdijen e.d.m.) werkten met algemene procuraties.

Borgstellingen gaven eveneens aanleiding tot registratie. Zowel de aanlegger als de verweerder konden de tegenpartij er toe verplichten om een borg te stellen, en dit niet alleen voor de eventueel te betalen boete, maar ook voor de proceskosten ³; op die manier kon een partij vermijden om alleen voor de gerechtskosten te moeten opdraaien, wanneer na de afhandeling bleek dat de tegenstander niet solvabel was.

Naast de eigenlijke borgstellingen komen in deze serie ook voor: annulaties van borgstellingen, verbalen over de betwisting van borgen, enz... Dat verklaart voor een stuk waarom de chronologische organisatie van de cautie- en procuratieboeken gedurende bepaalde perioden vrij rommelig is. Dit is vooral het geval vanaf de tweede helft van de 17de eeuw.

Beide griffies hielden hun eigen cautie- en procuratieboeken bij. Ik heb de indruk dat er na verloop van tijd nog hoofdzakelijk borgen genoteerd worden. Voor een aantal specifieke borgen werden aparte registers aangemaakt. Partijen die in appel of reformatie een zaak wilden laten behandelen, dienden een borg te stellen voor de boete van 30 gulden die ze in geval van frivool appel dienden te betalen, alsmede voor de kosten van de tegenpartij (zie nr. 4719-4721) ⁴. Na 1697 diende de boete zelfs vooraf geconsigneerd te

¹ *Proc. ord.* 1531, art. 119 en *Proc. ord.* 1558, art. 131.

² Reglement voor de griffiers, secretarissen, procureurs en suppoosten van de Raad van Brabant (RvB, *Doc. Hist.*, 8, f. 46-47).

³ *Proc. ord.* 1531, art. 448; *Proc. ord.* 1604, art. 507.

⁴ Zie *Proc. ord.* 1604, art. 602.

worden ⁵. Deurwaarders en boden te paard tenslotte dienden vóór hun indiensttreding een borg van 200 of 300 guldens te stellen ⁶. Ook daarvan bestaat er een aparte registratie (zie nr. 1774).

A. Algemeen

1 band/deel per nummer, tenzij anders aangegeven

N.B.: In de chronologische beschrijving werden alleen de stamjaren aangegeven; er werd geen rekening gehouden met latere aanvullingen (verbalen die soms nog jarenlang voortgezet werden).

Bovengriffie	Benedengriffie
Blijleven 1690. 1569/1570 De Witte 1692. 18 dec. 1581-14 mei 1597 Van de Perre Sr. 1695. 10 juni 1597-1599 1696. 1600-1608 1698. 1609-1614 1700. 1615-31 juli 1626 Van de Perre Jr. 1702. 1627-1642 1708. 1643-1649	De Roy 1693. 1 aug. 1585-1591 1694. 1592-1599 Wijtfliet 1697. 1600-1611 1699. 1612-1623 G. Van Ghindertaelen 1701. 1624-1627 1703. 1628-10 april 1631 1704. 8 april 1631-9 okt. 1634 1705. 7 okt. 1634-1635 1706. 1636-1639

⁵ Zie *infra*, p. 211.

⁶ *Proc. ord.* 1604, art. 375.

Bovengriffie	Benedengriffie
	1707. 17 maart 1643-3 jan. 1646
	1709. 1646-1647
	1710. 1648-4 maart 1649
De Merselle	1711. 23 februari 1649-7 mei 1650
1713. 1650-12 nov. 1654	1712. 9 mei 1650-3 januari 1652
	1714. 2 mei 1652-13 juli 1654
1716. 9 nov. 1654-1657	1715. 14 juli 1654-7 januari 1656
	1717. 1656-26 januari 1658
1719. 1658-27 april 1662	1718. 1658-5 februari 1659
	1720. 1659-6 januari 1660
	1721. 9 jan. 1660-23 sept. 1661
1724. 20 april 1662-1665	1722. 1661-7 januari 1662
	1723. 1662-26 juni 1664
1726. 1666-1667	1725. 1664-1666
	1727. 1666-22 febr. 1668
1729. 1668-1670	1728. 18 febr. 1668-1669
Lasso	J.B. Van Ghindertaelen
1731. 1671-1672	1730. 1670-1671
1734. 1673-1675	1732. 1671-1673 (Bevat een «Cautie Boeck Raekende den Heere Grave Vander Nath»)
1736. 1676-1678	1733. 1673
	1735. 1673-1675
Goubau	1737. 1676-1678
1740. 1679-1682	1738. 1679-1680 (index)
1742. 1683-1686	1741. 1681-10 april 1686 (index)

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
Goubau 1746. 1687-1692 1751. 1691-1701 Bodry 1757. 1702-1709 (index)	A. Van Ghindertaelen 1745. 1686-1698 (index) 1753. 1694-1708	Bodry 1743. 1686-1689 1744. 1686-1689 1747. 1689-1691 1748. 1689-1692 1749. 1690-1692 1750. 1690-1694 (index) 1752. 1693-1695 1754. 1695-1699 (index) 1755. 1698-1703 (index) Gilson 1758. 1704-1709 (5 katernen)
Bovengriffie	Benedengriffie	
1760. 1709-1715 1761. 1714-1720 1762. 1717-1728 1764. 1728-1743 1767. 1744-1760 1769. 1771-7 maart 1783 1770. 13 maart 1783-23 maart 1790 1772. 30 maart 1790-30 nov. 1795	1759. 1704-1721 1763. 1721-1732 1766. 1732-1767 (indices) 1768. 1768-8 mei 1786 1771. 31 mei 1786-7 april 1792 1773. 19 april 1792-9 nov. 1795	

B. Bijzonder

1774. Borgstellingen voor deurwaarders en andere ambtenaren (zonder naam griffier),
1725-1795. 2 katernen
1775. Akten van protest van grote en kleine revisie, 1733-1795. 1 band
- 4719-4721. Borgstellingen voor de boeten (tot 1697) en voor de kosten van de tegenpartij in
zaken in appel of reformatie. 3 delen
4719. 19 dec. 1675- 9 sept. 1683.
4720. 14 sept. 1683-15 jan. 1695.
4721. 15 jan. 1695-11 okt. 1718.

V. OPINIES, *RESOLUTA* EN (INGEKOMEN) ADVIEZENA. Liassen met opinies/*resoluta* en adviezen

Dit is een erg heterogeen samengesteld archiefbestanddeel. In principe bevat het alle beraadslagingsstukken waarop de meningen van de verslaggever en een aantal raadsheren over een bepaalde zaak weergegeven worden. De concrete vorm die deze opinies aannemen, kan nogal verschillen. Het onderscheid met de *resoluta* waarop het eindbesluit van de beraadslaging genoteerd wordt, is vaag. Vaak immers veranderen de stukken van aard in de loop van het besluitvormingsproces. Globaal genomen kan men een zestal formules onderscheiden:

- (a) De griffier noteert tijdens de zitting van de raadkamer op een apart blad papier de mening van de raadsheer-verslaggever en de andere raadsheren die aan de beraadslaging deelnemen. Beneden noteert hij de eindbeslissing (*Ita resolutum*) en taxeert hij de tussenkomst van de raadsheren (rapportgeld).
- (b) De griffier noteert enkel de eindbeslissing (in de vorm van een *resolutum*) en de namen van de raadsheren die aan de beraadslaging deelnamen.
- (c) De raadsheer-verslaggever schrijft op hoe hij over een bepaalde zaak denkt (in de vorm van een opinie, eventueel al in de vorm van een *resolutum*), waarna hij het dossier met een geleidebriefje doorstuurt naar enkele andere raadsheren, die op hun beurt het proces in kwestie beoordelen. Door een "*idem*" verklaren ze zich akkoord met de mening van de verslaggever. Wanneer hun mening afwijkt van die van de verslaggever, schrijven ze die neer op het geleidebriefje dat ze met het dossier naar een volgende collega doorsturen. Dit soort bescheiden past in de *judicature per manus*¹. Het aantal raadsheren dat op die manier bij de besluitvorming betrokken wordt, varieert. De omvang van deze opinies kan sterk uiteenlopen: van een klein strookje papier tot tien en meer dicht beschreven folio's.
- (d) Een opinie kan ook de vorm aannemen van een apostille, die van een rekest afgeknipt is. Hierop delen doorgaans slechts twee raadsheren (die als rekestmeesters optreden) hun mening mee. Meestal is een dergelijke opinie slechts een klein strookje papier. De griffiers kopieerden de beschikking in de vorm van een apostille bovenaan het rekest, dat dan verder de gewone administratieve weg aflegde. Het afgeknipte strookje werd als bewijs in de lias van de opinies bewaard.
- (e) Het gebeurde ook dat de griffiers een rekest of een ander processtuk dat door een partij ingeleverd was, met daarop de opinies van raadsheren, als geheel bewaarden.

¹ Zie *supra*, p. 34.

Soms werden de opinies op een apart blaadje met een touwtje of wat lijm aan het rekest gehecht. Door deze opinies en de beschikking die hieruit volgde, veranderde het bescheid in kwestie in een *resolutum*. Een aantal van deze rekestten zijn bovendien vergezeld van uitvoerige bijlagen, wat het heterogeen karakter van deze lias nog in de hand werkt.

- (f) Tenslotte gebeurde het - vooral in de 18de eeuw - dat de Raad n.a.v. bepaalde zaken advies vroeg aan de fiscalen of aan particulieren en instellingen allerhande (stadsbesturen, bisschoppen, de universiteit van Leuven, enz.). Ook deze adviezen, al dan niet aangevuld met de opinies van de raadsheren en vaak vergezeld van bijlagen, werden in deze reeks opgenomen.

De opinies werden doorgaans min of meer chronologisch aan een lias (filasse) gehecht (wellicht in volgorde van afhandeling). Soms bleven ze maanden liggen, waardoor ze pas het jaar nadien geklasseerd werden. De omvang van de pakken met opinies vermindert gevoelig in de laatste decennia van de 17de eeuw. Het verbod om nog langer *per manus* te vonnissen (1681) is hiervan wellicht de voornaamste oorzaak. Het heeft verder waarschijnlijk ook te maken met de ingebruikname in 1681 van de binnenboeken, waarin de *resoluta* ingeschreven werden van de zaken die in de raadkamers werden afgehandeld.

Indien een griffier de bewijsstukken waarop zijn expeditie steunde, niet terugvond, kon hij in de problemen geraken. Willem Van Ghindertaelen kwam zo in 1668 in conflict met de kanselier n.a.v. een betwist reglement, waarvan hij de opinies niet kon voorleggen ². Bekendmaking van opinies aan partijen werd streng bestraft. De ordonnantie van 6 maart 1691 voorzag hiervoor een boete van 500 gulden (art. 59). Het gebeurde wel dat de griffier opinies diende terug te geven aan een raadsheer of een collega; in dat geval stak hij een verwijsbriefje op de plaats waar het bescheid in kwestie verwijderd werd ³.

De griffiers bewaarden de opinies niet alleen als verantwoording voor de vonnissen die ze expedieerden, maar ook als bewijsstuk voor de taxatie van de rapportgelden. Het is vooralsnog niet duidelijk waar de opinies te situeren zijn in de werkverdeling zoals die vóór 1691 bestond. Bewaarde de griffier die de raadkamer deed de opinies (als bewijs voor zijn taxatie) of gaf hij - indien hij de zaak niet zelf volgde - de bescheiden in kwestie door aan de griffier die verantwoordelijk was voor de expeditie? Voor de periode na 1691 is die situatie veel duidelijker ⁴.

Volgens de laat 18de-eeuwse inventaris bestond er in elke griffie een aparte reeks opinies. De samenvoeging die later gebeurd is, werd in deze inventaris - voor zover dit

² Zie het rekest van Van Ghindertaelen in RvB 4935, f. 27-28, alsook het dossier in Geheime Raad Spaanse periode 645.

³ Zie ook het reglement voor de griffiers en de secretarissen uit 1679, in RvB, *Doc. Hist.*, 8, f. 46-47.

⁴ Zie *supra*, p. 66-67.

mogelijk was - ongedaan gemaakt. De toewijzing aan de onderscheiden griffies leverde (meer dan in andere onderdelen) grote problemen op. Aan de hand van - summiere en onduidelijke - verwijzingen op de bescheiden zelf, de 18de-eeuwse inventaris en enkele andere criteria werden de opinies opgesplitst over de Boven- en Benedengriffie. De oudste opinies (1585-1623) zijn moeilijk thuis te brengen; ook in de periode 1704-1709 is er onduidelijkheid in de aflijning tussen de griffie van Van Ghindertaelen en die van Gilson. Collecties opinies die uit sterfhuizen van raadsheren gerecupereerd werden, en die meestal een lange periode beslaan, werden als aparte eenheid behouden. Een aantal ervan zijn niet gedateerd (en bijgevolg niet afgehandeld).

Opinies zijn vaak erg interessant omdat de raadsheren hier hun oordeel motiveren en doorgaans de kern van de zaak weergeven (iets wat in andere gerechtelijke bescheiden wel eens ver te zoeken is). Sommige raadsheren hanteren bovendien een erg pittige stijl, waardoor hun verslagen sterk contrasteren met het gortdroge ambtelijk taalgebruik in andere stukken. Vooral de 17de-eeuwse opinies in zaken die *per manus* afgehandeld worden, zijn zeer interessante bronnen ⁵. Voor de 18de eeuw is het materiaal niet alleen veel minder omvangrijk, maar ook minder rijk.

B. Binnenboeken

In 1681 werden de binnenboeken in gebruik genomen. Hierin namen de verslaggevers of de griffiers tijdens de zittingen van de raadkamers bondig nota van de genomen beslissingen, hoofdzakelijk i.v.m. behandelde processen, maar ook m.b.t. de interne organisatie van de raad zelf (aanduiding kandidaat-raadsheren bij vacatures, beëdiging suppoosten e.d.m.) ⁶. In de marge werden de namen van de aanwezige raadsheren en de duur van de deliberatie of de taxatie vermeld. Op de omslag wordt meestal ook de naam van de *rotularius* (rolvoorzitter) vermeld. Wellicht ligt het reglement van 10 juli 1681, dat aandrang op een afschaffing van de vonnissen *per manus* (art. 11), aan de basis van het ontstaan van deze serie. De losse opinies die bij de *judicature per manus* circuleerden, verminderen inderdaad sterk vanaf dan.

De griffier die de "binnenmaand" had, voerde de pen in zowel de Boven- als de Benedenkamer. Elke maand werd er per kamer een katern met *resoluta* aangemaakt. Die werden later samen ingebonden. Dat de griffies hier geen gescheiden series vormden, is

⁵ Tenslotte dient nog vermeld dat in de 19de eeuw een aantal opinies uit hun context werden gerukt en ingebonden in banden met correspondentie of varia. Om pragmatische reden werden deze banden niet uit elkaar gehaald. Hier kan verwezen worden naar de nrs. 4882-5144, waarin vooral veel adviezen zijn opgenomen en naar band 20 van de collectie *Documents Historiques*, die talrijke opinies bevat.

⁶ Zie WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 91: "*Lorsque le dictum est formé sur un papier brouillon et approuvé par les juges, le rapporteur l'écrit de sa main sur un livret qui se fait chaque mois pour chacune des chambres et dans lesquels tous les dictums des sentences, tous decrets, ordonnances et résolutions arrêtées pendant ce mois, sont insérées, lequel demeure toujours sur la table ou bureau pendant les séances. Ces livrets sont de nouvelle introduction depuis 30. ou 40. ans, et son [sic] de service, le rapporteur y met le dictum de sa main, ou le fait exrire par le greffier du mois, on y voit les noms de tous ceux qui ont été presens a la deliberaion le tems et heures qu'on a employées*".

misschien te verklaren door het feit dat deze binnenboeken wellicht in de raadkamer(s) moesten blijven. Volledigheidshalve vermelden we nog dat tussen december 1685 en mei 1701 en tussen augustus 1704 en mei 1709 drie griffiers elkaar in de raadkamers afwisselden en dat er tussen maart 1788 en juni 1789 drie raadkamers waren.

Voor de onderzoeker is het nut van deze binnenboeken relatief beperkt. Soms geven ze heel bondig de beslissing van de raad weer, maar over het algemeen zijn ze erg technisch en op zich moeilijk te begrijpen. De binnenboeken van de late 18de eeuw blijken ordelijker en uitgebreider te zijn dan de oudere exemplaren. Het belang van de binnenboeken bestaat vooral hierin dat de activiteit van de raad er dag na dag gevolgd kan worden, waarbij het onderscheid tussen de beide kamers duidelijk te zien is. Op geen enkele plaats wordt hier, zoals in de reeks opinies het geval was, de persoonlijke mening van elke raadsheer afzonderlijk weergegeven.

A. Liassen met opinies/resoluta en adviezen

304 pakken en omslagen

4170.	1585
4171.	1586
4172.	1587
4173.	1588
4174.	1589
4175.	1590
4176.	1591
4177.	1593
4178.	1594
4179.	1595
4180.	1597
4181.	1599
4182.	1602
4183.	1603
4184.	1604
4185.	1611
4186.	1613

4187.	1616
4188 ^{a-b} .	1617
4189.	1618
4190.	1619
4191.	1620
4192.	1621
4193.	1623

Bovengriffie	Benedengriffie
	G. Van Ghindertaelen
	4194 ^{a-b} . 1625
	4195 ^{a-b} . 1626
Van de Perre Jr.	4196. 1627
4201. 1628	4197. 1629
4202. 1629	4198. 1630
4203. 1630	4199. 1631
4204. 1631	4207. 1632
4205. 1632	4208. 1633
4200. 1633	4209. 1634
4206. 1634	4210. 1635
	4211. 1636
4212. 1637	4216. 1637
4213. 1638	4217. 1638
4214. 1639	4218. 1639
4219. 1640	4221. 1640
	4222. 1641
4220. 1642	4223. 1642
4224. 1643	4226. 1643
4225. 1644	4227. 1644

Bovengriffie		Benedengriffie	
4228.	1645	4232.	1645
4229.	1646		
4230.	1647		
4231.	1648	4233.	1648
4234.	1649	4236.	1649
De Merselle			
4235.	1650	4237.	1650
4238.	1651	4240.	1651
4239.	1652	4241.	1652
4242.	1653	4245.	1653
4243.	1654	4246.	1654
4244.	1655	4247.	1655
4250.	1656		
4248.	1657	4251.	1657
4249.	1658	4252.	1658
4253.	1659	4256.	1659
4254.	1660		
4255.	1661	4257.	1661
4259.	1662	4261.	1662
4260.	1663	4258.	1647-1662 (sterfhuis Van den Eede)
		4262.	1663
4263.	1664	4265.	1664
4267.	1665	4266.	1665
4268.	1666	4270.	1666
4269.	1667	4271.	1667
4272.	1668	4274.	1668
4273.	1669	4275.	1669

Bovengriffie	Benedengriffie
Lasso	4279. 1670
4276. 1670	J.B. Van Ghindertaelen
4277. 1671	4280. 1671
4278. 1672	4281. 1672
4283. 1673	A. Van Ghindertaelen
4284. 1674	4285. 1673
4282. 1658-1674 (sterfhuis)	4286. 1674
4287. 1654-1674 (sterfhuis Proost)	
4288. 1675	4289. 1675
4291. 1676	4290. 1676
4292. 1677	4295. 1677
4293. 1678	4296. 1678
Goubau	
4294. 1679	4297. 1679
4264. 1657-1679 (sterfhuis Proost)	
4298. 1680	4301. 1680
4299. 1681	4302. 1681
4300. 1682	4303. 1682
4307. 1683	4304. 1683
4308. 1684	4305. 1684

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
Goubau	A. Van Ghindertaelen	Bodry
4309. 1685	4306. 1685	4358. 1668-1681 (sterfhuis)
4310. 1686	4314. 1686	5419. 1665-1687 (sterfhuis)

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
4311. 1687	4315. 1687	4359. 1688
4312. 1688	4316. 1688	4360. 1689
4313. 1689	4317. 1689	4361. 1688-1689
4318. 1690	4330. 1690	4362. 1690
4319. 1691	4331. 1691	4363. 1691
4320. 1692	4332. 1692	4364. 1692
4321. 1693	4333. 1693	4365. 1693
4322. 1694	4334. 1694	4366. 1694
4323. 1695	4335. 1695	4367. 1695
4324. 1696	4336. 1696	4368. 1696
4325. 1697	4337. 1697	4369. 1697
4326. 1698	4338. 1698	4370. 1698
4327. 1699	4339. 1699	4371. 1699
4328. 1700	4340. 1700	4372. 1700
4329. 1701	4341. 1701	4373. 1701
Bodry	4342. 1702	4374. 1702
	4343. 1703	☞ Zie verder Bovengriffie
4375. 1703	Gilson	
4376. 1704	4344. 1704	4468. 1704
4377. 1705	4470. 1705	4345. 1705
4378. 1706	4346. 1706	
4379. 1707	4347. 1707	4469. 1707
4380. 1708	4348. 1708	
4381. 1709	4349. 1709	

Bovengriffie	Benedengriffie
4382. 1710	4350. 1710
4383. 1711	4351. 1711

Bovengriffie	Benedengriffie
4384. 1712 4385. 1713 Schouten 4386. 1714 4387. 1715 4388. 1716 4389. 1717 4390. 1718 4391. 1719	4352. 1712 4353. 1713 4354. 1714 4355. 1715 4356. 1718 4357. 1719
4392. 1720 4393. 1721 4394. 1722 4395. 1723 4396. 1724 4397. 1725 4398. 1726 4399. 1727 4400. 1728 4401. 1729 4402. 1730 4403. 1731 4404. 1732 4405. 1733 4406. 1734 4407. 1735 4408. 1736 4409. 1737	☞ Voor de adviezen, zie ook de serie ingebonden correspondentie (p. 157).

Bovengriffie	Benedengriffie
4410. 1738	
4411. 1739	
4412. 1740	
4413. 1741	
Van Cutshem	
4414. 1742	
4415. 1743	
4416. 1744	
4417. 1745	
4418. 1746	
4419. 1747	
4420. 1748	
4421. 1749	
4422. 1750	
4423. 1751	
4424. 1752	
4425. 1753	
4426. 1754	
4427. 1755	
4428. 1756	
4429. 1757	
4430. 1758	
4431. 1759	
4432. 1760	
4433. 1761	
Lanné	
4434. 1762	
4435. 1763	

Bovengriffie	Benedengriffie
4436. 1764 4437. 1765 4438. 1766 4439. 1767 4440. 1768 4441. 1769 4442. 1770 4443. 1771 4444. 1772 4445. 1773 4446. 1774 4447. 1775 4448. 1776 4449. 1777 4450. 1778 4451. 1779 4452. 1780 4453. 1781 4454. 1782 4455. 1783 4456. 1784 4457. 1785 4458. 1786 4459. 1787 4460. 1788 4461. 1789 Lanné en Delvaux 4462. 1790	

Bovengriffie	Benedengriffie
4463. 1791	
4464. 1792	
4465. 1793	
Delvaux en Bosquet	
4466. 1794	
4467. 1795	

B. Binnenboeken

65 delen

		Oud nr.
1518.	sept. 1681-1682 (+ febr., april en juni 1683 van de Bovenkamer)	[1]
1519.	1683	[2]
1520.	1684	[3]
1521.	1685	[4]
1522.	1686	[5]
1523.	1687	[6]
1524.	1688	[7]
1525.	1689	[8]
1526.	1690	[9]
1527.	1691-1692	[10]
1528.	1693-1694	[11]
1529.	1695-1696	[12]
1530.	1697-1698	[13]
1531.	1699-1700	[14]
1532.	1701-1702	[15]
1533.	1703-1704	[16]
1534.	1705-1706	[17]

Oud nr.		
1535.	1707-1708	[18]
1536.	1709-1710	[19]
1537.	1711-1712	[20]
1538.	1713-1714	[21]
1539.	1715-1716	[22]
1540.	1717-1718	[23]
1541.	1719-1720	[24]
1542.	1721-1722	[25]
1543.	1723-1724	[26]
1544.	1725-1726	[27]
1545.	1727-1728	[28]
1546.	1729-1730	[29]
1547.	1731-1732	[30]
1548.	1733-1734	[31]
1549.	1735-1736	[32]
1550.	1737-1738	[33]
1551.	1739-1740	[34]
1552.	1741-1742	[35]
1553.	1743-1744	[36]
1554.	1745-1746	[37]
1555.	1747-1748	[38]
1556.	1749-1750	[39]
1557.	1751-1752	[40]
1558.	1753-1754	[41]
1559.	1755-1756	[42]
1560.	1757-1758	[43]
1561.	1759-1760	[44]
1562.	1761-1762	[45]

		Oud nr.
1563.	1763-1764	[46]
1564.	1765-1766	[47]
1565.	1767-1768	[48]
1566.	1769-1770	[49]
1567.	1771-1772	[50]
1568.	1773-1774	[51]
1569.	1775-1776	[52]
1570.	1777-1778	[53]
1571.	1779-1780	[54]
1572.	1781-1782	[55]
1573.	1783-1784	[56]
1574.	1785-1786	[57]
1575.	1787-1788	[58]
1576.	1 jan. - 18 juni 1789	[59 ¹]
1577.	22 juni - 14 nov. 1789	[59 ²]
1578.	21 dec. 1789-24 febr. 1791	[59 ³]
1579.	25 febr. 1791-7 nov. 1792	[60]
1580.	4 april 1793-24 dec. 1793	[61]
1581.	1794	[62]
1582.	1795	[63]

VI. BRIEFWISSELING, CONSULTEN EN RESOLUTIES

De griffiers waren verantwoordelijk voor de bewaring, de registratie en de expeditie van de briefwisseling van de Raad. De consulten (adviezen aan de overheid) en de resoluties (beschikkingen, onder meer i.v.m. interne organisatie) werden samen met de correspondentie bewaard c.q. geregistreerd. Om die reden worden ze onder dezelfde hoofding behandeld.

De administratieve geschiedenis van deze bescheiden is nogal uiteenlopend. De meeste werden reeds in 1832-1833 naar het Rijksarchief overgebracht, waar ze een aparte nummering kregen. De ingekomen briefwisseling en de minuten van de uitgaande brieven, die zich op dat ogenblik nog in liassen bevonden ¹, werden in 1860 in 265 banden ingebonden (zie sub A). Deze banden werden om pragmatische redenen (zie verder) niet uit elkaar gehaald. De aanvullingen, o.m. afkomstig van de lias van de griffie van Bodry, werden in een supplement (B) ondergebracht. De serie eigentijds geregistreerde brieven, consulten en resoluties werd onder C geklasseerd. Schematisch ziet dat er uit als volgt:

A. Ingebonden serie	B. Aanvulling	C. Geregistreeerde briefwisseling, consulten en resoluties
- originelen van inkomende correspondentie, hoofdzakelijk van vorsten en landvoogden - minuten van consulten en uitgaande correspondentie - ordonnanties - diverse bescheiden ('bezinksel' filasse)		- kopieën van inkomende correspondentie (vooral van vorsten en landvoogden) - kopieën van consulten aan de vorsten/landvoogden
- ingebonden in 1860	- aanvullingen van diverse herkomst (o.m. van de filasse van Bodry)	- eigentijdse registratie
gedeeltelijk toegankelijk via <i>Inventarissen 3de afdeling</i> , 64	-	toegankelijk via inhoudstafels (in de meeste delen) en de cumulatieve inhoudstafels en andere toegangen in 5264-5270.
banden	omslagen	delen

¹ DE CUYPER en DELEBECQUE, *Rapport sur l'utilité que présente le dépôt des archives du Conseil de Brabant pour le travail confié à la Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances*, in *Procès-Verbaux des séances de la Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances*, 1848, 1, p. 76, alsook RvB 4915, f. 180.

A. Ingebonden serie

De briefwisseling in de 19de-eeuwse banden bestaat hoofdzakelijk uit inkomende stukken: correspondentie met de Staten van Brabant, adviezen van stadsbesturen en van de fiscalen, brieven van procederende partijen, sollicitatiebrieven, enz... De brieven van de vorst of de landvoogd betreffen meestal vragen om advies of interventies in hangende processen. Vooral in de 17de eeuw drongen de landvoogden om de haverklap aan op een prompte afdoening of een opschorting van bepaalde processen. De uitgaande correspondentie van de Raad bestaat hoofdzakelijk uit de kladversies van de consulten.

Naast briefwisseling bevat deze reeks ook heel wat andere bescheiden, al dan niet in verband met deze correspondentie. Meestal gaat het om bijlagen bij brieven; soms zijn er grote stukken van dossiers opgenomen, eventueel met bijhorende opinies, zonder dat de reden hiervoor duidelijk is. Misschien gaat het om bescheiden die zonder verder gevolg geklasseerd zijn aan de filasse. Er komen ook heel wat gedrukte ordonnanties voor. Vanaf het vierde kwart van de 17de eeuw wordt de samenstelling van de banden weliswaar homogener.

Deze reeks overlapt dus gedeeltelijk de opinies, de ordonnanties en de consulten. De opinies zijn niet zo talrijk en doorgaans zijn ze ingebonden samen met het bescheid waarop ze betrekking hebben. De ingekomen adviezen van stadsbesturen en andere instellingen hadden normaliter onder de serie opinies geklasseerd moeten worden. De ordonnanties die in de banden mee ingebonden werden, zijn min of meer in hun context bewaard, in tegenstelling tot de (kunstmatig bij elkaar gebrachte) serie ordonnanties; vaak gaat het om gedrukte exemplaren van algemene ordonnanties, die ter publikatie opgestuurd werden. De handschriftelijke correcties die op een aantal exemplaren voorkomen, wijzen in elk geval in die richting. De overlapping met de consulten tenslotte is slechts schijn. De minuten van de consulten zijn als uitgaande correspondentie te beschouwen en dus is het logisch dat ze hier voorkomen. De serie brieven sub A loopt overigens grotendeels parallel met de geregistreerde correspondentie en consulten (C). Wijnants had, omwille van de veiligheid en omwille van het belang van de reeks, al in de 18de eeuw aangedrongen op een gescheiden bewaring van deze delen enerzijds en de filassen met de inkomende briefwisseling en de minuten van de consulten anderzijds ².

Om pragmatische redenen werd ervan afgezien om deze - artificieel samengestelde - banden uit elkaar te halen. Bij hernummering zou het ondoenbaar zijn om op stuksniveau een concordantielijst op te stellen. De folio's zijn overigens genummerd, zodat verwijzingen uit oudere literatuur gemakkelijk terug te vinden zijn.

De toegankelijkheid van deze reeks is vrij beperkt. De bescheiden zijn - over het algemeen op een behoorlijke manier - in chronologische volgorde ingebonden. Met een datum als aanknopingspunt is het dan ook vrij gemakkelijk zoeken. Nadere toegangen zijn, op de analyses door Gaillard van de delen 4883 (oud nr. A 2) tot 4901 (oud nr. A 18) (*Inventarissen 3de afdeling*, 64) na, niet voorhanden.

² Zie RvB 2099^b.

B. Aanvulling

Losse brieven, onder meer afkomstig van de algemene filasse van de Bovengriffie, werden opgenomen in een supplement, dat in de beschrijving naast de 19de-eeuwse reeks wordt afgedrukt. Hierin werden in principe alleen brieven van of aan de Raad of één van haar 'interne' leden opgenomen. Rekesten werden in principe niet als briefwisseling beschouwd.

C. Geregistreeerde briefwisseling, consulten en resoluties

De griffiers moesten de consulten en de brieven van de landvoogden waarin om advies gevraagd werd, samen met de andere correspondentie registreren ³. Het initiatief tot een consult ging steeds van de centrale overheid uit. In 1687 decreteerde de landvoogd dat de Raad uit eigen beweging geen advies mocht geven ⁴. Consulten konden betrekking hebben op de meest uiteenlopende onderwerpen: rekesten van procederende partijen aan de landvoogd, benoemingskwesties, bevoegdheden en organisatie van de Raad, algemeen beleid, enz... In de 17de eeuw zijn de consulten over het algemeen bondig; tijdens het Oostenrijks bewind komen veel meer omstandige adviezen voor.

Ook diverse andere bescheiden zoals benoemingsbrieven en rekesten waarover advies ingewonnen werd, zijn hierin opgenomen. De registratie gebeurde niet strikt chronologisch. In principe werden de vraag om advies en het consult dat daar op volgde samen geregistreerd. Tussen beide bescheiden kan een vrij grote tijdsspanne liggen. Bij de beschrijving werd uitgegaan van de datum van registratie, die niet noodzakelijk overeenstemt met de datum van de bescheiden zelf.

De registratie gebeurde door de griffier die de "binnenmaand" had. Doorgaans gebruikten de beide griffiers eenzelfde register, dat overigens in de raadkamer moest blijven ⁵. Op het einde van de 16de eeuw en tussen 1671 en 1688 registreerden de twee (later drie) griffiers de consulten van hun "binnenmaand" in een apart deel. Op 15 oktober 1688 werd besloten om voortaan opnieuw één enkele registratie aan te houden. Bij resolutie van 15 december van datzelfde jaar werd beslist dat voortaan alle resolutie- en consultboeken van de Raad in een gesloten kast in de Benedenkamer bewaard moesten worden ⁶.

³ Zie *Proc. ord.* 1558, art. 131 en *Proc. ord.* 1604, art. 126. Zie ook LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 2, p. 70.

⁴ Zie het decreet van 29 april 1687 in RvB 5214, f. 37v.

⁵ Zie art. 126 van *Proc. ord.* 1604.

⁶ RvB 5216, f. 1.

In verscheidene resoluties werd sterk aangedrongen op geheimhouding van de consulten. Aan de griffiers werd verboden om consulten of resoluties buiten de Raad te brengen; de delen mochten slechts onder recepis aan raadsheren uitgeleend worden ⁷. Dat verklaart misschien waarom er naast de - door de griffiers aangemaakte - serie ook kopieën in omloop waren. Ze zijn in de inventaris in de marge van de kaders met de beschrijving van de officiële serie weergegeven. De nummers 5456-5461 zijn afkomstig uit het Hof van Beroep te Brussel, waar ze samen met de bibliotheek van de Raad van Brabant bewaard werden ⁸; in augustus 1994 werden ze naar het Algemeen Rijksarchief overgebracht. De eerste vier delen (1625-1684) zijn kopieën en analyses van consulten uit de delen 1-15 van het griffie-archief. De twee delen die de periode 1699-1705 beslaan, zijn wellicht ook kopieën, gemaakt ten behoeve van de bibliotheek van de Raad van Brabant.

D. Resoluties

Resoluties zijn beschikkingen die door de Raad *in pleno* genomen werden, en die meestal betrekking hebben op de interne organisatie van de instelling. Aanvankelijk werden deze resoluties blijkbaar apart geregistreerd (zie nr. 5276, oud nr. 16). Op 15 oktober 1688 werd beslist om de consulten en de resoluties in één en dezelfde serie onder te brengen ⁹. Ook vóór die datum kwamen er sporadisch reeds resoluties voor in de reeks consulten ¹⁰.

Na 1688 is de situatie onduidelijk: in de consulten komen inderdaad resoluties voor, maar daarnaast worden er ook apart resoluties geregistreerd; van deze delen is moeilijk uit te maken welke door de griffiers werden aangemaakt, en welke kopieën zijn. Van enkele - later aangekochte - delen is het duidelijk dat het om kopieën gaat, wellicht afkomstig uit bibliotheken van raadsheren. Andere kopieën werden wellicht aangemaakt voor de verschillende griffies en secretariaten. Het aantal klopt ongeveer. Sommige van deze delen bevatten naast resoluties ook nog kopieën van ordonnanties of korte aantekeningen. De aangegeven data zijn in principe die van de 'echte' resoluties. Tenslotte dient nog gesignaleerd dat ook in de binnenboeken resoluties m.b.t. de interne organisatie van de Raad opgetekend werden (zie *supra*, p. 145).

⁷ Zie ook de resolutie van 14 november 1691, in RvB 5280, f. 102v, de resolutie van 3 oktober 1691, waardoor het aan de griffiers verboden werd om van de consulten gebruik te maken zonder voorafgaande toestemming (RvB 5216, f. 272), alsook de resolutie van 15 december 1692 in RvB 5217, f. 105v.

⁸ Zie PARIS L., *La bibliothèque du Conseil souverain de Brabant*, in *Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles*, 1934, 37, p. 17.

⁹ Zie Handschriftenverzameling 396 C, f. 88: "*Comme on a trouvé que la coutume qu'avoient les greffiers d'enregistrer chacun les lettres et consultes de leurs mois dans de registres separez, par résolution du 15 8bre 1688, il fut ordonné qu'à l'avenir toutes les consultes et resolutions seroient enregistrez dans un et le même volume ...*".

¹⁰ Zie b.v. RvB 5201 en 5209.

E. Toegangen op consulten en resoluties

De meeste delen van de hoofdreeks van de consulten zijn voorzien van een inhoudstafel. Daarnaast zijn er nog een aantal bruikbare toegangen beschikbaar. De inventarisnummers 5264-5265 vormen een gedetailleerde cumulatieve inhoudstafel voor de periode 1585-1709. De beschrijvingen verwijzen naar de oude nummering van de delen met consulten (opgenomen in de beschrijving). De nummers 5266-5267 bevatten analyses van een aantal geregistreerde consulten, brieven en resoluties uit de periode 1585-1769. Ook 5269 (kopieën in 5269 en Handschriftenverzameling 396 C) is een selectieve toegang op de consulten en de resoluties. Van deze toegangen is het niet altijd duidelijk of ze tot het archief van de griffies behoord hebben, dan wel of ze afkomstig zijn uit het privé-archief van raadsheren. Vermeldenswaard zijn tenslotte nog de (drie exemplaren van de) (selectieve) klapper op de resoluta in de binnenboeken (1681-1735) (5285-5287(a)). Het gaat om een rudimentaire trefwoordenindex m.b.t. zowel resoluties in processen als resoluties inzake de organisatie van de Raad.

A. Ingebonden serie (met verwijzing naar het oude nummer); B. Aanvulling (losse stukken)

263 banden en 33 omslagen

A. Ingebonden serie		Oud nummer	B. Aanvulling
4882.	9 jan.-6 dec. 1464	I	
4883.	10 juli 1507-22 sept. 1533	II	
4884.	13 aug. 1556-6 juni 1569	III	
4885.	18 maart 1570-30 dec. 1594	IIIbis	
4886.	1595-1597	IIIter	
4887.	1598-1600	IV	
4888.	1601-1605	V	
4889.	24 nov. 1606-12 juli 1619	VI	
4890.	1 maart 1620-1626	VII	
4891.	1627	VIII	5155. 1625-1629
4892.	1628	IX	
4893.	1629	X	5156. 1630-1634
4894.	1630	XI	
4895.	1631-1632	XII	
4896.	1633	XIII	5157. 1635-1639
4897.	1634-1635	XIV	
4898.	1636-1638	XV	
4899.	1639	XVI	5158. 1640-1644
4900.	1640	XVII	
4901.	1641	XVIII	
4902.	1642	XIX	
4903.	1643	XX	
4904.	1644, jan.-aug.	XXI	
4905.	1644, sept.-dec.	XXII	5159. 1645-1649
4906.	1645	XXIII	
4907.	1646	XXIV	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
4908. 1647	XXV	5160. 1650-1654
4909. 1648	XXVI	
4910. 1649	XXVII	
4911. 1650	XXVIII	
4912. 1651	XXIX	
4913. 1652	XXX	
4914. 1653	XXXI	
4915. 1654	XXXII	5161. 1655-1659
4916. 1655, jan.-juni	XXXIII	
4917. 1655, juli-dec.	XXXIV	
4918. 1656, jan.-april	XXXV	
4919. 1656, mei-dec.	XXXVI	
4920. 1657	XXXVII	
4921. 1658	XXXVIII	
4922. 1659, jan.-juni	XXXIX	5162. 1660-1664
4923. 1659, juli-dec.	XL	
4924. 1660, jan.-april	XLI	
4925. 1660, mei-dec.	XLII	
4926. 1661	XLIII	
4927. 1662	XLIV	
4928. 1663	XLV	
4929. 1664	XLVI	5163. 1665-1669
4930. 1665, jan.-juni	XLVII	
4931. 1665, juli-dec.	XLVIII	
4932. 1666	IL	
4933. 1667, jan.-mei	L	
4934. 1667, juni-dec.	LI	
4935. 1668, jan.-juni	LII	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
4936. 1668, juli-dec.	LIII	5164. 1670-1674
4937. 1669	LIV	
4938. 1670	LV	
4939. 1671, jan.-juni	LVI	
4940. 1671, juli-dec.	LVII	
4941. 1672, jan.-april	LVIII	
4942. 1672, mei-dec.	LIX	
4943. 1673	LX	
4944. 1674, jan.-juni	LXI	
4945. 1674, juli-dec.	LXII	
4946. 1675, jan.-juni	LXIII	5165. 1675-1679
4947. 1675, juli-dec.	LXIV	
4948. 1676, jan.-juni	LXV	
4949. 1676, juli-dec.	LXVI	
4950. 1677, jan.-juni	LXVII	
4951. 1677, juli-dec.	LXVIII	
4952. 1678, jan.-juni	LXIX	
4953. 1678, juli-dec.	LXX	
4954. 1679, jan.-juni	LXXI	
4955. 1679, juli-dec.	LXXII	
4956. 1680, jan.-juni	LXXIII	5166. 1680-1684
4957. 1680, juli-dec.	LXXIV	
4958. 1681, jan.-juni	LXXV	
4959. 1681, juli-dec.	LXXVI	
4960. 1682, jan.-april	LXXVII	
4961. 1682, mei-aug.	LXXVIII	
4962. 1682, sept.-dec.	LXXIX	
4963. 1683, jan.-juni	LXXX	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
4964. 1683, juli-dec.	LXXXI	5167. 1685-1689
4965. 1684, jan.-juni	LXXXII	
4966. 1684, juli-dec.	LXXXIII	
4967. 1685, jan.-juni	LXXXIV	
4968. 1685, juli-dec.	LXXXV	
4969. 1686, jan.-maart	LXXXVI	
4970. 1686, april-aug.	LXXXVII	
4971. 1686, sept.-dec.	LXXXVIII	
4972. 1687, jan.-juni	LXXXIX	
4973. 1687, juli-dec.	XC	
4974. 1688	XCI	5168. 1690-1694
4975. 1689	XCII	
4976. 1690, jan.-juni	XCIII	
4977. 1690, juli-dec.	XCIV	
4978. 1691	XCV	
4979. 1692, jan.-juni	XCVI	
4980. 1692, juli-dec.	XCVII	
4981. 1693, jan.-juni	XCVIII	
4982. 1693, juli-dec.	XCIX	
4983. 1694, jan.-juni	C	
4984. 1694, juli-dec.	CI	5169. 1695-1699
4985. 1695, jan.-juni	CII	
4986. 1695, juli-dec.	CIII	
4987. 1696, jan.-juni	CIV	
4988. 1696, juli-dec.	CV	
4989. 1697, jan.-juni	CVI	
4990. 1697, juli-dec.	CVII	
4991. 1698, jan.-juni	CVIII	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
4992. 1698, juli-dec.	CIX	5170. 1700-1704
4993. 1699, jan.-juni	CX	
4994. 1699, juli-dec.	CXI	
4995. 1700	CXII	
4996. 1701, jan.-juni	CXIII	
4997. 1701, juli-dec.	CXIV	
4998. 1702	CXV	
4999. 1703	CXVI	
5000. 1704	CXVII	
5001. 1705	CXVIII	5171. 1705-1709
5002. 1706	CXIX	
5003. 1707	CXX	
5004. 1708	CXXI	
5005. 1709	CXXII	
5006. 1710	CXXIII	5172. 1710-1714
5007. 1711	CXXIV	
5008. 1712	CXXV	
5009. 1713	CXXVI	
5010. 1714	CXXVII	
5011. 1715	CXXVIII	5173. 1715-1719
5012. 1716	CXXIX	
5013. 1717	CXXX	
5014. 1718	CXXXI	
5015. 1719	CXXXII	
5016. 1720	CXXXIII	5174. 1720-1724
5017. 1721	CXXXIV	
5018. 1722	CXXXV	
5019. 1723-1724	CXXXVI	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
5020. 1725, jan.-juni	CXXXVII	5175. 1725-1729
5021. 1725, juli-dec.	CXXXVIII	
5022. 1726, jan.-juni	CXXXIX	
5023. 1726, juli-dec.	CXL	
5024. 1727, jan.-juni	CXLI	
5025. 1727, juli-dec.	CXLII	
5026. 1728	CXLIII	
5027. 1729, jan.-april	CXLIV	
5028. 1729, mei-aug.	CXLV	
5029. 1729, sept.-dec.	CXLVI	
5030. 1730, jan.-april	CXLVII	5176. 1730-1734
5031. 1730, mei-aug.	CXLVIII	
5032. 1730, sept.-dec.	CXLIX	
5033. 1731, jan.-juli	CL	
5034. 1731, aug.-dec.	CLI	
5035. 1732, jan.-maart	CLII	
5036. 1732, april-aug.	CLIII	
5037. 1732, sept.-dec.	CLIV	
5038. 1733, jan.-maart	CLV	
5039. 1733, april-juli	CLVI	
5040. 1733, aug.-dec.	CLVII	5177. 1735-1739
5041. 1734, jan.-juni	CLVIII	
5042. 1734, juli-dec.	CLIX	
5043. 1735, jan.-juni	CLX	
5044. 1735, juli-dec.	CLXI	
5045. 1736, jan.-aug.	CLXII	
5046. 1736, sept.-dec.	CLXIII	
5047. 1737	CLXIV	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
5048. 1738, jan.-juni	CLXV	5178. 1740-1744
5049. 1738, juli-dec.	CLXVI	
5050. 1739, jan.-juni	CLXVII	
5051. 1739, juli-dec.	CLXVIII	
5052. 1740	CLXIX	
5053. 1741, jan.-juni	CLXX	
5054. 1741, juli-dec.	CLXXI	
5055. 1742	CLXXII	
5056. 1743, jan.-juni	CLXXIII	
5057. 1743, juli-dec.	CLXXIV	
5058. 1744, jan.-mei	CLXXV	5179. 1745-1749
5059. 1744, juni-dec.	CLXXVI	
5060. 1745, jan.-april	CLXXVII	
5061. 1745, mei-dec.	CLXXVIII	
5062. 1746	CLXXIX	
5063. 1747-1748	CLXXX	
5064. 1749, jan.-juni	CLXXXI	
5065. 1749, juli-dec.	CLXXXII	
5066. 1750, jan.-mei	CLXXXIII	
5067. 1750, juni-dec.	CLXXXIV	5180. 1750-1754
5068. 1751	CLXXXV	
5069. 1752	CLXXXVI	
5070. 1753	CLXXXVII	
5071. 1754	CLXXXVIII	
5072. 1755, jan.-juni	CLXXXIX	
5073. 1755, juli-dec.	CXC	
5074. 1756, jan.-mei	CXCI	
5075. 1756, juni-dec.	CXCII	
		5181. 1755-1759

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
5076. 1757, jan.-juni	CXCIII	
5077. 1757, juli-dec.	CXCIV	
5078. 1758	CXCv	
5079. 1759, jan.-maart	CXCvI	
5080. 1759, april-dec.	CXCvII	
5081. 1760, jan.-juni	CXCvIII	
5082. 1760, juli-dec.	CXCIX	
5083. 1761, jan.-juni	CC	
5084. 1761, juli-dec.	CCI	
5085. 1762, jan.-juni	CCII	
5086. 1762, juli-dec.	CCIII	
5087. 1763	CCIV	
5088. 1764, jan.-april	CCV	
5089. 1764, mei-dec.	CCVI	
5090. 1765	CCvII	5183. 1765-1769
5091. 1766, jan.-aug.	CCvIII	
5092. 1766, sept.-dec.	CCIX	
5093. 1767, jan.-mei	CCX	
5094. 1767, juni-dec.	CCXI	
5095. 1768	CCXII	
5096. 1769	CCXIII	
5097. 1770, jan.-juni	CCXIV	5184. 1770-1774
5098. 1770, juli-sept.	CCXv	
5099. 1770, okt.-dec.	CCXvI	
5100. 1771, jan.-juli	CCXvII	
5101. 1771, aug.-dec.	CCXvIII	
5102. 1772, jan.-april	CCXIX	
5103. 1772, mei-juli	CCXX	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
5104. 1772, aug.-dec.	CCXXI	5185. 1775-1779
5105. 1773, jan.-april	CCXXII	
5106. 1773, mei-aug.	CCXXIII	
5107. 1773, sept.-dec.	CCXXIV	
5108. 1774, jan.-juni	CCXXV	
5109. 1774, juli-dec.	CCXXVI	
5110. 1775, jan.-juni	CCXXVII	
5111. 1775, juli-dec.	CCXXVIII	
5112. 1776, jan.-mei	CCXXIX	
5113. 1776, juni-dec.	CCXXX	
5114. 1777, jan.-juni	CCXXXI	
5115. 1777, juli-dec.	CCXXXII	
5116. 1778, jan.-juni	CCXXXIII	
5117. 1778, juli-dec.	CCXXXIV	
5118. 1779	CCXXXV	
5119. 1780, jan.-juni	CCXXXVI	5186. 1780-1784
5120. 1780, juli-dec.	CCXXXVII	
5121. 1781, jan.-juni	CCXXXVIII	
5122. 1781, juli-dec.	CCXXXIX	
5123. 1782	CCXL	
5124. 1783	CCXLI	
5125. 1784, jan.-juni	CCXLII	
5126. 1784, juli-dec.	CCXLIII	
5127. 1785, jan.-aug.	CCXLIV	5187. 1785-1789
5128. 1785, sept.-dec.	CCXLV	
5129. 1786, jan.-april	CCXLVI	
5130. 1786, mei-dec.	CCXLVII	
5131. 1787, jan.-april	CCXLVIII	

A. Ingebonden serie	Oud nummer	B. Aanvulling
5132. 1787, mei-aug.	CCXLIX	5188. 1790-1795
5133. 1787, sept.-dec.	CCL	
5134. 1788	CCLI	
5135. 1789, jan.-16 juni	CCLII	
5136. 1789, 23 juni-21 nov. (Grote Raad)	CCLIII	
5137. 1790, jan.-juni	CCLIV	
5138. 1790, juli-dec.	CCLV	
5139. 1791, jan.-aug.	CCLVI	
5140. 1791, sept.-dec.	CCLVII	
5141. 1792, 2 jan.-11 nov.	CCLVIII	
5142. 1793, 5 april-31 dec.	CCLIX	
5143. 1794, 2 jan.-10 sept.	CCLX	
5144. 15 sept. 1794-17 nov. 1795	CCLXI	

5147. Briefwisseling van J.B. Charlier, in zijn hoedanigheid van commissaris belast met het afhoren van de rekeningen van de stad Leuven en met de onderhandelingen over de verpachting van de accijnzen, 1788-1793. 1 band
5148. Briefwisseling van J.B. Charlier, in zijn hoedanigheid van commissaris belast met de vernieuwing van de stadsmagistraat en het afhoren van de stadsrekeningen in Vilvoorde en Nijvel, 1791-1793. 1 band
5292. Brief van Karel van Lorreinen aan raadsheer Van Assche m.b.t. diens benoeming tot commissaris voor het kwartier van Brussel en m.b.t. de toezending van de *Instructions suivant les quelles le conseiller du Conseil de Brabant Van Assche, commissaire dénommé pour le quartier de Bruxelles, devra se régler au fait des charges publiques imposées pendant la dernière guerre* (12 augustus 1749), 5 september 1749. 1 katern

C. Geregistreerde briefwisseling, consulten en resoluties

79 delen

Bovengriffie	oud nr.	Benedengriffie	oud nr.
De Witte		5190. 1585-1606	1.
5191. 1587-1598 (+ 1611, 1612 en 1615)			
5192. 1601-1613	2.		

5193. 1632-1637	1 ² .	5456. 1625-1650
5194. 1638	2.	
5195. 1639-3 nov. 1646	3.	5196. 1644-1710.
5197. 6 nov. 1646-27 jan. 1649	4.	
5198. 13 jan. 1649-1650	5.	
5199. 1651	6.	5457. 1651-1658
5200. 1652-1654	7 ¹ .	
5201. 1655-1657	7 ² .	
5202. 1658	8 ¹ .	
5203. 1659-1660	8 ² .	5458. 1659-1672
[Tweede gedeelte, met een aparte index, is getiteld: «Consulten, brieven, acten & a raeckende de seditie van Antwerpen gearriveert in den jaere 1659»]		
5204. 1661-1664	9.	
5205. 1665-1668 (+ 1669)	10.	5459. 1672-1684

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
5208. nov. 1671-1675 13.	5206. 1669-2 febr. 1672 11.	
5210. 1676-1680 14.	5207. 19 febr. 1672-1674 12.	
5211. 1681-1685 15.	5209. 1675-1677	
5214. 1686-1688 17.	5212. 1683-1688 20.	5213. 1686-7 jan. 1687 18.

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
		5215. 1687-1688 19. [Bevat een « <i>Index des patentes tant des seigneurs chancelliers, conseillers et secrétaires du Conseil de Brabant enregistrés par ordre comme devant</i> », 1661; 1686-1688]
	5216. 1689- 1691	21.
	5217. 1692-juni 1693	22.
	5218. juli 1693-mei 1695	23.
	5219. juni 1695-mei 1697	24.
	5220. juni 1697-aug. 1699	25.
	5221. sept. 1699-1701	26. 5460. 1699-1701
	5222. 1702-1705	27. 5461. 1702-1705
	5223. 1706-sept. 1710	28.
	5224. okt. 1710-okt. 1713	29.
	5225. nov. 1713-aug. 1716	30.
	5226. sept. 1716-okt. 1720	31.
	5227. nov. 1720-nov. 1723	32.
	5228. dec. 1723-juli 1725	33.
	5229. aug. 1725-nov. 1726	34.
	5230. dec. 1726-23 juni 1728	35.
	5231. 21 juni 1728-maart 1729	36.
	5232. april 1729-dec. 1729	37.
	5233. 1730-maart 1731	38.
	5234. april 1731-jan. 1732	39.
	5235. febr. 1732-juli 1733	40.
	5236. aug. 1733-juli 1735	41.

5237.	«Consultes touchant la défense des livres», 1735	42.	
5238.	aug. 1735-1737	43.	
5239.	1738-1739	44.	
5240.	1740-1742	45.	5241. 1740-1742
5242.	1743-1747	46.	
5243.	1748-1751	47.	
5244.	1752-1755	48.	
5245.	1756-1758	49.	
5246.	1759-1761	50.	
5247.	1762-1765	51.	
5248.	1766-1769	52.	
5249.	1770-1771	53.	
5250.	1772	54.	
5251.	1773-1774	55.	
5252.	1775-1776	56.	
5253.	1777-1778	57.	
5254.	1779-1781	58.	
5255.	1782-1784	59.	
5256.	1785-1786	60.	
5257.	1787	61.	5258. 7 dec. 1786- 18 dec. 1787
5260.	1788-16 juni 1789	62.	5259. 7 dec. 1786- 22 maart 1787
5261.	17 dec. 1789-4 jan. 1791	63.	
5262.	25 febr. 1791-8 nov. 1792	64.	

☞ Voor de periode 1769-1783, zie ook de registratie door de kanselier in: Archief van de Kanselarij van Brabant, 18² en 18³.

D. Resoluties

11 banden en delen

5276. 1585-1691 (oud nr. 16)

5275. 1585-1624

5277. 1585-1717

5278. 1585-1720

5279. 1585-1731

5280. 1585-1725

5281. 1585-1760

5282. 1586-1726

5283. 1624-1735

5284. 1681-1735

5288. 1585-1691

☞ Zie ook: consulten, correspondentie en binnenboeken.

E. Toegangen op consulten en resoluties

5264-5265. Cumulatieve inhoudsopgave van de geregistreerde brieven, consulten en resoluties (1585-17 mei 1709), voorafgegaan door een lijst van diverse bescheiden die doorgaans betrekking hebben op Brabant (1467-1560) (met bronverwijzing). 2 delen

5264. 1585-14 jan. 1700.

5265. 14 jan. 1700-17 mei 1709.

5266-5267. «*Extraits des livres des consultes du Conseil souverain de Brabant, chronologiquement depuis le 18. du mois de mars 1585 jusqu'au 6. janvier 1638 et ensuite de même façon, mais seulement les plus intéressants, qui est du 10. février 1638 jusqu'au 3 décembre 1751 et les années suivantes depuis le 5. janvier 1752 jusqu'au 21. décembre 1769 comme le commencement, c'est à dire généralement*». Analyses van geregistreerde brieven, consulten en resoluties (met verwijzing naar de vindplaats). 2 delen

5266. 18 maart 1585-19 aug. 1729.

5267. 23 aug. 1729-21 dec. 1769.

5268. (a) Uittreksels uit de inhoudstafels van de geregistreerde consulten, 1639-1710
(b) «*Liste des interdictions et surceances accordées par le gouvernement depuis l'an 1715 jusques et y compris 1738, selon les lettres reposantes au Greffe du Conseil*

Souverain de Sa Majesté Impériale et Catholique ordonné en Brabant sous le Sieur Greffier Schouten».

1 band

5269. (a) *«Inventaire des choses les plus remarquables contenus au regitre [sic] des résolutions du Souverain Conseil de Brabant»*, 1349, 1467, 1585-1691;
(b) *«Inventaire des pièces les plus particuliers [sic] contenues es Regitres [sic] des consultes du Conseil Souverain de Brabant»*, 1625-1725;
(c) *«Additions aux notices précédantes ou notices tirées des filasses du Conseil depuis 1625 jusques 1638»*, 1625-1637. 1 deel
5270. Kopie van 5269. 1 deel
5271. *«Pièces curieuses et consultes du Souverain Conseil de Brabant, concernant les differens avec les ecclesiastiques, avec les Etats de Brabant, avec le Conseil Privé, avec les juges militaires, &a, les privilèges de Brabant et plusieurs autres importantes matières»*, 1626-1701. 1 deel
5285. (Gedeeltelijke) klapper op de resoluties in de binnenboeken, 1681-1735. 1 deel
5286. Kopie van 5285. 1 deel
5287. (a) Kopie van 5285.
(b) Juridische nota's, kopieën van vonnissen en andere bescheiden, 17de-18de eeuw. 1 band en 2 stukken

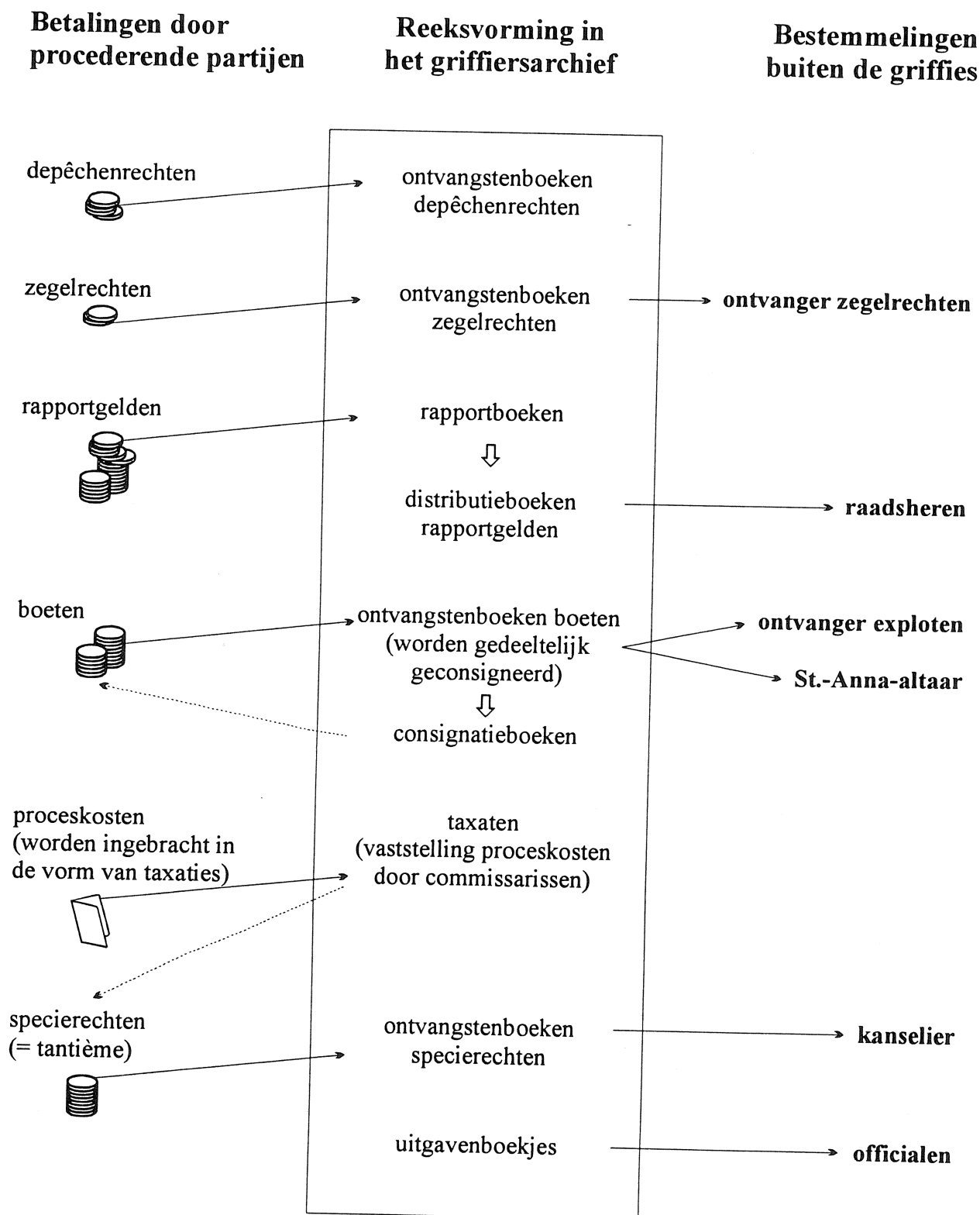
VII. COMPTABILITEIT

Het is niet gemakkelijk om de boekhouding van de Raad van Brabant in beeld te brengen. Niet alleen is het archief in kwestie erg onvolledig bewaard; ook de discrepantie tussen de regelgeving en de realiteit stelt heel wat problemen. In het archief van de Raad van Brabant is enkel de comptabiliteit van de griffiers en de secretarissen bewaard. De rekeningen van de ontvanger der exploten en van de audiëncier (later de ontvanger van de zegelrechten) bevinden zich in het archief van de Rekenkamer (21.718-21.755 en 20.781-20.902), wat logisch is, vermits ze door de Rekenkamer afgehoord werden.

De gelden die door de handen van de griffiers en hun officialen passeerden, waren deels inkomsten die voor henzelf bestemd waren (op een vergoeding van 36 gulden voor verlichting na, ontvingen ze immers geen wedde ¹); deels ging het om gelden die naar de raadsheren, de ontvanger van de exploten en de ontvanger van de zegelrechten doorgestort moesten worden. Grofweg kunnen de volgende categorieën onderscheiden worden:

- (a) *Rapportgelden*: werden - meestal door de winnaars - betaald aan de raadsheren die aan de beraadslaging in kwestie hadden deelgenomen. De verslaggever kreeg uiteraard het grootste bedrag. De griffiers, die deze rapportgelden ontvingen en over de raadsheren verdeelden, ontvingen hiervan wel een *tantième*.
- (b) *Depêchengelden*: voor elk bescheid dat de griffiers expedieerden in de loop van een proces, moest depêchengeld betaald worden.
- (c) *Zegelrechten*: gezegelde stukken werden belast met een zegelrecht; die belasting werd door de griffiers geïnd, maar doorgestort naar de ontvanger van de zegelrechten.
- (d) *Boeten*: werden geïnd (vaak eerst geconsigneerd, zie p. 210) door de griffiers, en later doorgestort naar de ontvanger van de exploten.
- (e) *Specierechten (épices)*: aanvankelijk werd deze term gebruikt als synoniem voor "rapportgeld". Meer specifiek wordt hiermee de taks aangeduid die door de kanselier op alle taxaten geheven werd. Taxaten waren vaststellingen van proceskosten door twee commissarissen (doorgaans de kanselier en een griffier). Die vonden plaats wanneer de ingebrachte onkostennota's (taxaties) door de tegenpartij betwist werden.
- (f) *Tantièmes van consignaties*: de griffiers beheerden de gelden en de bescheiden die geconsigneerd werden. Als vergoeding hiervoor ontvingen ze een *tantième* (zie *infra*, p. 210).
- (g) *Admissiegeld en medianaten*, betaald door advocaten, procureurs, landmeters en notarissen. De admissiegelden werden gestort in de kas van het St.-Anna-altaar; de medianaten werden beheerd door de griffier die de administratie van de lening van 1690 verzorgde (zie *infra*, p. 202).

¹ Zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 15.

De verdeling van de inkomsten tussen de griffiers onderling gebeurde niet steeds op dezelfde manier. In 1691 werd er een gemeenschappelijke kas ingevoerd. De ordonnantie van 6 maart 1691 bepaalde dat de griffier die de raadkamer deed, de rechten ontving op de vonnissen, decreten en consulten die tijdens die maand (zijn "binnenmaand") uitkwamen, evenals de *tantièmes* op de rapportgelden die aan de raadsheren werden uitbetaald. De andere rechten, geheven op volontaire condempnaties, akten van cautie, consignaties, enzovoort, werden maandelijks tussen de griffiers verdeeld (art. 36 en 37). Dit systeem heeft blijkbaar tot september 1698 gefunctioneerd (zie het distributieboek sub nr. 2080). De opdeling van de depêchenboeken is ook na die datum gewoon gehandhaafd. In 1738 werd er een nieuw akkoord gesloten waarbij bepaald werd dat alle inkomsten van de griffiers evenredig verdeeld moesten worden (met uitzondering van de ontvangsten van de belening, de *tantièmes* van vroegere consignaties en de openstaande, nog niet betaalde rechten)².

De griffiers betaalden zelf de wedde van hun officialen. Voor de Benedengriffie is de boekhouding hiervan voor de periode 1752-1792 bewaard gebleven. Ook allerhande werkingskosten werden door de griffiers betaald (of minstens voorgesloten). In de depêchenboeken duikt er hier en daar een notitie op over de aankoop van pennen of papier, de inbinding van vonnissen, enz.... Sporen van deze uitgaven zijn er ook in de nrs. 5311-5317. In principe was de ontvanger van de exploten verantwoordelijk voor de betaling van deze werkingskosten³.

Dit hoofdstuk is onderverdeeld in zes delen, telkens voorafgegaan door een korte inleiding. De indeling ziet er uit als volgt:

A. Ontvangstenboeken

1. Algemene ontvangstenboeken
2. «Depêchenboeken»
 - a. Vóór april 1691
 - b. Na april 1691
 1. «Courante depeschen»
 2. Depêchenboeken vonnissen
 3. Depêchenboeken appointementen en consulten
3. Ontvangstenboeken zegelrechten
4. Ontvangstenboeken specierechten
5. Ontvangstenboeken boeten
 - a. Algemeen
 - b. Bijzonder

² Zie de tekst van de overeenkomst in RvB, *Doc. Hist.*, 8, f. 267-268.

³ Zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 209.

6. Ontvangstenboeken medianaten advocaten, procureurs, landmeters en notarissen
7. Rapportboeken (gedeeltelijk ontvangstenboeken rapportgelden)
8. Ontvangstenboeken admissierechten
9. Diversen

B. Distributieboeken rapportgelden

1. Type 1: registratie per zaak
2. Type 2: registratie per raadsheer

C. Taxaatboeken en taxaties

1. Taxaatboeken
2. Taxaties

D. Comptabiliteit van de griffiers belast met het beheer van de lening van 13 oktober 1690

1. Ontvangstenboeken
2. Rekeningen

E. Uitgavenboekjes

1. Algemene uitgavenboekjes
2. Uitgavenboekjes emolumenten en wedden officialen

F. Diversen

De consignaties, die voor een stuk ook onder de hoofding 'boekhouding' thuishoren, komen in een apart hoofdstuk aan bod (zie *infra*, p. 210).

A. Ontvangstenboeken

1. Algemene ontvangstenboeken

De algemene ontvangstenboeken bevatten twee-of driemaandelijkse staten van inkomsten van de griffiers. Daarin wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen: (a) vonnissen; (b) depêchen; (c) specien; (d) appointementen en consulten; (e) *tantièmes* van de rapporten. Wellicht werden deze boeken bijgehouden door een officiaal die ze ter goedkeuring aan de griffier voorlegde. Er zijn slechts enkele algemene ontvangstenboeken bewaard. Daarnaast zijn er nog een aantal tweemaandelijkse, halfjaarlijkse en jaarlijkse gedetailleerde overzichten van de rechten die aan de griffier toekomen. Wellicht gaat het om staten van inkomsten, opgemaakt door de officialen. Ze zijn als 'bijlagen' geklasseerd.

2. Depêchenboeken (ontvangstenboeken depêchenrechten)

De griffiers ontvingen een vast bedrag voor elk bescheid dat ze expedieerden. Dit depêchenrecht moet duidelijk onderscheiden worden van het zegelrecht (zie verder). Het bedrag varieerde van 3 stuivers voor "continuatien, dilayen, uytstel ende prorogation van thoone" tot 6 ponden Artois voor een geëxtendeerd vonnis op perkament. De tarieven werden door de procedure-ordonnanties vastgelegd ⁴.

De griffiers dienden in een apart register alle akten die ze expedieerden te registreren. Dit maakte het onder meer mogelijk om enige controle op de ontvangst van de zegelrechten uit te oefenen. In de ordonnantie van 16 juni 1668 wordt er voor het eerst melding gemaakt van een dergelijk register. Misschien bestond die verplichting al eerder ⁵. In art. 175 van de *Albertina* van 1604 is er sprake van een "Acte of expeditie-boecxken"; misschien worden daarmee de depêchenboeken bedoeld.

Uit de algemene serie depêchenboeken splitsen zich verschillende subseries af. Omwille van de gebrekkige bewaring is de chronologie hiervan niet erg duidelijk. Bodry maakte al vanaf 1685 het onderscheid tussen verschillende categorieën akten. De invoering van de gemeenschappelijke kas in 1691 noopte tot een aparte registratie van de "gemeyne"

⁴ Zie b.v. *Proc. ord.* 1604, art. 128-164. Zie ter vergelijking de beschrijving van de depêchenrechten in de Geheime Raad bij BAELEDE M., *De kwestie van de "gemeenschappelijke beurs" in de Geheime Raad onder de landvoogdes Maria van Hongarije (1531-1555)*, in *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, 1963, 18, p. 27-37.

⁵ Aan de secretarissen was die verplichting reeds in 1633 opgelegd. Zie de resolutie van 14 juli 1633 in RvB 5276, f. 100v.

of "courante" depêchen ⁶ en de depêchen waarvan de rechten niet verdeeld werden (hoofdzakelijk vonnissen). De oorsprong van de ontvangstenboeken van de appointementen en consulten is moeilijker te situeren. In de Bovengriffie begint de serie in 1685, in de Benedengriffie in 1738. De notitieboekjes in 6300-6301 (onder 9), waarin de inkomsten uit volontaire condempnaties genoteerd werden, zijn geen afsplitsingen uit de depêchenboeken ⁷.

3. *Ontvangstenboeken zegelrechten*

De zegelrechten, die betaald moesten worden op alle gezegelde bescheiden ⁸, werden door de griffiers geïnd en dan doorgestort naar de audiencier (later de ontvanger van de zegelrechten). In de griffie van Bodry (later Bovengriffie) worden de ontvangsten van de zegelrechten vanaf april 1691 apart geregistreerd. Aan de basis van deze serie ligt wellicht het reglement van 2 april 1691, waarin paal en perk gesteld werd aan de ontduiking van de zegelrechten ⁹. Het is vooralsnog niet duidelijk of er één enkele reeks geweest is, dan wel of de ontvangstenboeken van de andere griffies verloren zijn gegaan.

4. *Ontvangstenboeken specierechten*

De term "specierechten" wordt in verschillende betekenissen gebruikt. Hij vindt zijn oorsprong in de *épices* die aanvankelijk aan de rapporteur betaald werden ¹⁰. Ook nadat deze vergoeding in natura vervangen was door een geldsom, bleef men de term "specien" gebruiken in de betekenis van "rapportgeld". Hier wordt het woord gebruikt om de taks van 5 % (20ste penning) aan te duiden die door de kanselier geheven werd op alle taxaten (zie p. 198) ¹¹. De griffiers waren verantwoordelijk voor de heffing hiervan en kregen in ruil de helft van het geïnde bedrag. In de marge van de taxaatboeken wordt vaak vermeld hoeveel specierechten de griffier ontvangen heeft. Daarnaast bestaan er ook aparte ontvangstenboeken.

⁶ Zie *Proc. ord.* 1691, art. 43.

⁷ Wellicht werden ze door de officialen bijgehouden. De bedragen werden ingebracht in de algemene depêchenboeken.

⁸ Voor de tarieven, zie o.m. de ordonnantie van 1 maart 1449 (LAMEERE E., *Documents inédits pour servir à l'histoire de l'origine et des attributions de l'audiencier dans les anciens Pays-Bas*, p. 169-174) en *Proc. ord.* 1604, art. 242-273.

⁹ RvB 4978, f. 119 (2 april 1691).

¹⁰ Zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 269-286.

¹¹ Zie *Proc. ord.* 1604, art. 628.

5. Ontvangstenboeken boeten

Aanvankelijk was de ontvanger van de exploten volledig verantwoordelijk voor de inning van de boeten en de uitbetaling van o.m. de wedde van de procureur-generaal, de kantoorbehoeftigheden en de vacaties van de raadsheren en de boden ¹². In het woelige laatste kwart van de 16de eeuw trok de raad die comptabiliteit naar zich toe. Vanaf dan zijn er nogal wat wrijvingen geweest tussen de griffiers en de ontvanger van de exploten. Laatstgenoemde eiste het recht op om alle boeten (ook de geconsigneerde) te beheren ¹³. De griffiers stelden daar tegenover dat minstens de voorwaardelijk betaalde (en geconsigneerde) boeten door hen ontvangen moesten worden ¹⁴. Het heeft er alle schijn van dat zij voortdurend geprobeerd hebben om de hele comptabiliteit naar zich toe te trekken. Die onduidelijkheid maakt in elk geval de toewijzing van deze bescheiden nogal problematisch.

De algemene reeks ontvangstenboeken van de boeten vindt zijn oorsprong in de verordening van 28 juni 1687, die bepaalde dat de griffiers en de secretarissen een register moesten aanleggen waarin alle boeten genoteerd werden die door de Raad waren opgelegd ¹⁵. Blijkbaar gaat het hoofdzakelijk om boeten omwille van onwils appel, onwils reformatie of revisie of verwerping van een rekest-civil.

Artikel 122 van de ordonnantie van 6 maart 1691 schreef voor dat de inning van de boeten voortaan door de drie griffiers samen diende te gebeuren. Tevens werd aangestipt dat de boeten ten voordele van het St.-Anna-altaar apart geregistreerd moesten worden. Die laatste categorie bestond hoofdzakelijk uit disciplinaire boeten die opgelegd werden aan advocaten, procureurs en deurwaarders voor overtredingen van de regelgeving ¹⁶. Ook na de opheffing van de gemeenschappelijke kas bleef de registratie van deze boeten centraal gebeuren. De resolutie van 10 mei 1735 bepaalde dat er voortaan geen "naedere schrifturen" mochten ingeleverd worden zonder toelating en zonder betaling van "eenen permissen schellinck". Voor de Bovengriffie is de registratie van deze boeten bewaard gebleven (nr. 6324).

¹² Zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 205-227.

¹³ Zie o.m. RvB 5042, f. 202-204 en 5235, f. 170.

¹⁴ RvB 5042, f. 202-204 en 335-348.

¹⁵ Dit was reeds gevraagd in een reglement van 1679; zie RvB, *Doc. Hist.*, 8, f. 46-47. Voor de tekst van het reglement van 28 juni 1687, zie RvB 2079.

¹⁶ Zie art. 290, 305, 329, 330, 331, 369, 373 en 491 van *Proc. ord.* 1604.

6. *Ontvangstenboeken medianaten advocaten, procureurs, landmeters en notarissen*

Naar aanleiding van de gedwongen lening van 1690 (zie *infra*, p. 202) werd er o.m. bepaald dat advocaten, procureurs en landmeters bij hun beëdiging een speciale belasting dienden te betalen¹⁷. Elke griffier ontving de medianaten van de postulanten die op zijn griffie hun patent kregen. De bedragen werden doorgestort naar de griffier belast met het beheer van deze lening, die hiermee de interesten van de bewuste lening uitbetaalde.

7. *Rapportboeken (gedeeltelijk ontvangstenboeken rapportgelden)*

In deze delen wordt de betaling van de rapportgelden door de partijen geregistreerd. Tussen 1691 en respectievelijk februari 1750 (Benedengriffie) en januari 1781 (Bovengriffie) worden er geen bedragen meer vermeld, enkel namen van procureurs. Het reglement van 6 maart 1691, dat bepaald had dat de griffier van de binnenmaand de *tantièmes* van de rapporten zou genieten (art. 36), ligt wellicht aan de basis van deze verandering. De rapportgelden worden ook vermeld in de distributieboeken van de rapportgelden (zie *infra*, p. 194) en in een aantal losse katernen (nrs. 6204 en 6205). Deze delen hebben in de 18de eeuw blijkbaar hoofdzakelijk de functie van inventaris van gerapporteerde processen. Omwille van de naadloze overgangen is de serie hier als één geheel behouden, al kunnen de delen tussen 1691 en 1750/1781 bezwaarlijk als ontvangstenboeken beschreven worden.

8. *Ontvangstenboeken admissierechten*

Bij hun admissie dienden notarissen, advocaten en procureurs een bepaald bedrag te storten ten voordele van het St.-Anna-altaar¹⁸. Wellicht waren het de griffiers (of één van de griffiers) die deze administratie verzorgden en die de bedragen in kwestie doorstortten aan de klerk van het St.-Anna-altaar.

9. *Diversen*

Onder deze hoofding zijn een aantal bescheiden ondergebracht die niet in de grote reeksen ingepast kunnen worden. Het gaat overwegend om notitieboekjes waarin achterstallige betalingen genoteerd werden. Volledigheidshalve vermelden we hier nog dat de ontvangstenboeken van de griffiers belast met het beheer van de lening van 1690, onder een aparte hoofding aan bod komen.

¹⁷ Zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 1, p. 210-212.

¹⁸ Zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 3, p. 126. Het bedrag varieerde.

1. Algemene ontvangstenboeken

a. Hoofdreeks

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
		2057. maart 1695-1713 1 deel
Bovengriffie	Benedengriffie	
6313. juli 1761-24 maart 1794 1 deel	6314. maart 1788-nov. 1789 1 katern	
	6315. april 1793-maart 1794 1 katern	

b. 'Bijlagen'

Bovengriffie	Benedengriffie
5324. 1738, jan.-juni 1 omslag	
5325. 1738, juli-dec. 1 omslag	
5326. 1739, jan.-juni 1 omslag	
5327. 20 okt. 1741-1742 1 omslag	5338. 20 okt. 1741-1742 1 omslag
5328. 1743, jan.-juni 1 omslag	5339. 1743 1 omslag
5329. 1743, juli-dec. 1 omslag	
5330. 1745 1 omslag	
5331. 1746 1 omslag	5340. 1746 1 omslag
5332. 1747-1748 1 omslag	5341. 1747 1 omslag
	5342. 1748 1 omslag
	5343. 1750 1 omslag
	5344. 1751 1 omslag
	5345. 1752 1 omslag
	5346. 1753 1 omslag
	5347. 1756 1 omslag
	5348. 1757 1 omslag
	5349. 1758 1 omslag

Bovengriffie	Benedengriffie
5311. 1785 1 omslag	5350. 1759 1 omslag
5312. 1786 1 omslag	
5313. 1787 1 omslag	
5314. 1788 1 omslag	
5315. 1789 1 omslag	
5316. 1790 1 omslag	
5317. 1791 1 omslag	
	4785. april 1793-jan. 1794 1 katern

2. *Depêchenboeken (Ontvangstenboeken depêchenrechten)*

a. Vóór april 1691

10 delen

Bovengriffie	Benedengriffie	
6326. 1668-17 aug. 1669	1984. 9 juni 1602-19 nov. 1606	
	6293. april 1641-jan. 1642	
	6325. sept. 1642-juli 1643	
	6209. jan.-juli 1644	
	1985. aug. 1649-dec. 1649	
	1986. jan. 1655-dec. 1656	Derde griffie
	1987. 2 jan. 1680-6 jan. 1684	2028. (a) dec. 1685-maart 1691
	1988. 7 jan. 1684-6 dec. 1687	

b. Na april 1691

1. «Courante depeschen»

32 delen en 21 katernen

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
	1989. april 1691-1696 1991. 1697-1699 1992. jan. 1700-11 mei 1702 6294. mei 1702-mei 1704 6295. juni 1704-1706 6296. juni 1708-1709	1990. juli 1691-mei 1701 1993. juni 1701-juni 1712
Bovengriffie	Benedengriffie	
1996. juli 1712-1723	1995. 1710-maart 1715 6297. april 1715-febr. 1717 6298. maart 1717-sept. 1717 6299. okt. 1717-dec. 1717 1998. 1718-aug. 1723 1999. sept. 1723-13 okt. 1728 2001. 14 okt. 1728-sept. 1733 2002. okt. 1733-jan. 1738 2003. 1738-1752 2005. 1753-1759 2007. 1760-juni 1761 2008. (a) juli 1761-1762 (b) mei 1763-1769 2010. mei 1770-april 1775 2012. 20 okt. 1775-april 1778 2013. 20 okt. 1775-1779	
2000. 1724-1739		
2004. 1740-1757		
2006. 1758-jan. 1774		
2011. maart 1774-april 1788		

Bovengriffie	Benedengriffie
	2085. febr. 1780-4 sept. 1781
	2014. juni 1781-1784
	2015. 1785
	2016. 1786
	2017. 1787
	2018. jan. 1788-juli 1788
	2019. aug. 1788-dec. 1788
	2020. jan. 1789-nov. 1789

2009. «Generaelen Ontfanck ter Benede Greffie sub D: Graphiario Lanné», 5 maart 1763-8 febr. 1776 (gedeeltelijk kopie van 2010). 16 katernen
2084. Ontvangstenboek depêchenrechten (per zaak), 1760-1768. 1 deel
6322. Ontvangstenboek depêchenrechten (per zaak), 1769-1785. 1 deel

2. Depêchenboeken vonnissen

Bovengriffie	Benedengriffie
2033. (a) dec. 1685-maart 1701 (b)«Particuliere depechen, acten, ende andere nyet commende in partagie beginnende meert 1692 als wesende voor date van het reglement», maart 1692-juni 1698 1 deel	2056. 1692-1714 5 katernen
2034. juni 1701-nov. 1724 1 deel	
2035. 1725-mei 1763 1 deel	2036. febr. 1738-april 1775 1 deel
	6307. aug. 1788 - nov. 1789 1 deel
	6308. april 1791-jan. 1792 1 deel

3. Depêchenboeken appointementen en consulten

Bovengriffie (+ Derde griffie)			Benedengriffie		
2038.	(a) dec. 1685-juli 1738	1 deel	2039.	1738-1744	1 deel
			2040.	1745-febr. 1752	1 deel
2043.	1760-16 juni 1789	1 deel	2041.	april 1752-1760	1 deel
			2042.	1761-maart 1763	1 deel
			2044.	jan. 1792-nov. 1795	1 deel

Zie ook 2080.

5274. «Liste der Enregistrature, begonst 1791», Ontvangstenboek depêchenrechten voor consulten en briefwisseling, febr. 1791-okt. 1794. 1 deel

3. Ontvangstenboeken zegelrechten

Bovengriffie		Benedengriffie	Derde griffie
			2028. (b) april 1691-mei 1701 1 deel
			☞ Zie Bovengriffie
Bovengriffie		Benedengriffie	
2029.	juni 1701-27 juli 1722 1 deel		
2030.	29 juli 1722-28 november 1759 1 deel		
2031.	1760-maart 1781 1 deel		

4. Ontvangstenboeken specierechten

Bovengriffie			Benedengriffie		
6309.	okt. 1703-9 maart 1714	1 deel	2054.	1691-1715	9 katernen
			2082.	(b) april 1736-1739	1 deel
6310.	1754-19 nov. 1787	1 deel	6311.	1782-30 juni 1789	1 deel

Bovengriffie	Benedengriffie
	6312. 25 febr. 1791-24 maart 1794 1 deel

Zie ook 2080.

5. *Ontvangstenboeken boeten*

a. Algemeen

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
		2079. maart 1687-maart 1691 1 deel
1866. (a) april 1691-september 1708		1 deel
6320. okt. 1708-1762		1 deel
6321. 1763-16 okt. 1795		1 deel

b. Bijzonder

1866. (b)«Penen ende amenden voor St Annen altaer uytgecomen onder de greffiers van desen raede beginnende in april 1691» (f. 70-74), april 1691-23 januari 1706.
1 deel
6324. «Notitie Boeck van de gepresenteerde Requesten van permissie tot het dienen van naerdere schriftuere t'zij ter Rolle oft andersints, waer over de pene van seven stuijvers moet worden betaelt mitsgaeders het recht van Prolongatien die versocht worden ter Rolle ten behoeve van haere Majesteijts Exploicten alles ingevolghe de Resolutie van den Souv. Raede van Brabant de date 10 may 1735 ende de voordere ordonnantie van den 27 Januarij 1753 daer op gevolght», 31 dec. 1738-okt. 1795 (Sub Van Cutshem en Lanné).
4 katernen

6. *Ontvangstenboeken medianaten advocaten, procureurs, landmeters en notarissen*

Bovengriffie	Benedengriffie
☞ Zie ook 4784 (p. 203)	2052. 20 april 1763-16 april 1794 1 deel
2050. (a) 4 juli 1767 - 2 juni 1789 1 deel	2053. 1781-15 juni 1795 1 deel

7. Rapportboeken (gedeeltelijk ontvangstenboeken rapportgelden)

26 delen

Bovengriffie		Benedengriffie	
2021. 1643-1651 1913. 1652-1662 2022. (a) 1663-jan. 1680 (b) sept. 1681-mei 1683		6207. 1600-1610 2119. 1611-1619 2123. 1620-1630 2125. 1631-1635 2127. 1636-1643 2129. 1644-1656 2133. 1657-1675	
Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie	
2142. 1700-jan. 1714	2139. 1686-1708	2136. dec. 1685-juni 1691 2140. sept. 1691-1699 ☞ Zie Bovengriffie 2143. mei 1704-mei 1709	
Bovengriffie		Benedengriffie	
2081. maart 1714-1731 2147. 1732-jan. 1751 2151. maart 1751-juli 1774 2153. sept. 1774-1791 2027. 1792-1795		2144. 1709-april 1735 2148. juni 1735-1751 2152. 1752-1766 2024. 1767-juni 1783 2025. 18 aug. 1783-18 juni 1789 2155. 24 juni 1789-23 dec. 1789 (Grote Raad) 2026. febr. 1790-okt. 1795	

6204. Ontvangsten rapportgelden, jan. 1728 (Schouten)

1 katern

6205. Ontvangsten rapportgelden, mei 1743-nov. 1749 (Van Cutshem)

41 katernen

8. Ontvangstenboeken admissierechten

(Bovengriffie)

2050. (b) «Rechten competerende Ste Anna autaer over admissien van advocaeten, procureur [sic] en notarissen», 4 juli 1767 - 2 juni 1789.
(c) «Rechten competerende den Secretaris van den Heere Cancellier ende den Concherge over admissien van advocaeten, procureurs ende notarissen», 4 juli 1767 - 2 juni 1789. 1 deel

(Benedengriffie)

6286. (c) «Rechten competerende den heer cancelier bij mij ontvanghen t'zedert 1^a Januarii 1634 tot [sic]», 1634-1647.
(d) «Rechten bij mij greffier ontvanghen competerende St Annen autaer over d'admissien van d'advocaeten ende procureurs», 1634-1648. 1 deel
6284. (b) Admissie-rechten ten voordele van het St.-Anna-altaar, 1649-1670.
(c) «Jura competerende mijn Eerw: heere den Cancelier over admissien van notarissen», 1649-1684. 1 deel
2082. «Notitie Boeck van de rechten competerende Ste Anna Autaer over d'admissien van Advocaeten, Procureurs ende Notarissen, bij mij ontfangen t'sedert Aprilis 1736 als mede van de hellight der specien competerende den Eerw. heere Cancellier». 1 deel
(a) Admissierechten ten voordele van het St.-Anna-altaar, 30 maart 1736 - 19 december 1746.

9. Diversen

6300. Ontvangstenboek inkomsten uit volontaire condemnaties, 1 maart 1745 - 1761 (Van Cutshem). 1 deel
6301. Ontvangstenboek inkomsten uit volontaire condemnaties, 1777 - 26 april 1787 (Lanné). 1 deel
6302. «Boeckxken van de openstaende Rapporten beginnende met october 1787», okt. 1787 - juni 1788. 1 deel

6303. «Rapport Boeckxken beginnende met de Maendt Augusti 1788», 25 aug. 1788 - 29 oktober 1789. 1 deel
6304. «Openstaende Rapporten de anno 1791. Sub Graph^o Mosselman», 8 febr. 1790 - okt. 1793. 1 deel
6305. «Notitie Boeck van de openstaende Condemnatien Volontairs de anno 1791. Sub Graph^o Mosselman», 1791. 1 deel
6306. «Notitie Boeck van de openstaende Condemnatien Volontairs de anno 1792. Sub Graphiario Mosselman», 1792. 1 deel
5333. «Memorie van de openstaende depeschen, waer van het verschot vanden segel door mij Cans gedaen is als volgt» (sub Schouten), 1714-1720. 1 katern
5334. «Memorie vande openstaende depeschen waer van het verschot vanden segel is gedaen door mij Huygens uijt de geconsigneerde penen van reformatien en de req^{ten} civiele, ende het welck mij aende selve moet valideren», 1722-1733. 1 katern
5335. «Notitie vande openstaende depeschien, waer van het verschot van het segelrecht is gedaen door mij Huygens uijt de geconsigneerde penen van reformatie ende req^{ten} civiele, dewelcke mij aende selve penen moet valideren», 1722-1737. 1 katern
5336. «Memorie vande openstaende rapporten sub graph^o Bodry bij mij Engelbert Cans verantwoordt uijtte penningen van de geconsigneerde amenden», dec. 1700 - sept. 1721. 1 omslag
5337. «Memorie vande openstaende rapporten sub graph^o Schouten, bij mij Huygens verantwoordt aende heeren uijtte penningen vande amendens, de welcke mij daer uijt moeten worden gevalideert», maart 1722 - nov. 1733. 1 katern
5323. Ontvangstenboek *tantièmes* rapportgelden, febr. 1791 - okt. 1792. 1 katern
6323. «Notitie Boeck van de actens ter rolle, beginnende october 1741», 1741-1780. 1 deel
2087. «Ontfanck der actens ter rolle», 1789-1795. 1 deel

B. Distributieboeken rapportgelden

In deze serie wordt de verdeling aangetekend van de rapportgelden, de vergoedingen die de rapporteur en de andere raadsheren ontvingen voor hun aandeel in de rapportering van het proces. Er hebben verschillende regelingen bestaan; doorgaans ontving de rapporteur het dubbele of het drievoudige van zijn collega-raadsheren. De inning en de verdeling van deze rapportgelden gebeurde door de griffier, die maandelijks met de raadsheren afrekende ¹⁹. De inning van de rapportgelden werd aangetekend in de ontvangstenboeken van de rapportgelden (zie p. 184). De verdeling ervan werd in de distributieboeken van de rapportgelden opgetekend. Grosso modo kan een onderscheid gemaakt worden tussen twee types. In een eerste serie werd per zaak genoteerd hoeveel elke raadsheer die aan de beraadslaging deelnam, ontving. Een tijdlang hielden de griffiers aparte registers bij voor de twee kamers. In een tweede serie noteerde de griffier per raadsheer hoeveel rapportgelden uitbetaald waren. De bruikbaarheid van deze serie voor het onderzoek is vrij beperkt. Wel geven deze bronnen uiteraard een goed zicht op de vergoeding van de raadsheren ²⁰.

1. Type 1: registratie per zaak

84 delen

Bovengriffie	Benedengriffie
1898. juni 1597-1600	1897. aug. 1585-jan. 1593
1900. 1601-1607	1896. 1 dec. 1585-1587
1901. 1611-1613	
1902. 1614-1622	
1905. 1623-1634	1906. 1631-1634
1908. 1635-1648	1907. 1635-1639
	1909. 1640-1645

¹⁹ Zie de resolutie van 23 juni 1694 in RvB 5218, f. 124v: "Thoff ordonneert aende greffiers in hunne maendelijcke billetten te verantwoorden alle de rapporten sonder eenige exceptie ende ingevallē van geene betaelingē ofte insolventie aen te teekenen de gene die onmogelijck souden sijn inne te voorderen met betoogh vande devoiren daertoe gedaen, ende ten regarde van het gepasseerde te maecken binnen acht daegen eenen pertinentē staet van alle de openstaende rapporten met gelijcke aenwijsingē daertoe gedaen (...)".

²⁰ Voor meer informatie over de rapportgelden en andere vormen van bezoldiging, zie GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 2, p. 269-298.

Bovengriffie	Benedengriffie
1911. jan. 1649-maart 1655	1910. 1646-1650
1914. mei 1655- 1663	1912. 1651-1657
1917. 1664-jan. 1671	1915. 1658-april 1663
1919. maart 1671-sept. 1674	1916. april 1663-1668
1920. nov. 1674-jan. 1677	1918. 1669-febr. 1679
1921. jan. 1677-maart 1679	
1922. mei 1679-1681	1923. febr. 1679-febr. 1682
1924. jan.-juli 1682	1925. april-aug. 1682

Bovengriffie		Benedengriffie	Derde griffie	
Bovenkamer	Benedenkamer		Bovenkamer	Benedenkamer
1927. sept.1682-1683	1926. sept. 1682-1683	1928. okt. 1682-aug.1683		
1931. 1684-maart 1685	1930. 1684-maart 1685	1929. okt.1683-febr. 1684		
1935. mei 1685-febr.1691	1934. mei 1685-febr. 1691	1932. april 1684-juni (aug.) 1685		
		1933. aug. 1685-jan. 1687		
1940. mei 1691-mei 1701	1939. mei 1691-mei 1701	1938. april 1687-april 1692	1936. 1686-1692	1937. 1686-1692
		1941. juli 1692-april 1701	1943. (a) 1693-juni 1701	1942. 1693-1699
1946. aug. 1701-1712	1945. aug. 1701-1712	1944. juli 1701-juni 1706		1943. (b)1700-juni 1701
		1948. sept. 1706-1708	1947. mei 1704-mei 1709	

Bovengriffie		Benedengriffie	
Bovenkamer	Benedenkamer	Bovenkamer	Benedenkamer
1952. 1713-1723	1951. 1713-1723	1949. maart 1709-juni 1712	
		1950. aug. 1712-1716	
		1953. 1717-1719	
		1954. 1720-1724	
1956. 1724-1730	1955. 1724-1730	1957. 1725-1728	
		1958. 1729	
1961. 1731-1738	1960. 1731-1738	1959. 1730-1733	
		1962. 1734-1737	
1966. 1739-1748	1965. 1739-1748	1964. 1738-1749	1963. 1738-1749
		1969. 1750-1756	
1968. 1749-1760	1967. 1749-1760	1970. 1757-juni 1761	
1973. 1761-1771	1972. 1761-1771	1971. aug. 1761-1765	
		1974. 1766-1768	
1977. 1772-1781	6291. 1772-1781	1975. 1769-april 1772	
		1976. juni 1772-okt. 1775	
		1981. juni 1781-juni 1787	1980. juni 1781-juni 1787
1982. 1782-jan.1791; juli 1793-7juli 1794	6292. 1782-juli 1790	1983. aug. 1787-okt. 1794	

2. Type 2: registratie per raadsheer

Bovengriffie	Benedengriffie
2078. (a) maart 1631-mei 1631; maart 1635-jan. 1638 1 deel	1899. 1600 6 katernen
	1903. 1616 6 katernen
	6289. 1621 6 katernen

Bovengriffie			Benedengriffie		
			6290.	okt. 1622	1 katern
4751.	1660	3 katernen			
4752.	1661	6 katernen			
4753.	1662	6 katernen			
4754.	1663	7 katernen			
4755.	1664	6 katernen			
4756.	1665	6 katernen			
4757.	1666	7 katernen			
4758.	1667	7 katernen			
4759.	1668	5 katernen			
5420.	juli 1744	3 stukken	5421.	juni 1750	1 katern
4760.	1782	1 omslag	5422.	febr. 1758	1 katern
4761.	1783	6 omslagen			
4762.	1784	6 omslagen			
4763.	1785	6 omslagen			
4764.	1786	6 omslagen			
4765.	1787	6 omslagen			
4766.	1788	6 omslagen			
4767.	1789 (+ Grote Raad)	5 omslagen			
4768.	1790	1 omslag			
4769.	1791	1 omslag			
4770.	1792	1 omslag			
4771.	1793	1 omslag			
4772.	1794	1 omslag			
4773.	1795	1 omslag			

C. Taxaatboeken en taxaties

Taxaties en taxaatboeken dienen gesitueerd in de afhandeling van de proceskosten. De procureur van de partij die tot betaling van de kosten veroordeeld was, ontving op de rol van de tegenpartij een staat van de onkosten die de tegenpartij gemaakt had. Indien de procureur hiermee akkoord ging (eventueel na "diminutie"), was de zaak afgehandeld. Indien er onenigheid bestond over het ingebrachte bedrag, diende de vragende partij de tegenpartij te dagvaarden, zodat over de kostenregeling een nieuwe procedure gestart kon worden. Twee commissarissen (doorgaans de kanselier en een griffier) werden dan door de Raad afgevaardigd om de ingeleverde onkostenstaat te onderzoeken en eventueel aan te passen.

De taxaatboeken bevatten in chronologische volgorde de vonnissen van deze commissarissen, met daarin de schattingen van de te betalen proceskosten ²¹. In de marge van de taxaatboeken is meestal aangegeven hoeveel specie-rechten er op de taxaten betaald moest worden ²². Deze serie is niet volledig bewaard.

De onkostenstaten (of taxaties), opgemaakt door de procureurs, vermelden alle kosten die door de partijen bij een proces gemaakt werden: erelonen advocaten en procureurs, portkosten, rechten betaald aan de griffiers, enz. De meeste van deze staten dragen de sporen van een revisie (wellicht door de procureur van de tegenpartij). Op enkele nummers na, zijn deze taxaties afkomstig uit het archief van griffier Bodry en diens opvolgers (Bovengriffie).

1. Taxaatboeken

34 delen en katernen

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
		6210. 1686
		6334. 1687
		6335. 1688
		6336. 1689
		6337. 1691-1692

²¹ Waarschijnlijk gaat het hier enkel om zaken waarin de door de tegenpartij ingebrachte proceskosten betwist werden; zie art. 625-626 van *Proc. ord.* 1604. Uit de formulering van de taxaten in de taxaatboeken blijkt dat het meestal om probleemgevallen gaat, waarbij de tegenpartij een "schrifture van diminutie" had ingediend.

²² Zie hierover *supra*, p. 177 en 182. Mogelijk startte deze reeks taxaatboeken pas in 1691, hoewel de 20ste penning (specien) reeds in de procedure-ordonnantie van 1604 vermeld wordt (art. 628).

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
		6338. 1693-22 maart 1696

Bovengriffie	Benedengriffie
6208. 19 febr. 1703-7 mei 1704	1671. 21 maart 1691-12 juli 1723
6203. 16 mei 1704-18 aug. 1706	
6339. 18 febr. 1709-14 nov. 1710	
6281. 1713-1 april 1715	
6340. 3 april 1715-8 okt. 1717	
6341. 9 okt. 1717-1719	
6342. 1720-1722	
6343. 1723-1725	
6344. 1730-1732	
1672. 16 mei 1736-9 nov. 1740	1673. 11 jan. 1738-23 dec. 1754
6345. 17 mei 1745-4 nov. 1750	
6346. 6 sept. 1758-27 sept. 1762	
6347. 4 okt. 1762-17 april 1767	
6348. 22 april 1767-8 april 1772	
1674. 22 april 1772-30 maart 1778	1675. 12 jan. 1774-28 dec. 1778
1676. 3 april 1778-12 maart 1781	1677. 29 jan. 1779-10 sept. 1781
1678. 14 maart 1781-7 mei 1783	1679. 1 okt. 1781-27 dec. 1783
1680. 9 mei 1783-15 juni 1789	1681. 9 jan. 1784-30 dec. 1785
	1682. 5 jan. 1786-31 dec. 1787
	1683. 7 jan. 1788-30 sept. 1789
1684. 6 febr. 1790-26 nov. 1795	1685. 7 jan. 1790-29 okt. 1792

2. Taxaties

Bovengriffie		Benedengriffie	
5378. 1677-1684		1 omslag	5416. 1670-1676 3 stukken
			5382. 1677-1683 1 omslag
Bovengriffie	Benedengriffie		Derde griffie
5379. 1685-1686 1 omslag		5383. 1689-1695 1 omslag	5386. 1685-1687 1 omslag
5380. 1687-1688 1 omslag			5387. 1688-1689 1 pak
5381. 1694-1698 1 omslag		5384. 1699-1703 3 stukken	5388. 1690-1691 1 pak
			5389. 1692 1 omslag
			5390. 1693 1 omslag
			5391. 1694 1 omslag
			5392. 1695 1 omslag
			5393. 1696 1 omslag
			5394. 1697-1698 1 omslag
5395. 1699-1701 1 pak			
5396. 1702-1705 1 pak			
5397. 1706-1709 1 pak			☞ Zie Bovengriffie
			5385. 1709 1 stuk
Bovengriffie		Benedengriffie	
5398. 1710-1713	1 pak		
5399. 1714-1717	1 pak		
5400. 1718-1721	1 pak		
5401. 1722-1725	1 pak		
5402. 1726-1728	1 pak		
5403. 1729-1732	1 pak		
5404. 1733-1735	1 pak		

Bovengriffie		Benedengriffie
5405.	1736-1738	1 pak
5406.	1739-1741	1 pak
5407.	1742-1744	1 omslag
5408.	1745-1747	1 omslag
5409.	1748-1750	1 omslag
5410.	1751-1754	1 omslag
5411.	1755-1757	1 omslag
5412.	1758-1761	1 omslag
5413.	1762-1764	1 omslag
5414.	1765-1768	1 omslag
5415.	1769-1771	1 omslag

D. Comptabiliteit van de griffiers belast met het beheer van de lening van 13 oktober 1690

In 1690 werd de Raad van Brabant gedwongen om de regering een som van meer dan 20.000 gulden te lenen. De volledige terugbetaling ervan vond pas plaats in 1786. De uitvoering van de diverse maatregelen die met deze lening gepaard gingen, werd toevertrouwd aan een speciale ontvanger (voor zover mij bekend altijd een griffier). Deze betaalde de interesten uit aan de raadsheren en de andere suppoosten die bijgedragen hadden tot de lening. Hij ontving ook de nieuwe belastingen die n.a.v. de lening waren ingevoerd: raadsheren, fiscalen en andere suppoosten van de raad dienden bij indiensttreding een vast bedrag te betalen, evenals de advocaten, procureurs, notarissen en landmeters die door de raad geadmitteerd werden. Daarnaast werden een aantal boetes en zegelrechten verdubbeld ²³. In 1704 kreeg Bodry de toestemming om, omwille van de sterke daling van de inkomsten, de geconsigneerde boetes voor grote en kleine revisie op de andere griffies te gebruiken voor de uitbetaling van de interest ²⁴.

1. Ontvangstenboeken

2045.	18 nov. 1690-1706	1 deel
2046.	1707-11 maart 1741	1 deel
2047.	Ontvangstenboek van de medianaten en andere rechten ingesteld n.a.v. de lening van 13 oktober 1690, 16 augustus 1741-1762.	1 deel
2051.	1763-25 juni 1784	1 deel

2. Rekeningen

5319.	«Vierde rekeninge, bewijs ende reliqua die midts desen is doende heer Hendrick Bodry (...) tsedert het sloth der voorgaende rekeninge gesloten den 9en februarii 1702», gesloten 25 augustus 1708 (met bijlagen).	1 pak
5320.	«Sesde rekeninge, bewijs ende reliqua die midts desen is doende heer Gregorius Schouten (...) tsedert de voorgaende vijffde rekeninge (...) gesloten den 12en mey 1714 (...)», gesloten 7 september 1715 (met bijlagen).	1 omslag

²³ Zie het octrooi d.d. 13 oktober 1690 in RvB 5351, alsook GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 1, p. 210-212.

²⁴ Zie RvB 5000, f. 365.

5321. «Seventhiende rekeninge, bewijs ende reliqua die mits desen is doende heer Gregorius Schouten (...) tsedert de voorgaende 16e rekeninge gesloten den 22 october 1736 (...)», gesloten 30 juni 1738 (met bijlagen). 1 omslag
5322. «Achtiende [sic] rekeninge, bewijs ende reliqua die mits desen is doende heer Gregorius Schouten (...) tsedert de voorgaende 17. rekeninge gesloten den 30. junii 1738», gesloten 13 november 1739 (met bijlagen). 1 omslag
4775. «Eerste Rekeninge, bewijs, ende Reliqua die mits desen is doende Heer Joannes Franciscus De Vos Greffier (...) gedaen t'sedert de negenthiende ende leste rekeninghe van wijlen Heer Gregorius Schouten gewesenen Greffier (...) gesloten den 11. Meert 1741» (met bijlagen), 11 maart 1741 - 11 september 1743. 1 omslag
4776. «Tweede Rekeninge» (gesloten 14 mei 1746) (met bijlagen). 1 omslag
- 4777-4783. Rekeningen voorlegd door Franciscus van Benthem, officiaal en beheerder van de nalatenschap van griffier De Vos (gesloten 5 april 1763) (met bijlagen). 7 omslagen
4777. «Derde Rekeninge...»
4778. «Vierde Rekeninghe...»
4779. «Vijffde Rekeninghe...»
4780. «Sesde Rekeninghe...»
4781. «Sevenste Rekeninghe...»
4782. «Achtste Rekeninghe...»
4783. «Neghenste Rekeninghe...»
4784. Rekening door Lanné, 1763-8 mei 1767 2 katernen
3. Andere
5351. Diverse stukken betreffende de lening van 13 oktober 1690. 1 omslag

E. Uitgavenboekjes

De griffiers waren zelf verantwoordelijk voor de bezoldiging van hun officialen. Deze laatste kregen een vaste vergoeding, alsook een *tantième* op de dépêchen. Voor de Benedengriffie zijn deze uitgavenboeken bewaard voor de periode 1752-1792. Daarnaast werden onder deze hoofding nog een viertal katernen geplaatst, die een algemeen overzicht geven van de uitgaven van de Benedengriffie (vergoedingen officialen, zegels, papier, inbindingen, soms ook overboekingen van de ene griffie naar de andere).

1. Algemene uitgavenboekjes

4 katernen

Bovengriffie	Benedengriffie
	6316. maart 1788-nov. 1789
	6317. december 1789-febr. 1791 (+ 4 kwitanties)
	6318. febr. 1791-nov. 1792;4 jan. 1794
	6319. april 1793-april 1794 (+ 1 kwitantie)

2. Uitgavenboekjes emolumenten en wedden officialen

13 delen

Bovengriffie	Benedengriffie
	2065. 1752-1756
	2066. 1757-1759
	2067. 1760-1762
	2068. 1768-1770
	2069. 1771-1773
	2070. 1774-1775
	2071. 1776-mei 1777
	2072. juni 1777-mei 1780
	2073. dec. 1781-juli 1783
	2074. aug. 1783-mei 1785

Bovengriffie	Benedengriffie
	2075. juni 1785-sept. 1787
	2076. okt. 1787-sept. 1788
	2077. febr. 1789-juli 1792

F. Diversen

2080. «Registre van de gemeyne generaele depeschen ende specienrechten van de taxaeten van kosten ende vacatien bij die greffiers vanden Raede van Brabant ontfanghen...», april 1691-sept. 1698. 1 deel
2083. «Rechten de welcke moeten gepartageert worden tusschen de Heeren Gref-fiers ende de Heeren Secretarissen, ingevolge de transactie tusschen de voors. Heeren aengegaen voor Heeren Commissarissen den 1^{en} Julij 1741», juli 1741-dec. 1790 (Sub Schouten). 1 deel
5291. Register met rekeningen, kwitanties en andere bescheiden m.b.t. de gedwon-gen lening van 1667, 1668-1676. 1 deel
5352. Diverse stukken betreffende comptabiliteit. 1 omslag

VIII. DISTRIBUTIEBOEKEN

De verdeling van de dossiers door de kanselier over de raadsheren vormde een belangrijk scharnier in de procesgang. Te oordelen naar de talrijke herhalingen van de voorschriften in dat verband nam men het niet altijd even nauw met de bepaling dat de kanselier de werkverdeling regelde ¹. De registratie van de distributie van de processen beoogde niet alleen de controle op een rechtvaardige verdeling, maar liet tevens toe om te controleren of de griffiers en de secretarissen eenzelfde proces niet meerdere malen aanboden, wat door de ordonnantie van 1691 verboden was ².

De oudste voorschriften i.v.m. de registratie van de distributie dateren uit 1589 en 1590 ³. Artikel acht van de resolutie van 13 maart 1590 bepaalde dat de "boecken vande voirs. distributien vande processen ende commissien" voor de secretarissen geheim zullen gehouden worden, wat er op wijst dat alleen de griffiers de distributie registreerden. Later (vanaf ca. 1660) blijken zowel de griffiers als de secretarissen distributieboeken bijgehouden te hebben ⁴.

De resolutie van 8 november 1589 had voorgeschreven dat er drie soorten distributieboeken aangemaakt moesten worden: (a) communicatoire processen, (b) gewone processen, (c) commissies. De distributieboeken van de communicatoire zaken worden in een aantal gevallen gecombineerd met de "commissies". Ze bevatten in principe in chronologische volgorde de ingediende bescheiden (rescripties, duplieken, enz...), de namen van de betrokken partijen, de naam van de secretaris en de raadsheer op wie de bescheiden in kwestie "gedistribueerd" worden. De oorsprong van deze distributieboeken is niet altijd duidelijk ⁵. Vermoedelijk werden ze tot ca. 1660 door de griffiers bijgehouden; daarna blijken de secretarissen zelf de distributie door de kanselier geregistreerd te hebben (zie deel 2) ⁶.

¹ Zie o.m. de resolutie van 21 maart 1654 (RvB 5276, f. 117v); *Proc. ord.* 1691, art. 49, alsook de resolutie van 28 augustus 1698 (RvB 5220, f. 153v).

² WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 79; *Proc. ord.* 1691, art. 50.

³ Zie de resoluties van 8 november 1589 (RvB 5276, f. 26) en 13 maart 1590 (RvB 5276, f. 28v-29).

⁴ De oudste distributieboeken zijn anoniem; wellicht werden ze door de kanselier bewaard; vanaf de jaren '60 van de 17de eeuw wordt op de delen zelf aangeduid bij welke secretaris of griffier de distributieboeken in kwestie behoren. Zie deel 2 (distributieboeken secretarissen).

⁵ Ook in de Grote Raad van Mechelen is de herkomst van deze distributieboeken niet duidelijk. Zie KERCKHOFFS-DE HEIJ A.J.M., *Enkele opmerkingen over de registratie van handelingen met betrekking tot de processtukken (dossiers) in de registers 621-625*, in *Consilium Magnum (1473-1973)*, *Herdenking van de 500e verjaardag van de oprichting van het Parlement en Grote Raad van Mechelen*, Brussel, 1977, p. 300-304.

⁶ Zie de resolutie van 25 mei 1662 in RvB 4927, f. 202.

Een tweede categorie distributieboeken betreft de processen die op de rol gevoerd worden. Hierin worden de namen van de partijen vermeld, vaak het aantal zakjes waarin het dossier opgeborgen wordt, en tenslotte de raadsheer die als rapporteur wordt aangesteld. Deze distributieboeken werden op elke griffie aangemaakt, maar zijn blijkbaar erg onvolledig bewaard. In enkele van deze delen worden de dossiers per raadsheer geordend i.p.v. chronologisch ⁷. De reeks stopt na de ordonnantie van 6 maart 1691 ⁸. Vermeldenswaard is tenslotte dat er in het archief van de kanselier drie distributieboeken bewaard worden voor de periode 1763-1780 (nrs. 80-82).

Voor de tweede helft van de 18de eeuw is er een serie distributieboeken van de verbalen, waarin per raadsheer aangeduid werd welke verbalen hem bezorgd werden. In de titel van sommige delen is ook sprake van "andere stucken", maar in de inhoud wordt nergens duidelijk om welke bescheiden het gaat; meestal worden enkel de namen van de partijen vermeld. Dit is duidelijk een controle op de "uitlening" van stukken; de meeste notities zijn doorgestreept, wat er wellicht op wijst dat de processtukken in kwestie terug bezorgd werden. Ook de herkomst van deze reeks is niet erg duidelijk; een tweedeling over de beide griffies is er niet in te herkennen. Mogelijk behoort deze reeks zelfs tot het archief van de secretarissen. Het is tenslotte ook niet duidelijk waarom ze in 1755 aanvat.

De gebruikswaarde van de distributieboeken is vrij beperkt. De eerste categorie geeft aanduidingen over de secretariaten waar bepaalde processen gevoerd zijn, maar door het onvolledig en soms rommelig karakter van de bescheiden is dat nut beperkt. Voor de bestudering van de werkverdeling binnen de Raad biedt dit soort bronnen uiteraard wel mogelijkheden.

A. Distributieboeken van communicatoire processen

6287.	«Distributie vande requesten ende processen communicatoir raeckende de secretarissen van desen hove», 13 maart 1628 - januari 1632.	1 deel
2078.	(b) 6 mei 1630-9 oktober 1632.	1 deel
2156.	(a) Distributieboek, sept. 1638-1640;
(b) «...geordin[eert] ... cancellier totte brieven van daechsel geaccordeert bij den hove», sept. 1638-1640.	1 deel
1871.	(a) « <i>Registre des distributions des proces communicatoires, commençant dez le</i>	

⁷ Zie 1870, alsook Kanselarij 80-82.

⁸ Art. 2 van *Proc. ord.* 1691 schreef voor om in "eenen particulieren register" de distributie van de drie soorten processen te noteren.

- mois de Janvier 1641*», 1641-1642;
- (b) «Notitie vande commissarissen genoemt bij mijn heere den Cancellier voor de brieven van daechsel voor deselve commissarissen versocht, Tsedert den iersten dach vanden jaere 1641», 1641-1642. 1 deel
1872. (a) Distributieboek, 1646.
(b) «*Distribution des lettres de son Ex[cellent]ce et autres affaires ex^{tes}*», 1646. 1 deel
1873. «Distributie Boeck des Jaers 1648»
(a) Distributies, 1648;
(b) «Distributie van commissien voor commissarissen van desen hove tzedert tiaer 1648», 1648;
(c) «*Distribution des lettres de S.A.S. et des autres depuis le commencement de janvier 1648*», 1648. 1 deel
1875. «Distributien vande Processen Communicatoir des Jaers 1651»
(a) Distributies, 1651;
(b) «Liste vande brieven van haere Hoocheyt aenden Raede van Brabant ghesonden ende andere tzedert d'Jaer 1651», 1651. 1 deel
1876. «Distributie Boeck van de Processen communicatoir des Jaers 1652 ende 1653»
(a) Distributies, jan. 1652-okt. 1653;
(b) «Liste vande brieven van Sijne Hoocheyt ende andere begonst Januarij 1652», jan. 1652 - juli 1654. 1 deel
6288. «Distributie Boeck van den Jaere 1653, 1655 en 1656», 24 mei 1653-3 februari 1654; 8 november 1655-1656. 1 katern
1879. «Distributie Boeck de Anno 1674 tot dertich meert 1685», 17 april 1674 - 30 maart 1685. 1 deel

B. Distributieboeken van processen op de rol

6 delen

1870. «Registre vanden ordinarissen processen gedistribueert bijden Ser: heer Cancellier Peckius zedert Januarius XVIe ende vijffthiene gefurneert inder Greffien vanden Greffier De Perre», 1615-1623.
1874. «Distributie boeck vande saecken vanden Rolle tzedert Januarij 1648, Sub De merselle», 1648-1661.

Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie
1878. 7 maart 1672 - 28 dec. 1682	1877. 24 mei 1668 - 23 febr. 1691	1881. 17 jan. 1686 - 14 maart 1691
1880. 12 jan. 1683 - 29 maart 1691		

C. Distributieboeken van de verbalen

15 delen

6331.	1755
1882.	1756-1758
1883.	1759-1760
1884.	1761-1763
1885.	1764-30 juni 1767
1886.	1 juli 1767-23 mei 1770
1887.	23 mei 1770-29 mei 1773
1888.	1 juni 1773-20 maart 1776
1889.	14 september 1775-14 januari 1779
1890.	15 januari 1779-28 februari 1782
1891.	1 maart 1782-5 mei 1784
1892.	7 april 1784-11 mei 1787
1893.	19 mei 1787-28 augustus 1789
1894.	23 maart 1790-6 november 1793
1895.	23 april 1793-27 november 1795

IX. CONSIGNATIES

De griffiers waren verantwoordelijk voor de bewaring van geconsigneerde gelden, bescheiden en voorwerpen ¹. Een consignatie of *namptissement* was een inbewaringgeving als waarborg of om van de verantwoording ontheven te zijn. De koopsom van een gedwongen verkocht goed werd geconsigneerd, waarna de verschillende schuldeisers hun aanspraken kenbaar konden maken. Hetzelfde gebeurde met nalatenschappen waarvan de erfgenamen beneficie van inventaris verkregen hadden. Ook wanneer een schuldenaar wilde betalen en de schuldeiser die betaling niet aanvaardde (bijvoorbeeld omdat de betaling in slechte munt gebeurde of omdat er geen interest betaald werd), werd het geld geconsigneerd. Als vergoeding hiervoor ontvingen de griffiers een *tantième* (120ste of 60ste penning) ². Ook partijen die een zaak in reformatie, appel of revisie begonnen, dienden een bepaalde som te consigner. Indien de procedure in kwestie "onwijs" bleek, werd de geconsigneerde geldsom als boete geïnd.

Grosso modo kan er een onderscheid gemaakt worden tussen (a) consignatie van geld, (b) consignatie van boeten en (c) consignatie van voorwerpen (hoofdzakelijk bescheiden). Eerstgenoemde vorm kwam het meest voor. De consignaties van gelden werden in chronologische volgorde opgetekend in de algemene consignatieboeken ³. Na elke notitie werd er een blanco ruimte opengelaten, waarop in de loop van de volgende jaren de arresten (claims) op de geconsigneerde gelden, lichten van arresten en toelatingen tot gehele of gedeeltelijke lichting genoteerd werden. De procureur of de partij die geld lichtte, tekende voor ontvangst in het consignatieboek.

Arresten, lichten van arresten, toelatingen tot gehele of gedeeltelijke lichting van geconsigneerd geld en procuraties werden doorgaans geliasseerd als bewijsstukken bij de consignatieboeken. Een arrest is een beslag dat een belanghebbende (door een deurwaarder) op geconsigneerd geld laat leggen. Wanneer dat beslag gelicht wordt, komt het geconsigneerde geld opnieuw vrij en kan het opgevraagd worden ⁴. Toelatingen tot lichting van het geconsigneerde geld vormen de meerderheid van de bescheiden in de liassen (filassen). Het kunnen geapostilleerde rekestten zijn, maar ook vonnissen, verbalen of taxaten. Soms is zulk een toelating één stuk; soms is het een hele bundel bescheiden. In deze filasse komen ook procuraties voor waarbij partijen aan een procureur of iemand anders een volmacht geven om geconsigneerd geld af te halen. Al deze bescheiden hebben met elkaar gemeen dat zij door de griffier bewaard werden als bewijsstuk voor de lichten die hij toestond.

¹ *Proc. ord.* 1531, art. 169, *Proc. ord.* 1558, art. 179 en *Proc. ord.* 1604, art. 171.

² Zie *Proc. ord.* 1604, art. 171.

³ In 1825, 1828 en 1739 komen verwijzingen voor naar consignatieboeken A, B, C en D. Deze consignatieboeken van de Bovengriffie zijn blijkbaar verloren gegaan.

⁴ In de Benedengriffie werden de arresten en de lichten van arresten tussen 1724 en 1760 apart geordend.

Er zijn heel wat chronologische overlappings. Blijkbaar waren er verschillende filassen tegelijkertijd in gebruik. Vooral in de Benedengriffie is die overlapping verwarrend. Tussen haakjes zijn daarom de 'stamjaren' van elke lias aangegeven. Wie vanuit de verwijzingen in de consignatieboeken in deze serie wil zoeken, ondervindt overigens weinig problemen, vermits deze bescheiden en de liassen doorgaans genummerd zijn en op hun beurt terug verwijzen naar de consignatieboeken. Om die reden zijn in de beschrijvingen de oude nummers van de filassen tussen rechte haakjes weergegeven. In de marge van de - doorgaans geïndexeerde - consignatieboeken komen kruisverwijzingen voor naar de filasse van de toelatingen tot lichting en - voor de Bovengriffie tussen 1686 en 1765 - naar de "cleyne filasse" (zie *infra*)⁵. Deze bevat bescheiden die samen met of in de plaats van geld geconsigneerd werden. Het gaat meestal om kwitanties, taxaten, specificaties van kosten, eisen e.d.m. In de Benedengriffie werden deze bescheiden, blijkens de nummering op de rug, ook apart bewaard.

De consignatie van voorwerpen als dusdanig kwam niet zo frekwent voor. Er zijn twee delen bewaard waarin dergelijke consignaties geregistreerd werden. Meestal gaat het om bescheiden: obligaties, kwitanties, enz. De consignaties in nr. 1868 (Bovengriffie) zijn in de marge genummerd van 1 tot 138 en van 1 tot 498. Deze registratie correspondeert met de geconsigneerde bescheiden in de nrs. 5353-5356. Uiteraard zijn enkel die geconsigneerde bescheiden bewaard die nooit gelicht zijn geworden. Bovendien zijn in de 19de eeuw heel wat geconsigneerde stukken door Galesloot uit het archief van de Raad verwijderd en in andere bestanden geïntegreerd. Bescheiden afkomstig van kerkelijke instellingen bijvoorbeeld werden naar het fonds kerkarchief Brabant overgebracht⁶.

Consignaties van boeten omwille van onwils appel, onwils reformatie of revisie vormen een derde categorie. Wie ten onrechte een zaak in appel, reformatie of revisie begon of een rekest-civil indiende, moest een boete betalen, gaande van 4 gulden voor een verworpen rekest-civil tot 60 gulden voor een onwils grote revisie⁷. In het geval van revisie diende dit bedrag vooraf geconsigneerd te worden. Omdat de inning van een aantal van deze boeten te wensen overliet, werd deze voorafgaande consignatie in 1697 ook ingevoerd voor de appel- en reformatiezaken en voor de rekesten-civil. De griffiers mochten geen van de genoemde procedures inzetten wanneer de vragende partij geen kwitantie

⁵ In de Benedengriffie bevatten de geconsigneerde bescheiden vanaf 1734 verwijzingen naar de consignatieboeken. Omgekeerd bevatten de consignatieboeken blijkbaar geen verwijzing naar deze - nochtans - genummerde bescheiden.

⁶ Zie D'HOOP A., *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant*, dl. 1: *Eglises collégiales*, Brussel, 1905, p. 4.

⁷ *Proc. ord.* 1604, art. 468 (4 gulden voor verworpen rekest-civil); art. 602 (30 gulden voor frivol appel of frivole reformatie); art. 660 (60 gulden voor grote revisie); art. 495 (5 gulden voor kleine revisie). Later werden deze boetes nog aangepast; zie o.m. art. 3 van de ordonnantie van 16 juni 1668 (LOOVENS J.E., *Practycke*, dl. 3, p. 314-318) en het octrooi van 13 oktober 1690 in RvB 5351.

van een dergelijke consignatie kon voorleggen ⁸. Artikel 13 van de ordonnantie van 29 december 1752 breidde deze beboeting uit tot de rekest-civil die in de Raad gepresenteerd werden aangaande zaken die hangende waren voor de banken van de hoofdsteden van Brabant of andere subalterne banken. In een aantal consignatieboeken wordt ten gevolge hiervan het onderscheid gemaakt tussen "binnen-penen" en "buyten-penen".

De boeten die onterecht geïnd waren, werden geheel of gedeeltelijk terugbetaald aan de betrokkenen; de notitie in het consignatieboek werd dan doorgestreept. De effectieve boeten werden uitbetaald aan de ontvanger van de exploten. Artikel 2 van de ordonnantie van 29 december 1752 schreef voor dat die zich hiervoor elke maand op de griffies en op het Comptoir-generaal moest aanbieden. Enkele griffiers schreven de openstaande boeten uit hun consignatieboek in het net over wanneer de notities door de vele doorhalingen niet meer duidelijk leesbaar waren ⁹. De storingsen ca. 1730 zijn wellicht vooral te wijten aan de discussie met de ontvanger van de exploten over het recht van de griffiers om consignaties te bewaren.

De aparte registratie van consignaties van boeten gebeurt in de verschillende griffies niet op dezelfde manier. In de Bovengriffie worden de boetes voor zowel grote als kleine revisie apart opgetekend. De vergelijkbare serie in de Benedengriffie (1867, 6284 en 6286) betreft enkel de consignatie van boeten inzake kleine revisie. De consignaties n.a.v. grote revisies worden in de algemene consignatieboeken genoteerd.

Het beheer van de geconsigneerde gelden en de inning van de boeten verliep blijkbaar niet altijd zoals het hoorde. De landvoogdes gaf de Raad op 9 september 1734 opdracht om alle geconsigneerde gelden voortaan te laten neerleggen bij de ontvanger van de exploten ¹⁰. Misschien moet die maatregel gezien worden tegen de achtergrond van de bevoegdheidsconflicten tussen griffiers en secretarissen ¹¹. De Raad reageerde verongelijkt en schreef een lang antwoord om de bestaande gebruiken te verantwoorden. Wellicht is alles gewoon bij het oude gebleven ¹². Vanaf het einde van de 17de eeuw waren ook de secretarissen aanspraak gaan maken op deze - financieel interessante - bevoegdheid ¹³. Zij stelden dat de consignaties in zaken die voor commissarissen of communicatoir liepen,

⁸ Zie de verordening van 24 april 1697, in RvB 1859, f. 2.

⁹ Zie bijvoorbeeld de nummers 4729-4731.

¹⁰ RvB 5236, f. 159-160.

¹¹ Zie *supra*, p. 36-37.

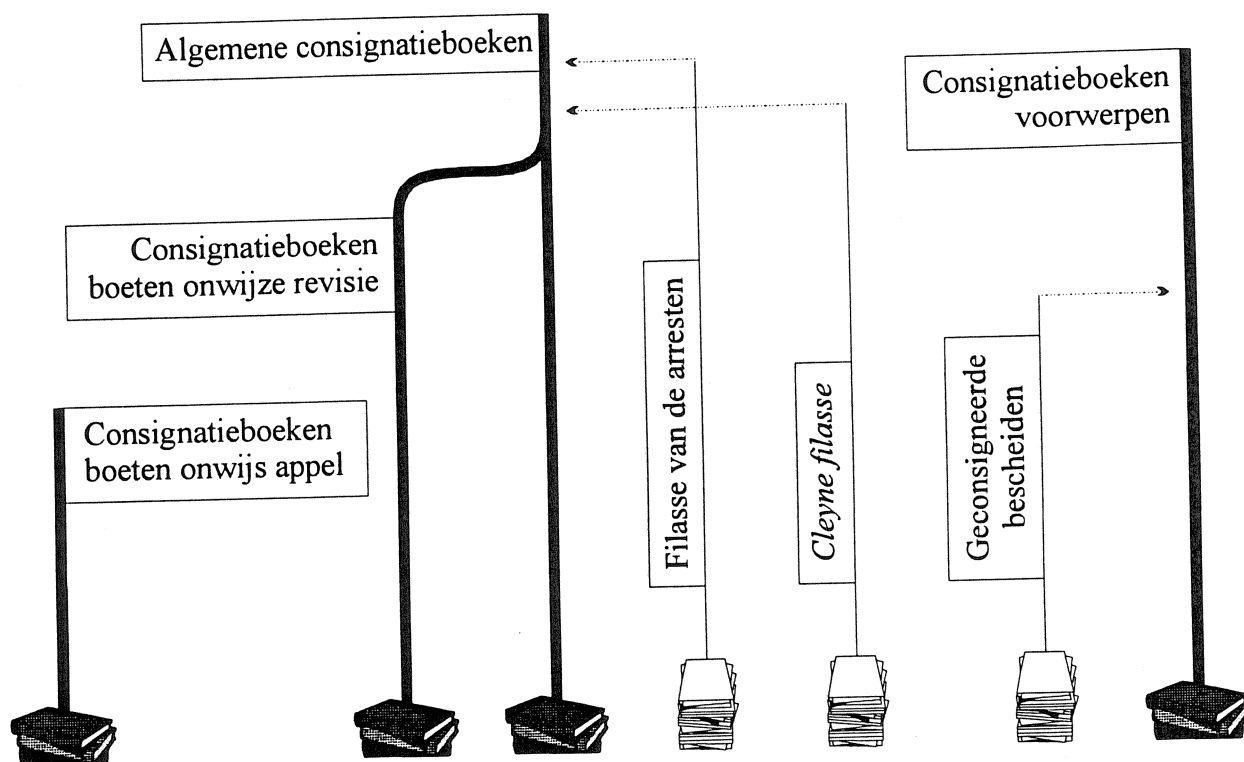
¹² De nummers 4739 en 4740, die niet in de series van beide griffies passen, dienen wellicht tegen de achtergrond van dit meningsverschil gesitueerd te worden.

¹³ Zie de ongedateerde Rescriptie van griffier Lasso tegen secretaris Nauts in RvB, *Doc. Hist.*, 11, f. 38-43.

tot hun bevoegdheid behoorden. De griffiers verdedigden de stelling dat alle consignaties aan hen toekwamen, zoals artikel 171 van de *Albertina* bepaalde ¹⁴. De secretarissen hebben wellicht aan het langste eind getrokken (zie de reeks consignatieboeken in het Comptoir-generaal van de secretarissen vanaf 1726).

De consignatieboeken en de series in bijlage laten niet alleen zien hoeveel geld er in sommige zaken op het spel stond, maar kunnen ook helpen om het verloop van een aantal rechtszaken te traceren. Jarenlang aanslepende processen zijn soms moeilijk te volgen. Wie niet weet of en zo ja, wanneer een zaak is afgerond, kan via de consignatieboeken de scharnierenmomenten van het proces in kwestie natrekken. De uiteindelijke betaling of inhouding van de boete in appel-, reformatie- en revisiezaken levert de - op het eerste zicht eenvoudige, maar vaak niet gemakkelijk te vinden - informatie op, wie in de betreffende zaak aan het langste eind getrokken heeft.

Het boven aangehaalde onderscheid tussen de drie types consignaties wordt om pragmatische redenen ook in de beschrijving aangehouden, al is de grens niet altijd even scherp. Met name de algemene consignatieboeken van de Benedengriffie bevatten ook consignaties van boeten omwille van onwijze grote revisie. Bescheiden die samen met of in de plaats van geld geconsigneerd worden, komen aan bod onder de hoofding 'Consignaties van geld' en niet onder 'Consignaties van voorwerpen en bescheiden'. Schematisch gezien ziet de archiefvorming er uit als volgt:

¹⁴ Zie o.m. de ongedateerde *Mémoire* in RvB, *Doc. Hist.*, 11, f. 155-158v.

A. Consignaties van geld*1. Algemene consignatieboeken*

46 delen

Bovengriffie		Benedengriffie	Oud nr.
1784. 1664-1670 1739. 1678-1701		1780. 25 juni 1625-30 dec. 1641	[1]
		1781. 27 jan. 1642-20 dec. 1647	[2]
		1782. 11 dec. 1647-2 april 1658	[3]
		1783. 15 april 1658-12 juni 1668	[4]
		1785. 6 juni 1668-23 juli 1672	[5]
		1786. 23 juli 1672-1676	[6]
		1787. 1677-13 januari 1685	[7]
Bovengriffie		Benedengriffie	Derde griffie
1793. 14 juli 1704- 6 juli 1709	[4]	1788. 15 jan. 1685- 4 okt. 1694	[8]
		1791. 5 nov. 1694- 16 april 1705	[9]
		1794. 17 april 1705- 27 okt. 1710	[10]
			1789. 6 maart 1686- 9 juli 1693
			1790. 15 juli 1693- 16 jan. 1699
			1792. 17 jan. 1699- 31 mei 1704
			☞ Zie Bovengriffie
			1861. 13 juni 1704- 4 juli 1709
Bovengriffie	Oud nr.	Benedengriffie	Oud nr.
1795. 13 juli 1709-9 maart 1713	[5]	1796. 31 okt. 1710-19 dec. 1715	[11]
1797. 14 april 1713-22 dec. 1719	[6]	1798. 10 febr. 1716-17 dec. 1721	[12]
1799. 30 jan. 1720-30 dec. 1723	[7]	1800. 7 jan. 1722-9 maart 1726	[13]
1801. 4 jan. 1724-20 april 1729	[8]	1802. 12 maart 1726-9 okt. 1729	[14]
1803. 8 april 1729-15 mei 1733	[9]	1804. 14 okt. 1729-29 april 1735	[15]
1805. 28 mei 1733-20 dec. 1738	[10]	1806. 14 mei 1735-24 nov. 1738	[16]
1808. 13 jan. 1739-5 jan. 1748	[11]	1807. 29 nov. 1738-27 mei 1748	[17]

Bovengriffie	Oud nr.	Benedengriffie	Oud nr.
1810. 23 jan. 1748-20 dec. 1756	[12]	1809. 19 juni 1748-19 dec. 1753	[18]
1812. 10 jan. 1757-2 nov. 1765	[13]	1811. 18 jan. 1754-10 mei 1760	[19]
1815. 11 nov. 1765-28 maart 1775	[14]	1813. 17 mei 1760-12 febr. 1763	[20]
1818. 21 maart 1775-28 dec. 1782	[15]	1814. 9 mei 1763-22 april 1771	[21]
1820. 23 jan. 1783-20 okt. 1792	[26]	1816. 25 juni 1771-14 aug. 1775	[22]
1823. 22 april 1793-16 nov. 1795	[27]	1817. 9 nov. 1775-19 juni 1780	[23]
		1819. 24 juni 1780-12 jan. 1784	[24]
		1821. 4 febr. 1784-26 okt. 1789	[25]
		1822. 30 jan. 1790-26 okt. 1795	[26]

2. Bescheiden die samen met (of in de plaats van) geld geconsigneerd zijn

Bovengriffie	Benedengriffie
1776 ^{a-b} . «Eerste cleyne filasse», 1686-1724 2 pakken	
1778 ^{a-b} . «Tweede cleyne filasse», 1724-1740 2 pakken	5357. 1724 1 omslag
1779. «Derde cleyne filasse», 1740-1765 1 pak	5358. 1725 1 omslag
	5359. 1726 1 omslag
	5360. 1727 1 omslag
	5361. 1728 1 omslag
	5362. 1729 1 omslag
	5363. 1730 1 omslag
	5364. 1731 1 omslag
	5365. 1732 1 omslag
	5366. 1733 1 omslag
	5367. 1734 1 pak

Bovengriffie	Benedengriffie
	5368. 1735 1 omslag
	5369. 1736 1 omslag
	5370. 1737 1 omslag
	5371. 1738 1 omslag
	5372. 1739 1 omslag
	5373. 1740 1 omslag

3. Arresten, lichteningen van arresten en toelatingen tot lichteing

44 pakken en 26 omslagen

Bovengriffie		Benedengriffie	
1824 ^{a-b} . 1678-1684			
Bovengriffie	Benedengriffie	Derde griffie	
1825 ^{a-b} . 1685-1690		1826. 1686-1689	[1]
1828. 1691-1699		1827. 1690-1696	[2]
		1829. 1693-1696	[3]
	5375. 1700	1830. 1696-1702	[4]
	5376. 1701	Zie Bovengriffie	
	5377. 1702	1831. 1704-1709	
Bovengriffie		Benedengriffie	
1832 ^{a-b} . 1706-1710	[7]	1845. 1735-1758 (h. 1736-1742)	[2]
1833 ^{a-b} . 1710-1713	[8]	1844. 1726-1755 (h. 1733-1742)	[3]
1834 ^{a-b} . 1713-1718	[9]	1847. 1730-1752 (h. 1739-1745)	[4]
1835 ^{a-b} . 1718-1721	[10]	1846. 1738-1762 (h. 1739-1747)	[5]
1836 ^{a-b} . 1720-1724	[11]	1850. 1749-1760	[6]
1837 ^{a-b} . 1724-1729	[12]	1842. 1729-1761 (h. 1729-1734 en 1757-1760)	[7]
1840-1841. 1729-1733	[13]	1838. 1726-1729	[8]

2. *Consignaties van boeten omwille van onwils appel, onwijze reformatie of verwerping van rekest-civiel* 29 katernen en 5 delen

Bovengriffie	Benedengriffie
1860. 2 mei 1697-5 maart 1722 1 deel	1859. 1697 1 kat.
4733. 11 april 1722-24 juli 1728 1 kat.	4726. 21 april 1704-3 dec. 1707 [1] 1 kat.
4734. 28 juli 1728-27 sept. 1735 1 kat.	4727. 23 dec. 1707-8 maart 1719 [2] 2 kat.
4735. 28 sept. 1735-29 nov. 1741 1 kat.	4728. 16 maart 1719-20 dec. 1720 [3] 1 kat.
4736. 9 jan. 1742-6 maart 1751 1 kat.	4729. 2 jan. 1721-25 febr. 1723 [4] 2 kat.
4737. 13 maart 1751-3 juli 1758 1 kat.	4730. 26 febr. 1723-16 dec. 1727 [5] 2 kat.
4738. 5 juli 1758-25 nov. 1766 1 kat.	4731. 17 dec. 1727-10 dec. 1732 [6] 3 kat.
4741. 7 jan. 1767-29 nov. 1783 1 deel	4732. 12 dec. 1732-5 febr. 1736 2 kat.
6283. 1784-1795 1 deel	4749. 26 aug. 1730 - 30 dec. 1739 1 kat.
4748. 13 maart 1753-17 sept. 1795 (enkel "buyten-penen") 1 deel	4750. 3 febr. 1740 - 30 aug. 1748 1 kat.
	4747. 2 april 1750-28 febr. 1763 1 deel
	4742. 1 febr. 1768-19 dec. 1771 1 kat.
	4743. 1 juni 1780-30 dec. 1784 3 kat.
	4744. 17 januari 1785-31 dec. 1788 1 kat.
	4745. 3 februari 1789-31 dec. 1789 1 kat.
	4746. 29 dec. 1789-29 okt. 1795 1 kat.

4739. 17 juni 1721 - 6 febr. 1730 1 katern
4740. 2 juni 1730 - 1 juni 1735 2 katernen

Bovengriffie	Benedengriffie
1843 ^{a-b} . 1733-1740 [14]	1839. 1727-1728 [9]
1848-1849. 1740-1753 [15]	4722. 1740-1742 -
1851-1852. 1741-1761 (h. 1753-1761) [16]	1853. 1752-1768 (h. 1760-1768) [1]
1854. 1732-1779 (h. 1759-1767) [17]	1856. 1768-1788 (h. 1768-1772) [11/2]
1855 ^{a-b} . 1745-1778 (h. 1768-1774) [18]	1857. 1772-1788 (h. 1772-1777) [12]
1858 ^{a-b} . 1775-1790 (h. 1775-1787) [19]	
	Arresten en lichtingen van arresten
	4723. 1724-1737
	4724. 1738-1749
	4725. 1752-1760

1865. «Consignatien tusschen den heere Rentmeester Hannosset ende den Raedt ende procureur generael van Brabant, Beginnende December 1689, Sub graph° Bodry», 9 december 1689 - 4 februari 1692. 1 katern

6282. Kasboek van de consignaties, 19 november 1678 - 23 november 1694 (onvolledig)(met klapper). 1 deel

B. Consignaties van boeten

1. Consignaties van boeten omwille van onwijze (grote en/of kleine) revisie

5 delen

Bovengriffie	Benedengriffie
6206. 7 juli 1714-31 juli 1741	6286. (b) 5 maart 1634-10 dec. 1648
6285. 11 nov. 1741-1 sept. 1795	6284. (a) 2 jan. 1649-11 juli 1704
	1867. 5 aug. 1705-31 okt. 1749 (h. 1707-1741)

3. Toelatingen tot lichting van geconsigneerde boeten

Bovengriffie	Benedengriffie
5374. 1702-1718 1 omslag	

C. Consignaties van voorwerpen en bescheiden

1. Consignatieboeken

1868. «Notitie Boeck vande consignatien van stucken ter Rolle ende Andersints onder den Heere Greffier Bodry ende den heer Greffier Schouten, Beginnende 1686 ende Eyndigende 1785», 2 maart 1686 - 17 augustus 1785. 1 deel
 (a) 2 maart 1686 - 10 nov. 1721 (138 nrs.)
 (b) 2 mei 1722 - 17 aug. 1785 (498 nrs.)
1869. «Consignatien ter Rolle van den Souverijnen Raede van Brabant ab undecima Maij 1736, Sub Graphiario De Vos», 11 mei 1736 - 1 oktober 1793. 1 deel

2. Geconsigneerde bescheiden

5353. Bovengriffie, 1686-1721 (correspondeert met 1868 (a)(22 nrs.)). 1 pak
- 5354-5356. Bovengriffie, 1722-1785 (correspondeert met 1868 (b)).
5354. 1-99 (18 nrs.) 1 pak
 5355. 100-299 (19 nrs.) 1 pak
 5356. 300-498 (21 nrs.) 1 pak

X. MOTIEVEN

Zelfs wanneer het dossier reeds in de raadkamer was, konden de procederende partijen nog korte juridische mémoires inleveren. De *Albertina* van 1604 maakt melding van "een cort motief van Rechte in't Latijn", dat de partijen na de "conclusie in rechte" mochten indienen, zonder dat hiervan aan de tegenpartij kennis gegeven werd ¹. Deze bescheiden, die overigens zelden in het Latijn gesteld waren, dragen uiteenlopende titels, zoals "*Motif de droit*", "Deductie", "Corte reflectie", enz... Soms zijn het gedrukte stukken. Art. 87 van de ordonnantie van 6 maart 1691 beklemtoonde dat deze motieven geen feiten of redeneringen mochten hernemen die reeds in andere ingeleverde bescheiden naar voor waren gebracht. Ze mochten ook "geene voordere allegatien" bevatten "als de gene van rechte ende die waer uyt het selve recht getrocken ende besloten moet worden". De auteurs van deze motieven waren doorgaans advocaten die verbonden waren aan de Raad van Brabant.

De verzameling in het archief van de griffiers beslaat de periode 1721-1794. Pas vanaf 1744 kan men echt van een serie spreken. Vooralsnog is de reden van deze chronologie niet duidelijk. De aparte bewaring van de motieven is misschien te verklaren door het feit dat deze bescheiden geheim moesten blijven.

26 pakken

1645.	1721-1743	1664.	1777-1778
1646.	1744-1745	1665.	1779-1780
1647.	1746-1747	1666.	1781-1783
1648.	1748-1749	1667.	1784-1786
1649.	1750-1752	1668.	1787-1790
1650.	1753	1669.	1791-1795
1651.	1754	1670.	zonder datum
1652.	1755		
1653.	1756-1757		
1654.	1758		
1655.	1759-1760		
1656.	1761-1762		
1657.	1763-1765		
1658.	1766-1767		
1659.	1768-1770		
1660.	1771-1772		
1661.	1773		
1662.	1774		
1663.	1775-1776		

¹ Zie o.a. VAN DER TANERYEN W., *Boec van der loopender practijken*, dl. 2, p. 187 en *Proc. ord.* 1604, art. 300.

XI. ORDONNANTIES ¹

De Raad van Brabant had het recht om in naam van de soeverein in Brabant, Limburg en de landen van Overmaas ordonnanties uit te vaardigen. Algemene ordonnanties werden door de vorst of de landvoogd aan de Raad gezonden, die dan een nieuwe versie liet drukken, gevidimeerd door de kanselier en geparafeerd door een griffier van de Raad. Vooral in de tweede helft van de 17de eeuw heeft deze gang van zaken aanleiding gegeven tot heel wat betwistingen met de Geheime Raad die de bevoegdheid voor zichzelf opeiste. Tot op het einde van de 18de eeuw heeft de Raad van Brabant de ordonnanties voor Brabant uitgevaardigd en verspreid.

Het zijn steeds de griffiers geweest die de expeditie van de ordonnanties voor hun rekening genomen hebben ². Het is niet helemaal duidelijk of zij dan wel de kanselier verantwoordelijk waren voor de bewaring van de ordonnanties ³. De eerste aanzet tot systematische registratie dateert uit 1569, wanneer Alva aan de Raad opdracht geeft om alle toegezonden plakaten te registreren ⁴. Tot dan bewaarde de kanselier blijkbaar al de plakaten die hem vanwege de vorst of de landvoogd bezorgd werden. Van een echte registratie, zoals die ook gevraagd werd in de resolutie van 10 juni 1694 ⁵, zijn geen sporen.

De gedrukte exemplaren van de - Brabantse versies van de - ordonnanties werden bewaard op de griffies. In de 19de eeuw werden de twee reeksen chronologisch in elkaar geschoven en in 43 banden ingebonden ⁶. De lijst in 5290 geeft voor de periode 1740-1795 toegang tot de reeks in kwestie (Benedengriffie). In 1769 besliste de kanselier dat voortaan van elke ordonnanterie een gezegeld exemplaar op perkament bewaard zou worden ⁷. Deze maatregel heeft aanleiding gegeven tot een reeks die van 1769 tot 1795 loopt. De binnenkomende - algemene - ordonnanties in de filasse van de correspondentie werden in de 19de eeuw samen

¹ Achtergrondliteratuur: DE CUYPER en DELEBECQUE, *Rapport sur l'utilité que présente le dépôt des archives du Conseil de Brabant pour le travail confié à la Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances*, in *Procès-Verbaux des séances de la Commission Royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances*, 1848, 1, p. 73-134; GAILLARD A., *Le Conseil de Brabant*, dl. 1, p. 221-230 en 2, p. 78-79.

² In tegenstelling tot wat art. 189 van de *Albertina* van 1604 doet uitschijnen. Zie ook WIJNANTS, *Remarques*, sub art. 189.

³ Op de onduidelijke aflijning tussen (het archief van) de Raad en (dat van) de kanselier werd boven reeds gewezen. Zie *supra*, p. 44.

⁴ DE CUYPER en DELEBECQUE, *Rapport*, p. 79-80.

⁵ RvB 5218, f. 90v.

⁶ Uit nr. 5290 blijkt duidelijk dat beide griffies apart de ordonnanties bewaarden die door hun griffiers gecontrasigneerd en gedepêcheerd waren.

⁷ Zie RvB, *Doc. Hist.*, 8, f. 280-281.

met die briefwisseling ingebonden. Hierin bevinden zich dus de - vaak handschriftelijk gecorrigeerde - gedrukte exemplaren van algemene ordonnanties (zie *supra*, p. 158).

De griffiers waren verantwoordelijk voor de verzending van de ordonnanties naar de plaatselijke gerechtsofficieren. Om misbruiken en nalatigheid te voorkomen werd op 23 november 1736 een ordonnantie uitgevaardigd die bepaalde dat voortaan van elke publikatie een officieel relaas opgemaakt diende te worden; die moesten bezorgd worden aan de bode van de Raad van Brabant, die de bescheiden in kwestie op de griffie van de Raad van Brabant diende te deponeren ⁸.

5290. Chronologische lijst van de ordonnanties in de Benedengriffie, 1740-1795. 1 deel
N.B.: In de 19de eeuw werd hier aan toegevoegd: «*Dâtes des ordonnances ajoutées à la collection inventoriée qui commence à l'année 1740 (6 Mai)*».

A. Gedrukte ordonnanties Oud nr.			B. Supplement gedrukte ordonnanties Oud nr.			C. Gezegelde ordonnanties op perkament
6211.	1520-1600	I	6253.	1521-1624	Suppl. 1	
6212.	1601-1640	II	6254.	1625-1669	Suppl. 2	
6213.	1641-1660	III	6251.	1643-1680	XLII	
6214.	1661-1670	IV				
6215.	1671-1676	V	6255.	1670-1689	Suppl. 3	
6216.	1677-1684	VI	6252.	1682-1771	XLIII	
6217.	1685-1692	VII				
6218.	1693-1697	VIII	6256.	1690-1720	Suppl. 4	
6219.	1698-1700	IX				
6220.	1701-1705	X				
6221.	1706-1712	XI				
6222.	1713-1718	XII				
6223.	1719-1725	XIII	6257.	1721-1754	Suppl. 5	

⁸ Zie RvB 5075, f. 47-52. Zie ook de ordonnanties van 28 november 1755 (*ROPBA*, dl. 7, p. 531-532) en 16 november 1765 (*ROPBA*, dl. 9, p. 238).

A. Gedrukte ordonnances Oud nr.	B. Supplement gedrukte ordonnances Oud nr.	C. Gezegelde ordonnances op perkament
6224. 1726-1731 XIV 6225. 1732-1736 XV 6226. 1737-1740 XVI 6227. 1741-1746 XVII 6228. 1747-1751 XVIII 6229. 1752-1753 XIX 6230. 1754-1755 XX 6231. 1756-1757 XXI 6232. 1758-1760 XXII 6233. 1761-1763 XXIII 6234. 1764-1765 XXIV 6235. 1766-1767 XXV 6236. 1768-1770 XXVI 6237. 1771-1772 XXVII 6238. 1773-1775 XXVIII 6239. 1776-1778 XXIX 6240. 1779-1781 XXX 6241. 1782-1783 XXXI 6242. 1784-1785 XXXII 6243. 1786 XXXIII 6244. 1787, jan.-juni XXXIV 6245. juli 1787-1788 XXXV 6246. 1789 XXXVI 6247. 1790 XXXVII 6248. 1791-1792 XXXVIII	6258. 1755-1794 Suppl. 6	6259. 1769-1770 6260. 1771-1772 6261. 1773-1775 6262. 1776-1780 6263. 1781-1784 6264. 1785-1786 6265. 1787-1790 6266. 1791-1794

A. Gedrukte ordonnanties Oud nr.	B. Supplement gedrukte ordonnanties Oud nr.	C. Gezegelde ordonnanties op perkament
6249. 1793-juni 1794 XXXIX 6250. juli 1794-1795 XL 42 banden	2 banden en 6 pakken	6267. 16de-18de eeuw 9 pakken

CONCORDANTIELIJST

N.B.: Een concordantielijst houdt altijd een schematisering in. Uiteraard is het onmogelijk om op stuksniveau alle herordeningen aan te geven. Onderstaande tafel geeft dan ook enkel de grote lijnen aan om gebruikers toe te laten verwijzingen naar oude nummers zonder problemen om te zetten.

492	492 + 6268	1322	4520-4521
493	493 + 6269	1323	4622
498	498 + 6270	1324	4522
499	499 + 6271	1325	4623
500	500 + 6272	1326	4523
524 ^{bis}	6273	1327	4624
525 ^{bis}	6274	1328	4524
675	6275-6276	1329	4625
1107 ^{bis}	6277	1330	4525
1115 ^{bis}	6278	1331	4626
1139 ^{bis}	6279	1332	4526
1165	4468-4470; 4473	1333	4627
1283 ^{bis}	6280	1334	4527
1298	4486-4489	1335	4628
1299	4490-4491	1336	4528
1300	4492-4493	1337	4629
1301	4494-4497	1338	4529
1302	4610-4612	1339	4630
1303	4498-4500	1340	4530
1304	4613-4615	1341	4631
1305	4501-4502	1342	4531
1306	4503-4504	1343	4632
1307	4616	1344	4532
1308	4505-4506	1345	4633
1309	4507-4508	1346	4533-4534
1310	4509-4510	1347	4634-4635
1311	4511-4512	1348	4535-4536
1312	4513	1349	4636-4637
1313	4617	1350	4537-4538
1314	4514	1351	4638-4639
1315	4515	1352	4539-4540
1316	4516-4517	1353	4640-4641
1317	4618	1354	4541
1318	4619	1355	4642
1319	4518-4519	1356	4542
1320	4620	1357	4643
1321	4621	1358	4543

226 - *Archief van de griffies*

1359	4644	1404	4570-4571
1360	4544	1405	4676
1361	4645	1406	4676-4677
1362	4545	1407	4572
1363	4646	1408	4573
1364	4546	1409	4678
1365	4647	1410	4679
1366	4547	1411	4574
1367	4648	1412	4575
1368	4548	1413	4680
1369	4649	1414	4681
1370	4549	1415	4576-4577
1371	4650	1416	4682
1372	4550	1417	4683
1373	4651	1418	4578-4579
1374	4551	1419	4684
1375	4652	1420	4685
1376	4552	1421	4580
1377	4653	1422	4581
1378	4553	1423	4686
1379	4654	1424	4687
1380	4554	1425	4582
1381	4655	1426	4583
1382	4555	1427	4688
1383	4656	1428	4689
1384	4556	1429	4584
1385	4657	1430	4585
1386	4557	1431	4690
1387	4658-4659	1432	4691
1388	4558	1433	4586
1389	4660-4661	1434	4587
1390	4559	1435	4692
1391	4662-4663	1436	4693
1392	4560	1437	4588
1393	4664-4665	1438	4589
1394	4561	1439	4694
1395	4666-4667	1440	4695
1396	4562-4563	1441	4590
1397	4668-4669	1442	4591
1398	4564-4565	1443	4696
1399	4670-4671	1444	4697
1400	4566-4567	1445	4592
1401	4672-4673	1446	4593
1402	4568-4569	1447	4698
1403	4674-4675	1448	4699

1449	4594	1487	4386-4389; 4008;
1450	4595		4037-4040; 5399
1451	4700	1488	4390-4393; 4008;
1452	4701		4041-4044; 5400
1453	4596	1489	4394-4397; 4008;
1454	4597		4045-4048; 5401
1455	4702	1490	4398-4400; 4009;
1456	4703		4049-4051; 5402
1457	4598; 4600	1491	4401-4404; 4009;
1458	4599; 4705		4052-4055; 5403
1460	4704; 4706	1492	4405-4407; 4009;
1461	4601; 4603		4056-4058; 5404
1462	4602	1493	4408-4410; 4009;
1463	4707		4059-4061; 5405
1464	4708	1494	4411-4413; 4062-4064; 5406
1465	4604	1495	4414-4416; 4065-4067; 5407
1466	4605	1496	4417-4419; 4068-4070; 5408
1467	4709-4710	1497	4420-4422; 4071-4073; 5409
1468	4711	1498	4423-4426; 4074-4077; 5410
1469-1470	4606-4607	1499	4427-4429; 4078-4080; 5411
1471	4712	1500	4430-4433; 4081-4084; 5412
1472	4713	1501	4434-4435; 4010;
1473-1474	4608-4609		4085-4087; 5413
1475	4714	1502	4436-4440; 4010;
1476, 1476 ^{bis}			4088-4091; 5414
en 1476 ^{ter}	4715-4718	1504	4441-4443; 4010;
1477	5418; 5419; 5167; 5386		4092-4094; 5415
1478	4358-4361; 4000-4001;	1505	4444-4446; 4095-4097
	4011-4012; 5387	1508	4447-4451; 4098-4102
1479	4362-4363; 4001-4002;	1509	4452-4457; 4103-4108
	4013-4014; 5388	1512	4458-4460; 4109-4111
1480	4364-4365; 4002;	1515	4461-4467; 4112-4118
	4015-4016; 5389	1583	4170-4175
1481	4366-4368; 4003;	1584	4176-4181
	4017-4019; 5391-5393	1585	4182-4185
1482	4369-4370; 4003;	1586	4186-4187
	4020-4021; 5394	1587	4188
1483	4371-4373; 4004;	1588	4189-4190
	4022-4024; 5395	1589	4191-4192
1484	4374-4377; 4005;	1590	4193
	4025-4028; 5396	1591	4194
1485	4378-4381; 4006;	1592	4195
	4029-4032; 5397	1593	4196-4197
1486	4382-4385; 4007;	1594	4198-4199
	4033-4036; 5398	1595	4200-4206

1596	4207-4208	1641	4330-4335
1597	4209-4211	1642	4336-4342
1598	4212-4215	1643	4343-4349
1599	4216-4218	1644	4350-4357
1600	4219-4220	1671 ^{bis}	6281
1601	4221-4223	1775 ²	4719
1602	4224-4225	1775 ³	4720
1603	4226-4227	1775 ⁴	4721
1604	4228-4229	1823 ^{bis}	6282
1605	4230-4231	1839	1839; 4722-4725
1606	4232-4233	1860 ^{bis}	6283
1607	4234-4235	1862	4726-4740
1608	4236-4237	1863	1863; 4741-4746; 4749-4750
1609	4238-4239	1864	4747-4748
1610	4240-4241	1867 ²	6284
1611	4242-4244	1867 ³	6285
1612	4245-4247	1867 ⁴	6286
1613	4248-4249	1870 ^{bis}	6287
1614	4250-4252	1874 ^{bis}	4751-4759
1615	4253-4255	1876 ^{bis}	6288
1616	4256-4258	1904	6289-6290
1617	4259-4260	1977 ^{bis}	6291
1618	4261-4262	1982 ^{bis}	6292
1619	4263; 5422	1984 ^{bis}	6293
1620	4264	1994	6294-6296
1621	4265-4266	1997	6297-6299
1622	4267-4269	2032	6300-6306
1623	4270-4271	2037	6307-6308
1624	4272-4273	2048-2049	4775-4784
1625	4274-4275	2055	6309-6312
1626	4276-4278	2058	6313-6315
1627	4279-4281	2059	6316-6319
1628	4282-4284	2079 ^{bis}	6320
1629	4285-4286	2079 ^{ter}	6321
1630	4287-4288	2084 ^{bis}	6322
1631	4289-4290	2086	6323-6324
1632	4291-4292	2087 ^{bis}	6325
1633	4293-4294	2087 ^{ter}	6326
1634	4295-4297	2092	6332-6333
1635	4298-4300	2099	6327-6329
1636	4301-4306	2101	4863-4875
1637	4307-4309	2129 ^{bis}	4786-4862
1638	4310-4313	2143 ^{bis}	6330
1639	4314-4317	2155 ^{bis}	6331
1640	4318-4329	2155 ^{ter}	4876-4881

A 1	4882	A 43	4926
A 2	4883	A 44	4927
A 2 ^{bis}	5149	A 45	4928
A 3	4884	A 46	4929
A 3 ^{bis}	4885	A 47	4930
A 3 ^{ter}	4886	A 48	4931
A 4	4887	A 49	4932
A 5	4888	A 50	4933
A 6	4889	A 51	4934
A 7	4890	A 52	4935
A 8	4891	A 53	4936
A 9	4892	A 54	4937
A 10	4893	A 55	4938
A 11	4894	A 56	4939.
A 12	4895	A 57	4940
A 13	4896	A 58	4941
A 14	4897	A 59	4942
A 15	4898	A 60	4943
A 16	4899	A 61	4944
A 17	4900	A 62	4945
A 18	4901	A 63	4946
A 19	4902	A 64	4947
A 20	4903	A 65	4948
A 21	4904	A 66	4949
A 22	4905	A 67	4950
A 23	4906	A 68	4951
A 24	4907	A 69	4952
A 25	4908	A 70	4953
A 26	4909	A 71	4954
A 27	4910	A 72	4955
A 28	4911	A 73	4956
A 29	4912	A 74	4957
A 30	4913	A 75	4958
A 31	4914	A 76	4959.
A 32	4915	A 77	4960
A 33	4916	A 78	4961
A 34	4917	A 79	4962
A 35	4918	A 80	4963
A 36	4919	A 81	4964
A 37	4920	A 82	4965
A 38	4921	A 83	4966
A 39	4922	A 84	4967
A 40	4923	A 85	4968
A 41	4924	A 86	4969
A 42	4925	A 87	4970

230 - Archief van de griffies

A 88	4971	A 133	5016
A 89	4972	A 134	5017
A 90	4973	A 135	5018
A 91	4974	A 136	5019
A 92	4975	A 137	5020
A 93	4976	A 138	5021
A 94	4977	A 139	5022
A 95	4978	A 140	5023
A 96	4979	A 141	5024
A 97	4980	A 142	5025
A 98	4981	A 143	5026
A 99	4982	A 144	5027
A 100	4983	A 145	5028
A 101	4984	A 146	5029
A 102	4985	A 147	5030
A 103	4986	A 148	5031
A 104	4987	A 149	5032
A 105	4988	A 150	5033
A 106	4989	A 151	5034
A 107	4990	A 152	5035
A 108	4991	A 153	5036
A 109	4992	A 154	5037
A 110	4993	A 155	5038
A 111	4994	A 156	5039
A 112	4995	A 157	5040
A 113	4996	A 158	5041
A 114	4997	A 159	5042
A 115	4998	A 160	5043
A 116	4999	A 161	5044
A 117	5000	A 162	5045
A 118	5001	A 163	5046
A 119	5002	A 164	5047
A 120	5003	A 165	5048
A 121	5004	A 166	5049
A 122	5005	A 167	5050
A 123	5006	A 168	5051
A 124	5007	A 169	5052
A 125	5008	A 170	5053
A 126	5009	A 171	5054
A 127	5010	A 172	5055
A 128	5011	A 173	5056
A 129	5012	A 174	5057
A 130	5013	A 175	5058
A 131	5014	A 176	5059
A 132	5015	A 177	5060

A 178	5061	A 223	5106
A 179	5062	A 224	5107
A 180	5063	A 225	5108
A 181	5064	A 226	5109
A 182	5065	A 227	5110
A 183	5066	A 228	5111
A 184	5067	A 229	5112
A 185	5068	A 230	5113
A 186	5069	A 231	5114
A 187	5070	A 232	5115
A 188	5071	A 233	5116
A 189	5072	A 234	5117
A 190	5073	A 235	5118
A 191	5074	A 236	5119
A 192	5075	A 237	5120
A 193	5076	A 238	5121
A 194	5077	A 239	5122
A 195	5078	A 240	5123
A 196	5079	A 241	5124
A 197	5080	A 242	5125
A 198	5081	A 243	5126
A 199	5082	A 244	5127
A 200	5083	A 245	5128
A 201	5084	A 246	5129
A 202	505	A 247	5130
A 203	5086	A 248	5131
A 204	5087	A 249	5132
A 205	5088	A 250	5133
A 206	5089	A 251	5134
A 207	5090	A 252	5135
A 208	5091	A 253	5136
A 209	5092	A 254	5137
A 210	5093	A 255	5138
A 211	5094	A 256	5139
A 212	5095	A 257	5140
A 213	5096	A 258	5141
A 214	5097	A 259	5142
A 215	5098	A 260	5143
A 216	5099	A 260 ¹	5144
A 217	5100	A 260 ²	5156-5170
A 218	5101	A 260 ³	5170-5188
A 219	5102	A 260 ⁴	5147
A 220	5103	A 260 ⁵	5148
A 221	5104	A 261	5190
A 222	5105	A 262	5191

A 263	5192	A 307	5237
A 264	5193	A 308	5238
A 265	5194	A 309	5239
A 266	5195	A 310	5240
A 266 ^{bis}	5196	A 310 ^{bis}	5241
A 267	5197	A 311	5242
A 268	5198	A 312	5243
A 269	5199	A 313	5244
A 270	5200	A 314	5245
A 271	5201	A 315	5246
A 272	5202	A 316	5247
A 273	5203	A 317	5248
A 274	5204	A 318	5249
A 275	5205	A 319	5250
A 276	5206	A 320	5251
A 277	5207	A 321	5252
A 278	5208	A 322	5253
A 279	5209	A 323	5254
A 280	5210	A 324	5255
A 281	5211	A 325	5256
A 282	5212	A 326	5257
A 283	5213	A 327	5258
A 284	5214	A 328	5259
A 285	5215	A 329	5260
A 286	5216	A 330	5261
A 287	5217	A 331	5262
A 288	5218	A 331 ^{bis}	5263
A 289	5219	A 332	5264
A 290	5220	A 333	5265
A 291	5221	A 333 ^{bis}	5266
A 292	5222	A 333 ^{ter}	5267
A 293	5223	A 334	5268
A 294	5224	A 335	5269
A 295	5225	A 335 ^{bis}	5270
A 296	5226	A 336	5271
A 297	5227	A 337	5272
A 298	5228	A 338	5273
A 299	5229	A 338 ^{bis}	Kanselarij van Brabant 18 ³
A 300	5230	A 339	5274
A 301	5231	A 340	5275
A 302	5232	A 341	5276
A 303	5233	A 342	5277
A 304	5234	A 343	5278
A 305	5235	A 344	5279
A 306	5236	A 344 ^{bis}	5280

A 345	5281
A 346	5282
A 347	5283
A 348	5284
A 349	5285
A 350	5286
A 352	5287
A 353	5288
A 354	5289
A 355	5290
A 356	5291
A 357	5292